

Partium

Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat

ALBERT GÁBOR (BUDAPEST)
BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR (SÁROSPATAK)
CSOHÁNY JÁNOS (DEBRECEN)
DUSA LAJOS (DEBRECEN)
FALUSI MÁRTON (BUDAPEST)
FARKAS TIBOR (NYÍREGYHÁZA)
FELHŐS SZABOLCS (VÁSÁROSNAMÉNY)
FELHŐSNÉ DR. CSISZÁR SAROLTA (VÁSÁROSNAMÉNY)
GERGELY DEZSŐ (BUDAPEST)
HANKÓ ILDIKÓ (BUDAPEST)
HERCZEG ÁKOS (DEBRECEN)
KOSZTYÓ GYULA (BEREGDÉDA)
KULCSÁR ATTILA (NYÍREGYHÁZA)
KÜRTI LÁSZLÓ (MÁTÉSZALA)
LACKFI JÁNOS (ZSÁMBÉK)
LENGYEL SZABOLCS (KISVÁRDA)
LEZSÁK SÁNDOR (LAKITELEK)
MEDVIGY ENDRE (BUDAPEST)
OLÁH ANDRÁS (MÁTÉSZALKA)
ÓSZABÓ ISTVÁN (DEBRECEN)
SARUSI MIHÁLY (BALATONALMÁDI)
SZABÓ PÁL (HÓDMEZŐVÁSÁRHELY)
SZÉKELYHIDI ÁGOSTON (HAJDÚBÖSZÖRMÉNY)
SZIRMAI PÉTER (BUDAPEST)
TÖKÉS LÁSZLÓ (NAGYVÁRAD)
VASI SZABÓ JÁNOS (TANAKAJD)

Fedőlap: Baráth Sándor (Vásárosnamény): Tülkölő kondás

Borítóterv: Filep Anita (Mátészalka)

Szerkesztők:

Bakos Kiss Károly (Beregújfalu),

Elek Ottó (Nyíregyháza),

Varga János (Nyíregyháza)

Felelős szerkesztő:

Felhős Szabolcs (Vásárosnamény)

Főmunkatársak:

Kürti László (Mátészalka)

Oláh András (Mátészalka)

Állandó munkatársak:

Szabó Pál (Hódmezővásárhely)

Lengyel János (Beregszász)

Kiss Lajos András (Nyíregyháza)

Ószabó István (Debrecen) alapító főszerkesztő

Kiadja a Kelet-Magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör megbízásából
Az Unitárius Alkotók Társasága (UART)

Védnökök:

Karner Ottó, az UART elnöke (Budapest)

Medvigy Endre (Budapest)

Pomogáts Béla, irodalomtörténész (Budapest)

Székelyhidi Ágoston, irodalomtörténész (Hajdúböszörmény)

Megjelenik negyedévente

ISSN 1216-7525

WEB: www.partium.unitarius.eu

E-mail: partiumlap@gmail.com

A szerkesztőség címe:

Partium Műhely 4800 Vásárosnamény, pf.2.

Tel.: 06-20/567 8597

Nyomda:

Örökségünk Könyvkiadó Kft.

Nyíregyháza, Bercsényi 13.

E-mail: oroksegunk@chello.hu

Tartalomjegyzék

Ószabó István	
Halotti beszéd	5
Az én arcom nem felejt el	6
Csillagkelésre	6
Dusa Lajos	
Dávid parittyája	7
Balassi hálás	8
Ezek?	9
Albert Gábor	
Történelmi tudat - nemzeti önismeret	10
Székelyhidi Ágoston	
Az áldozattá tett nemzet	17
Szirmai Péter	
Utazás Kelet-K-ba	21
Vasi Szabó János	
Megszületünk halottaknak	23
Oláh András	
bordal helyett	33
mérlegelve	34
Sarusi Mihály	
Janicsárföldi nóta	35
Felhősné dr. Csiszár Sarolta	
Fából faragott beregi népélet	37
Medvigy Endre	
Találkozásom Püski Sándorral	41
Herczeg Ákos	
A műalkotás helye és szerepe a piaci társadalomban II.	44
Szabó Pál	
Carmen miserabile	52
Hídfooglalás – Politika és Poétika	53
Ménesi disztichonok	54
Lackfi János	
Vers a madárságról	55
Falusi Márton	
Zsurnál sanzón	56
Lengyel Szabolcs	
Visszatekintés a megtett útra	58
Kulcsár Attila	
Makovecz Imre Laudációja	62
Hankó Ildikó	
Székelyföld megszentelt emlékhelyei	65

Kosztjó Gyula	
Az Osztrák-magyar Monarchia propagandatevékenysége	67
Lezsák Sándor	
Szövetségi szerződés	75
Kürti László	
Ahonnai csillár, égbolt	76
Bolvári-Takács Gábor	
Az erdélyi universitas történeti gyökerei	77
Farkas Tibor	
Emlékező beszéd Dandos Gyula jelfa állítására	79
Csohány János	
A kereszt és az üres sír üzenete	82
Tókéa László	
A kommunista diktatúra bukása után elmaradt igazságtétel és ennek súlyos következményei	83
Felhős Szabolcs	
Az Evangélium oltókése	85
Gergely Dezső	
Beszélgetés a budapesti unitárius könyvtárban a cigány kérdésről	88
Hírek	89

Halotti beszéd

Akkor vége van hát, Laci.
Templomának, „Baálnak”
így lón vége?

Mennyi bűnben írott malaszt.
Most nálad megtalálom.
*Mikor bűnét a szólásnak,
mikor vétkét hallgatásnak...*
Így hallat magáról
semmit-nem-tudásom
legelső írott emléke.
Hogy Lacikám, Laci,
hogy a Tisza-parti fény se:
aranytörölközőnk se volt szeplő nélkül;
hogy amerre ellátunk,
a végek, a végek...
hogy minket gyűrűbe zárt
(s ez a túlerő!) saját országunk;
hogy a hit nem bűvópatak,
éhséget nem csillapít manna;
hogy földedre lépve, Regnum Marianum,
nincs több állomás,
integetés vissza, búcsúzkodás,
nincs a Halotti Beszéd se,
csak a szakadatlan,
gyásszal visszaélő emlékezés;
hogy ki volt anyánk
hét lányod közül,
Boldogasszony-Anna.
Pártus-hercegnő,
vagy zsidó leányka?
Rá temetkezünk.
Fiai, egymásra.

Akkor vége van hát, Laci?
Ez a nulla-mérföld.
Szívem megállt óra.
Néha pörgött, néha horzsolgt;
a Nap volt mutatója
és a Hold volt.

Az én arcom nem felejt el

Ráncaiban folyasz – folyója.
Belesimulsz, mint apadó utam.
Megmaradsz, mint a sebhely.

Vár, mint nyitott sír, szemem.
Mutat, mint időt az óra.
Az én arcom nem felejt el.

Csillagkelésre

Csillagkelésre –
vártam,
megjössz estére.

Én az ó-,
te az újév éjfele,
nem jöttél
éjféltre se.

A hajnalt átaludtam,
hogy hol voltál,
ne tudjam.

Lükő Gábor: X. századi magyar tűzcsiholó
erszény mitikus ábrája (ezüst, közepén színes kő)

Dávid parittyája

Régóta ismerem a halált,
régóta szemez már velem,
s lehet, hogy félek. Nem mutatom
még előtted sem, Istenem.

Nem riadni, elfutni jöttem,
keménnyé gyúrt az élet itt.
S mint parittyába való követ –
a sors helyemre igazít.

Hisz nem én küldök Góliát-bajt
népedre, kit próbálsz nagyon;
ki sárgán hazug aranyborjút
választ most is balgatagon.

Néped még gyermek, bár hatalmas:
nagy és együgyű, mint a hegy.
Csodákra vár, de mersze elfér
egy kavics árnyéka megett.

És mégis ők! És mégis értük
teljes, nagy reményem kiált!
Ők mind véreim és hiába
gyávák, esendők, ostobák.

Csak Dávidod nézd, Uramisten!
Sívít parittyám, mint a jaj,
amint igazam kiröpítem:
Élni akarok! S mint magyar.

Balassi hálás

Ó, nem az bánt, hogy mi öten
vakon rohantunk ötven ellen,
mert nem nézhettük, mint harácsol
a germán-oszmán közös szellem.
Nem az fáj, ha erővel vernek,
az sem, hogy rögvest meghalok...
Balassi Bálint igazánál
még az Úr előtt sincs nagyobb.

Nem csak a türk az ellenségem,
van itt kétarcú áruló.
Gerince – az nics, vitézségem
néki áru, kapaszkodó,
hogy mindent féregként túléljen;
s túl az újmódi mágián
a kamatláb őserdejéből
röhög rám, mint egy pávián.

Ki minden perem elvesztetem,
ki hazámban fattyú vagyok:
én megyek minden pogány ellen,
s egyként is győzni akarok.
Pajtásom, lehet hogy Erdélyben
fogyok leszünk, s úgy nagyurak...
Hát tűrhetjük-e Felvidéken,
hogy kupec, s barbár fosztogat?

És nincs győzelem, nincs igazság,
nincs semmi, de Balassi van.
Dobó Krisztinkát, s Istent kérdezd
hogy ki és mért boldogtalan.
Egy török ágyú Esztergomnál
mégis a lényegre felel:
– De jó hogy nem a saját fajtám
gyilkos kezétől haltam el!

Ezek?

(Nagy László pásztorablók motívumára)

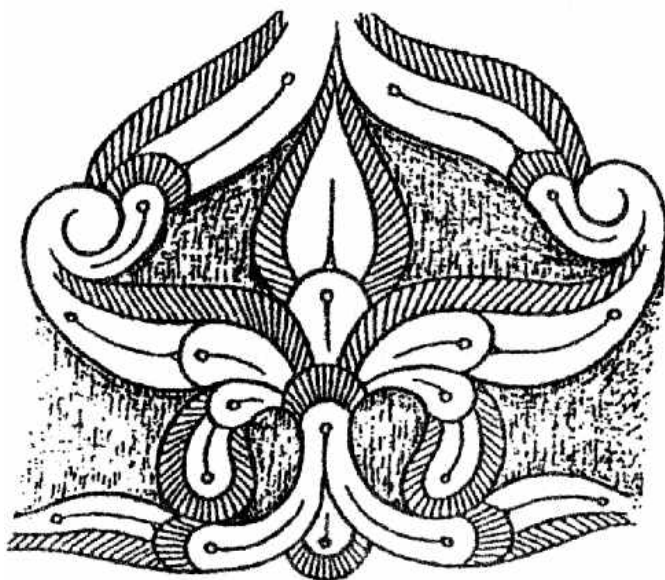
Ezek az eleitől fogva
hazugok, tévelygők, maguknak
tért nyerők minden hulladombon;

ezek a vérünk, velőnk szívók,
ezek az élni ellenünkre
tudók csak, – mért éppen ezek?

akik csak fegyverviselők, az élet
termő rendjéről nem tudók,
ezek a lényeg-félreértők,
egymást, s mindenkit gyilkolók,

eme teremtés-nélküliek,
e pásztoroknak kihirdetett
rablók, rablók, örökké rablók...

Ők, ők? Most is ők? Épp ezek?

Lükő Gábor: Női kép a tarcali honfoglaláskori
vezérsír kardhüvelyfüggesztő ezüstlemezen

Történelmi tudat – nemzeti önismeret

[Évekkel ezelőtt elhatároztam, hogy valahányszor közéleti kérdésekről lesz alkalmam szólni, két – az emberiség, az emberi nem létével összefüggő, azt veszélyeztető jelenségről, ha érintőlegesen is, de szót ejtek.

Mindenekelőtt az itt settenkedő *ökológiai katasztrófára* szeretnék emlékeztetni, amely feltartóztathatatlanul közeledik felénk. Arra a környezet- és természetpusztításra, amely rövidesen – ki tudja, hogy ez hány évtizedet vagy gyenge évszázadot jelent – az ember számára lakhatatlanná teszi földgolyónkat. A tudomány képviselői hiába kongatják a vészharangot, hiába írja jelentéseit a Római Akadémia, a világ leghatalmasabb urai, a természet leghatékonyabb pusztítói, a tőkés társaságok nem ismerik az önkorlátozást.

Másik megjegyzésem szintén az élet és halál mezsgyéjét érinti, s jóval közelebb visz témánkhoz. A Földünket fenyegető *demográfiai katasztrófára* gondolok. Arra, hogy a Föld népessége belátható időn belül eléri és valószínűleg túl is lépi a hatmilliárdot, s ki tudja, ez a spirál mikor lassul le vagy áll meg. Miközben az emberiség lélekszáma ijesztő tempóban növekszik, Európa népessége viszont, és ezen belül Magyarországé, ugyanilyen ijesztő mértékben egyre csökken. Könnyű elképzelnünk azt az Európát, amely lassan – esetleg gyorsuló tempóban – kiürül, s vagy enged a külső demográfiai nyomásnak, és a bevándorlás nyomán, az idegen tengerben az arcát veszti el, vagy ellenáll, s egy ponton, mint a kiüresedett tojáshéj, összeroppan. Ez pedig a görög és római hagyományokra épülő, keresztény európai kultúra végét jelenti. És ne felejtjük el, a tojáshéj-Európa sorában Magyarország is osztozni fog.

A továbbiakban úgy tekintem, mintha ez a kettős fenyegetés nem léteznék, mintha Európa és benne Magyarország felett nem lebegne láthatatlan, de igen vékony szálon a természeti és a demográfiai katasztrófa mindent megsemmisítő Damoklesz-kardja.]

A Százak Tanácsában – amelynek megalapítása óta tagja vagyok – többször szóba került, hogy a reményeink szerint rövidesen bekövetkező kormányváltás után a *Tanács* mit vár az elkövetkező kormánytól és országgyűléstől. A tervezet, a kívánságlista megfogalmazásában aktív részt vállaltam, s ennek bevezetője, mondhatnám preambuluma a fentiek magyarázataként ide kívánczok.

„A magyarországi népesség demográfiai mutatói olyan ‘betegségről’ adnak hírt, amely előrevetíti a magyarság – a magyar etnikum – teljes megsemmisülésének képét. A trianoni katasztrófa a betegséget akuttá tette, felgyorsította, oly mértékig, hogy már a statisztikai mérések durva eszközei is hírt adnak a pusztítás végzetes következményeiről. A halálozási és a születési adatok egybevetése alapján csupán matematikai feladat annak kiszámítása, hogy a Kárpát-medencei magyarság – *ha valami közbe nem jön* –, mikor tűnik el a világ demográfiai térképéről.

A születések számának katasztrófális csökkenése azonban csak jelzés, tünet. A tüneti kezelés természetesen nélkülözhetetlen, de a bajt, a betegséget az nem gyógyítja, nem szünteti meg. A betegség ugyanis lelki természetű, az élni akarás ösztönét támadta meg. A hitet ölte meg, annak hitét, hogy léteznek olyan célok, amelyekért nemcsak élni, de meg-

halni is érdemes. Ezeknek a céloknak és hiteknek felismerése *erkölcsi kérdés*. Ezt a hitet kell felébreszteni, a célokat kell felmutatni, és akkor van remény a gyógyulásra.”

*

A magyar társadalom – a jelenre, napjaink eseményeire gondolok – kábultan és tehetetlenül várja, hogy mi történik vele. Jelenleg sorsát legfeljebb elviseli, nem alakítja. Az elmúlt időszakban, a mögöttünk maradt három emberöltő alatt – leszámítva az 1920-as éveket követő bő két évtizedet és 1956 heroikus napjait, történetünket áldozatként, a megújuló és súlyosbított *Trianon áldozataként*, *Trianon markában vergődve* éltük túl, éljük meg. Mondhatnám úgy is: öntudatlan eszközként.

Itt az ideje, hogy szembe nézzünk a történelemmel, saját sorsunkkal, s elvégezzük azt az eddig elmaradt erkölcsi, történelmi számvetést, amely kivezetheti a magyar társadalmat – az egyént és a közösséget – abból az erkölcsi nihilből, amely célok és feladatok hiányában cselekvőképtelenné teszi.

„Trianon” az én szóhasználatomban nemcsak a békediktátumot jelöli, hanem mindazokat a történelmi, lélektani, rejtett vagy nagyon is nyilvánvaló tendenciákat – azok szövődését –, amelyek ösztönözték, lehetővé tették vagy kiprovokálták azt a nemzetközi szerződést, amelynek ki nem mondott célja egy nemzet megsemmisítése volt. Nem likvidálása, hanem megfosztása annak lehetőségétől, hogy a vegetáláson túl, bármilyen formában is beleszólhasson a térség (és saját) történetének alakításába, hogy beteljesedjék Ady jóslata, s mint *kóborló tigrisek serege* Trianon kósza vadászainak könnyű zsákmányává váljunk. Trianon – be kell vallanunk – eddig mintha elérte volna célját: a magyarság a fentebb említett két rövid időszaktól eltekintve nem volt, nem lehetett öntudatos, önérzetes alakítója történetének. A mély és a megújulást is magába rejtő erkölcsi számvetés – sajnos – mind a mai napig elmaradt.

*

Pedig az eszméltető számvetésre jó alkalom lehetett volna a dualizmus összeomlását követő vörös terror kijózanító élménye. A magyar gondolkodó értelmiség végleg leszámolhatott volna a kommunista (jobbára bolsevik) baloldaliság azóta is virulens – azaz mérgező, romboló – kísértőjével. A proletárdiktatúra 133 napjának szégyenletes eseményei ugyanis pontosan kirajzolták azt a jövőt, amelyet később a sztalinizmus gulágjaival, mesterségesen létrehozott éhínségeivel, sok millió másképp gondolkodó legyilkolásával, elvtelen Hitlerszövetségeivel beteljesített. Tudomásul kell venni, hogy bármit súg a kommunizmus népboldogító illúziója, a baloldali mákony, a magyar történelemben ez a 133 nap az a véres cezúra, amely lezárja a múltat és megnyitja a jövőt. Ez az a történelmi esemény, amelynek megítélése és értékelése két táborra osztja a társadalmat. Az egyik csoport szemében Károlyi Mihály, Kun Béla, Korvin Ottó hős, az ígéretes jövő embere, a másik tábor szemében ez a találmányra kiemelt triász annak a negyven éves kommunista, szovjet-bolsevik uralomnak előhírnöke, amely hatásában és pusztításában csak a százötven éves török megszálláshoz hasonlítható.

A vörös terror kijózanító élménye jó alkalom lett volna, ha nem következik erre a kétségbeesés és káosz sugallta reváns, a visszavágás, az elfogadhatatlan, *törvényesnek soha nem tekintett* fehér terror, és a mindent elsöprő, nem az igazságra, az igazságtételre, hanem a megtorlásra alapozott, bosszú szülte Trianon. Ebben a történelmi helyzetben tárgyi-lyagos, emelkedett szellemű számvetés nem jöhetett létre. Maradt az igazságtalanság ellen tiltakozó „nem, nem soha!” és a rossz oldalról érkezett, de lényegét tekintve igazságos „revízió”, amely ha súlyosbította is a helyzetet, de legalább emlékeztetett.

A népek önrendelkezési jogának elve, annak ellenére, hogy a Párizs-környéki béké-

ben oly kirívóan meggyalázták, érvényét korántsem vesztette el. Bármi történt is az 1938-42-es években, ennek semmi visszaható, módosító vagy megsemmisítő ereje nincs. Attól még a színmagyar területek akkori és ismételt idegen fennhatóság alá helyezése anélkül, hogy az ott élők véleményét megkérdezték volna, az önrendelkezési jog megcsúfolása.

A két háború közti korszak az önismeretből sarjadó számvetést nem teljesíthette, de annak szükséges voltát sohasem tagadta. Erre a számvetésre készült maga Teleki Pál is, s ennek kudarca kergette halálba. Mi pedig maradtunk eszköz, szinte tárgy, pusztá áldozat Trianon fogságában.

*

1944-45-ben bekövetkezett az újabb lelki, politikai, szellemi összeomlás. A háború kataklizmáját túlélőktől elvárható lett volna, hogy elvégzik azt a szellemi-erkölcsi számvetést, amellyel adósok maradtunk. Volt elég elszámolnivaló. Az égvilágon senki sem ellenezte, hogy a jogos nemzetközi elvárások szellemében a háborús bűnösök elnyerjék büntetésüket. A jobbak arra készültek, hogy a lelkiismereti vizsgálat után, a régi terhektől megszabadulva vágjunk neki az új korszaknak, és építsük fel azt az országot, amelyben érdemes élni. Példaként a '43-as szárszói konferenciát említem.

A megtisztulás, a szellemi megújulás azonban – ha pár hónapig még sokan reménykedtek is benne – ismételten elmaradt. Nem jöhetett létre. Az 1944-es év borzalmainak erkölcsi „tőkéjét” 1945 eseménysora pár hónap alatt felmorzsolta, megsemmisítette. Elég megemlítenem a felszabadító sztalinizmus hordák viselkedését, és azt a bosszúhadjáratot, amely az igazoltatási eljárásokat, a népbírói ítéleteket jellemezte. A népbíróság vezéralakjai olyan volt horthysta hadbírók lettek, akik, hogy mentsék bőrüket és feledtessék a „katonaszökevényeket” sújtó korábbi halálos ítéleteiket, vészbírákká váltak. A hírhedt dr. Major Ádámról (Major Tamás színész bátyjára) gondolok, és az úgyszintén nagy karriert befutó, ugyancsak hadbíróból népügyésszé avanszált, nyíregyházi dr. Bodonyi Mártonra. A népbíróságok feladata, ahogy dr. Ries István szociáldemokrata igazságügy-miniszter kívánta, nem az igazságszolgáltatás volt, hanem a megtorlás. (Egyébként dr. Ries István nem sokkal később a kommunisták a börtönben agyonverték.) A helyzet jellemzésére néhány számadat. Míg a háború után Csehszlovákiában 19.894 népbírói eljárás indult, addig Magyarországon 58.953. – Nürnbergben mindössze 2.169 személyt állítottak bíróság elé, egyedül Budapesten viszont 24.835 személy ellen indítottak népbírói eljárást. 1945-ben Magyarországon senki sem érezhette biztonságban magát.

A bosszúhadjárat – mert az volt – az úgynevezett „forradalmi törvényesség” nevében nemcsak gyilkolt – igen sokszor ártatlanokat –, hanem (és talán ez a legsúlyosabb örökség) működése során az erkölcsi világrend alapjait is kikezdte. Az igazságosságba vetett hitet ölte meg.

Arról, hogy Horthy Miklós kormányzó, amíg tehetette, hogyan mentette meg a budapesti gettót az elhurcolástól, hogy a lengyeleknek – szembe fordulva a náci Németországgal – hogyan nyújtottunk menedéket, nem esett szó, Teleki mártírháláláról senki sem beszélt, a sajtó viszont harsogta a Moszkvából irányított kommunisták szlogenjeit, hogy Magyarország volt a náci utolsó csatlósa. A ránk borított egyetemes büntudat, a felvidéki magyarországi jogfosztása, kiűzésük otthonukból, a kommunista párt cinikusan arrogáns viselkedése, a magyar értelmiség lefejezése lehetetlenné tette az önértékes elszámolást a múlttal.

Mikor 1947. február 10-én a Szövetséges Nagyhatalmak aláíratták velünk a súlyosbírt második Trianont, az úgynevezett párizsi békeszerződést, a még el nem némított Rávasz László nem ok nélkül idézte fel a nemzethalál vízióját.

*

„Ki ne emlékeznék Hamlet dán királyfi híres monológjára, amely így kezdődik: *Lenni vagy nem lenni; kérdések kérdése*. Szívet szorító kérdés megállni az élet és halál közötti határon és várni az elkövetkezőt: az életet vagy a halált.

Ilyen szívet szorító pillanatot élt át a magyar nemzet akkor, amikor 1947. február 10-én aláírta a békeszerződést. Mi következik ebből? Élet vagy halál? Kérdések kérdése!

Most eldől, lesz-e még magyar nemzet a világon vagy pedig megindul az az óriási felszámolás, amit a történelem *nemzethalálnak* nevez. Az ilyen nemzethalál fokozatos szételésben szokott megnyilvánulni. Először megbénul az a nagy erkölcsi és szellemi erő, amely egy történelmileg adott népcsoportot *nemzetté* szervez, azaz öntudatos, szabad akaratú, tiszteletet parancsoló kollektív személyiséggé. Azután meglazulnak azok a lelki kapcsolatok, amelyek egy ország lakóit a *nép* élő egységébe fűzik. Az emberek nem vállalják a népükkel való közösség terheit, nem értékelik ennek a közösségnek becsét, nem gyönyörködnek önnön népük jellemző vonásaiban s nem élnek a néplélek teremtette életformák áldásaival. Ajkukon megromlik a nyelv muzsikája, gyermekálmaik költészetéből elszáll a népköltészet vadgalambja, nem telik kedvük a nép hasznos vagy mulatságos alkotásaiban. Utolsó lépés az, amikor szégyenkezve hordozza nemzeti és népi jellegét s legfőbb célja, hogy mások is elfelejtsék és ő is elfelejtse. Ha teherképpen és szégyenkezve hordozzuk azt, hogy magyarok vagyunk, a nemzethalált semmi fel nem tartóztathatja.

A nemzeti lét kérdése a mindenkori nemzedékre nézve *az egyéni lét* kérdése is. Ha maga a nemzet beteg, hiába dolgoznak a polgárai: ha a közélet megromlott, a békétlenség átmegegy a társadalom minden porcikájába; ha a közéletet erkölcsi kór pusztítja, megromlik az egyesek erkölcsi érzéke is. Az emberek egyre kevesebbet dolgoznak, aki dolgozik is, hiába dolgozik. Az emberek nem segítik, hanem akadályozzák egymást, s mindenki mindenkinek ellenségévé, áldozatává vagy cinkosává válik. Minden egyéni kérdésünk összehozódik a nemzeti lét kérdésében, s a szerint igazodik, hogy Magyarország az élet kapuján lép-e át, vagy a halál kapuján. Mi együtt állunk és együtt esünk, együtt élünk és együtt halunk, mert egyetlenegy élő alkotás vagyunk Isten kezében: a fazék csak a maga egészében fazék, a részeiben már haszontalan cserép.

A nemzeti lét kérdése erkölcsi kérdés. Erkölcsi kérdés a *gazdasági élet*, mert függ a munkától, a fogyasztástól, a megbízhatóságtól; a szorgalom, becsület, egyszerűség mennyi erkölcsi tulajdonság. Erkölcsi kérdés a *helyes politika* is, mert igazságérettől, jóakarattól, megbízhatóságtól, szerénységtől és becsületérettől függ. Egészen erkölcsi kérdés a *nevelés* kérdése, az a nagy játszma, hogy az új nemzedék különb legyen, mint mi.

Az erkölcsi kérdés *Isten-kérdés*. Nincs ezen a földön semmiféle szenvedély, ihletés, amelyik erősebb lenne, mint amelyet az élő Isten személyes hatása ad. Az Isten-kérdés a *Krisztus-kérdés*. Jézus Krisztusban a vele való élet közössége által termi meg szívem azt az engedelmisséget, amelyben Isten törvénye élethivatásommá, parancsa rendeltetésemmé válik. Olyan rendeltetésemmé, amelynek betöltésével érzem magam a legszabadabbnak, legegényibbnek, és legboldergabbnak.”

*

A szöveg nem kíván kommentárt. Hatvanhárom évvel ezelőtt, 1947. február 16-án mondta el a rádióban Ravasz László, a magyar református egyház 1945 után sokat támadott és rövidesen elhallgattatott püspöke. A szöveget egy Bernben, 1988-ban megjelent kiadványból vettem, némileg rövidítettem, és – bárcsak ne volna igazam – magyarországi közzétételére a mai napig nem került sor.

*

A tisztító, önismereti számvetés ismételt elmaradását, a tőlünk elszakítottak megtagadását – mint annyiszor – Trianon áldozataként éltük meg, szenvedtük el. Hogy Trianon mást is jelenthet számunkra, hogy Trianon nemcsak kárhozát, hanem a megváltás reménye is lehet, hogy Trianon eszközzé, a megigazulás eszközévé is válhat, arra példát – mint már annyiszor – a lengyelek adtak.

„Az igazság erőt ad!” – mondta egyik riportjában Andrzej Wajda, melyet a katyni tömegmészárlásról készített filmje bemutatója után készítettek vele. A megismert igazság átélése erőforrás, az egyé forraszt. A közös fájdalom a legerősebb közösségteremtő erő, szorosabb kapcsolatot teremt, épp a vigasz révén, mint a csalódástól terhes, törékeny öröm.

Hogy mit jelentett és főként mit jelent Katyn a lengyel társadalomnak, jelezte a hallatlan érdeklődés, és a bemutató döbbsent csendje, ahogy a közönség az utolsó képsorokat fogadta. Nem tapsoltak, hanem – lelki számvetésként – hangosan imádkozni kezdtek.

Katyn leleplez, tisztáz. Egyé kovácsolja, s ugyanakkor bizonyára meg is osztja a lengyel társadalmat. Szűrőként működik. Őszinte számvetésre készítet, annak önértetes megvallására, hogy mit tekintek értéknek, kikkel tartok, melyik oldalra állok. Ez a sosem szűnő, sosem lezárható, a saját identitását újra meg újra megfogalmazó folyamat az egészséges társadalom egyik igen fontos ismertető jegye, mondhatnám, úgy is: *életfunkciója*..

*

Hol van a mi megtisztító Katynunk? Amely vízvázalasztóként működne, amelynek hírvázavára nem a gyűlölet vagy acsarkodás bukna ki szánkron, hanem a lélek parancsának engedelmeskedve valamiféle egyszerre megbocsátó és önértetes, számon kérő imával tudnánk válaszolni?

Mi lehet a mi megtisztító Katynunk?

Talán 1956?

A még viszonylag egészséges, töretlen gerincű magyarság utolsó, hősi gesztusa? Amelynek nap mint nap meggyalázott emléke égő sebként sajog? Amely mai napig inkább a politika zsákmánya, mintsem példa, erkölcs és igazság? Amelyet mi – szeretném hinni, hogy a többség – úgy őrzünk, mint minden gázságtól megóvó talizmánt?

Nem!

1956 emléke, ez a még mindig rejtett és félve rejtegetett Grál, sokkal drágább nekünk, semhogy kitegyük az olykor aljas rágalmak és feltételezések keresztüzének.

Marad Trianon botránya, ez a megoldatlan szociális és nemzetiségi kérdésekkel egybebozozott történelmi abszurditás, amelynek jelentőségét csak növeli a rossz lelkiismeret agyonhallgatása, amellyel a sztalin Oroszország érdekeit képviselő hazai kommunisták ki akarták – és akarják napjainkban is – törölni a nemzet emlékezetéből. Sokan csak legyintenek, mikor Trianont hallják emlegetni, s ezzel – öntudatlanul (?) – azok táborát erősítik, akik legszívesebben kiforgatnának a múltunkból, hogy a jelenben történeteket ne értsük, és a védekezésre is képtelenek legyünk.

Az okok és az egész folyamat kutatása a történészek feladata. Saját hibáink palástolása nélkül végre lássunk tisztán. *Mit jelentett nekünk Európa, mit jelentettünk mi Európának?* Mit adtunk, és mit kaptunk tőlük? Mert Trianon is az ő „ajándékuk” volt. Mint ahogy 1956 gyalázata is az ő lelkükön szárad. Azt sem árt számon tartani, hogy a nagyhatalmi rivalizálás, az elvtelen alkuk, saját vezetőink tehetetlensége mennyiben járult hozzá megtörtetésünkhöz?

*

Amíg ezt a felejtésre ítélt, Trianonnak nevezett, halálunkra kitalált „rejtvényt” meg nem fejtjük, mostani nyomorúságunknak sem találjuk meg a nyitját. Ha viszont szembe merünk vele nézni, ha Trianont az elementáris, megtisztító, imára serkentő közös élmény rangjára tudjuk emelni, akkor a közös fájdalom, a felismerés megteremtheti azt a szolidaritásláncot, amely nélkül elképzelhetetlen az egészséges társadalom, ami nélkül nincs nemzet. Így lehetne a mi megtisztító Katynunk Trianon, az a szilárd történeti pont, amelyre támaszkodva ki tudnánk sarkaikból fordítani közömbösségben fuldokló világunkat. Hogy az igazság önérzetes felderítése másoknak, Trianon megalkotóinak, valamint Trianon haszonélvezőinek nincs éppen inyére – nem lehet akadály. *Csakazértis* meg kell tennünk. Nem udvarolva másoknak, nem kímélve magunkat. Az egyenes, számon kérő, olykor talán kegyetlen, de a minket is meggyőtrő igazsággal mi erősödünk. Trianon *revízióra* szorul. Számunkra ez élet vagy halál kérdése.

A mi revízióknak mindenekeelőtt szembesülés az igazsággal. Történeti és lelki értelemben. A külső, történeti és a belső, lelki igazsággal.

Trianonban ugyanis a nagybetűs EURÓPA leplezte le önmagát. Elénk okádtá mindazt, amit évszázadok alatt nem tudott megemészteni, amit nem vállalhatott nyíltan, amit bendőjében tárolt, és Trianonban, a világháború nagy gyomorrontása után megkönnyebbulten és szégyentelenül elénk pakolt. Aki Trianont megérti, a magyar történelmet érti meg, s aki Trianont tagadja, az a magyar történelmet, magát a magyarságot tagadja meg.

*

Az újságolvasó *tudja*, az elszakított, egykor Magyarországhoz tartozó területeken utazó *érzi*, ennek ellenére nem szívesen teszem fel a kérdést Berzsenyi Dániel szavaival: mi Trianon „támasza és talpköve”? Mi az, ami fenntartja, és mondhatnám azt is, hogy áthatja?

Nehezen szánom rá magam, de le kell írnom. Az idestova kilencven éve tartó, és azóta sem csillapodó, olykor vulkanikus erővel kirobbanó, intézményesített izzó *gyűlölet*. Magyar-gyűlölet. A Kárpátok oltalmazó gyűrűjét ez a fenyegető gyűrű váltotta fel. A történeti gyökerek elemzése történész feladat. Az okok közt azonban nem nehéz felismerni az igazságtól való félelmet, a rossz lelkiismeretet, a nagyhatalmak rejtett bujtogatását, a hamis mítoszok mámorát és az önismeret hiányát.

A Horthy-rendszerben nem tudtak mit kezdeni vele, s kommunista emigránsaink ezt a gyűlöletet csak tovább szították. Elvakultságukban – ahogy már említettem – észre sem vették, hogy míg Horthyt és rendszerét támadták, a magyarellenes, magyargyalázó politika eszközeivé váltak, annak keze alá dolgoztak. A Kádár-rendszer védekező stratégiája az agyonhallgatás és a teljes önfeladás volt. Magatartásukkal, politikájukkal nemcsak az országcsonkítást hagyták jóvá, hanem legfőbb megtartó erőnk, a magyar kultúra hitelességét is megkérdőjelezték. A „szomszéd népek érzékenységének” védelmében végigcenzúrázták, megcsonkították klasszikus íróinkat. Babits Mihály, Kosztolányi, Móricz Zsigmond, Dsida Jenő, de még Jósika Miklós műveit is, – és még hosszan lehetne folytatni a sort. Ennél azonban sokkal súlyosabb volt az a cenzúra, amit az iskolákon, a sajtón, a médián keresztül annak idején, majd az elmúlt húsz esztendőben a közösségi értékek tagadásával a lelkekben végrehajtottak. Ennek következményeit nyögjük napjainkban, s a kitörölt „szövegek” visszaállításával – különösen, ami a lelkeket illeti – mai napig adósok vagyunk.

Mindezt betetőzte az a gyalázat, ami – már nem az egykori nagyhatalmak, hanem az Európa Unió segédletével – a felvidéki magyarság jogfosztottságát legitimáló *Beneš dekrétumok* elismertetése körül történt.

A gyűlöletgyűrű Trianon legsúlyosabb öröksége. Ez ellen nem lehet megvetéssel véde-

kezni, a bosszú, az ellengyűlölet minket is pusztít. Az első világháborút követően gróf Klebelsberg Kunó művelődéspolitikus a magyar kultúrfölnyről beszélt. Meg kell mutatnunk, hirdette, hogy megcsonkítva, az ország területének több mint felét elveszítve is meg tudjuk teremteni térségünkben a magyar kultúrfölnyt. A második Trianon és a nemzet- és erkölcspusztító (kádári) kommunista uralom után a tét sokkal nagyobb. Nekünk a trianoni gyűlöletgyűrű ellenében az önismeretre alapozott *erkölcsfölnyt* kell meghirdetnünk.

Ebben lehet kezünkben eszköz Trianon. Trianon revíziója, mely egyszerre számonkérés és szolidaritás, könyörtelen önrevízió és leleplezés, önbecsülésünk helyreállítása és az elmulasztott gesztusok önérzetes megtétele. Az önmagunkat is építő és ítélő igazság nevében.

*

Erős, főként lélekben, öntudatban, önérzetben erős országot kell teremtenünk – és erre kultúránk, hagyományaink, a nyelvünkben felhalmozott energiák képessé tesznek –, hogy Magyarország ne csak gyógyvizeiről legyen híres, hanem a *közösségi értékek megőrzésének szigetévé váljék*. A halódó, a görög-latin és a keresztény örökségét megtagadó, tojásbéj Európa közepén egy magára talált nép példát is szolgáltathat. Sokat emlegetett megkésettségünk, többször elfelejtett keleti gyökereink is erre az összekötő, értékmentő, értékmegőrző szerepre predestinálnak. És ha hiszünk benne, erőnk is lesz megteremteni.

*

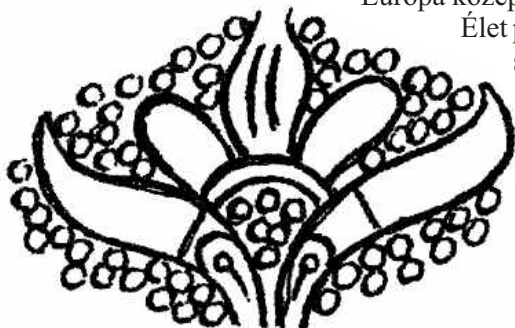
Az „erős Magyarország” azonban ennél sokkal többet jelent. Az *Élet* ugyanis, ahogy Ady mondta, *élni akar*. Egy nemzetközösség rendelkezék mégoly fejlett gazdasággal, túláradó szellemi javakkal, ellenállhatatlan hadsereggel, ha nem képes önmagát reprodukálni – gyenge és pusztulásra van ítélve. Amíg Magyarországon csak a tervezett és a vágyott gyermekek száma lépi túl a halálozásokét, amíg a népesség évről évre fogy, addig ereje átmeneti és látszólagos. Amíg el nem érjük, hogy az ország lélekszáma – betelepítések nélkül, ami a halál előhírnöke – stabilizálódjék, hogy az ország gyerekzsivajtól legyen hangos, addig minden tettünk (értelme) megkérdőjelezhető, addig minden sikerünk fél siker.

*

Trianon revíziója, szellemi birtokbavétele csupán eszköz. Saját magunk megmentésének eszköze. Trianon gordiuszi csomójának bogyozása közben nemcsak Európát és önmagunkat ismerjük meg jobban, de rátalálhatunk a célra, a feladatra is, a *nemzetmegtartó* életprogramra.

A lelkek ki vannak éhezve az igazságra, és ha látják az Ady számon kérte templom tervrajzát, ha látják a célt és a feladatot, nem kell félni, lesznek munkások. Az önpusztító

Európa közepén, akár ellenében is fel tudunk építeni az Élet pártján álló, a szenvedélyes igazságkereséssel eljegyzett, minden porcikájában *erős, önérzetes Magyarországot*.

Lükő Gábor: Halas-virágos kompozíció
a banai honfoglaláskori erszényen

Az áldozattá tett nemzet

Kommunista diktatúrák magyar szemmel 1919-1989

Ha most Budapesten a kommunizmus áldozataira emlékezünk, a huszadik századi Kárpát-medencei magyarságra kell gondolnunk. Ez a magyarság ugyanis 1919 és 1989 között több és többfajta kommunista diktatúrát szenvedett végig. Az anyaországban három ilyen diktatúra is rombolt. Az elszakított nemzetrészeket pedig 1945 után a csehszlovákiai, a szovjet-ukrajnai, a romániai és a jugoszláviai kommunista rendszerek sanyargatták. A rendszereket magukat már lezárt múltnak tekinthetjük. A következmények viszont még ma is terhelik az anyaországi és az elszakított magyarság sorsát. Ez a 2010-es emlékezési alkalom viszont ebben a közös sorsban fordulatot ígér – nemzeti sorsfordulatot.

Mit is összegez a múlt mérlege? Főleg azt, hogy a kommunizmus a nemzetet ellenséggként kezelte, ugyanakkor meghódítandó erőforrásként. A nemzet történelmi közösségben él, közösségei szervesen hagyományozódnak és újulnak meg. Ezzel szemben a kommunizmus éppenséggel nemzeti válságok idején, erőszakos hatalomátvétellel lép színre, és nemzetek feletti zárt diktatórikus rendszerként működik. A nemzet azáltal életképes, hogy emberi és közösségi értékeket teremt, és ezeket gyarapítja. Ezzel szemben a kommunizmus az emberi és közösségi értékeket kisajátítja, központosítja és felemészti. Nekünk kijutott mindebből. Három hazai kommunista diktatúráról esett itt szó. Nos, először, 1919-ben az első világháborús vereségnek és a friss győztes államok hódításának nemzeti válságát használták ki a kommunisták, politikai hatalomátvétellel. Fontos tisztáznunk, hogy ez az elszigetelt nemzet válsága volt. A kommunisták később, 1945-ben és 1956-ban is az elszigetelt nemzet válságára telepedtek rá.

Ebben a három hazai diktatúrában a kommunizmus történetének három korszaka és változata öltött testet. Önelnevezés szerint a Magyarországi Szocialista Tanácsköztársaság 1919-ben a kommunista világhorradalom részét jelentette. Az 1945 utáni diktatúra megint háborús vereség, katonai hódítás és az elszigetelt nemzet válságának közepette már a kommunista világbirodalom nyugati határövezetének szerepét töltötte be Magyarországon. Ezt a rendszert 1956. október 23-ától november 4-éig a magyar nemzeti forradalom és szabadságharc szakította meg. A kommunista világbirodalom kivárt a visszafoglalással. Franciaországot, Angliát, Amerikát akkor a szuezi háború kötötte le, így a nyugati nagyhatalmak rá se hederítettek egy Kárpát-medencei országocska élet-halál küzdelmére. Ez az elszigeteltség adott bátorítást a harmadik kommunista diktatúra bevezetésére hazánkban.

Tény, hogy ebben a korszakban a kommunista világbirodalmat együtt jellemezte a tetőzés és a bomlás. A második világháború békedöntését 1947. február 10-én hirdették ki. A győztes keleti kommunista birodalom attól fogva a nemzeti válságok nyomdokában Európa, Ázsia, Amerika és Afrika 35 nemzetét és népcsoportját hajtotta uralma alá. A tetőzést az 1970-es években érték el. A belső bomlást egyik oldalról épp a hódítással egybeterelt nemzetek és népcsoportok eltérő adottságai, másíkról a diktatúrák központosított irányítási és elosztási rendszere gerjesztették – már az 1950-es évektől. Ebben az 1956-os magyar nemzeti forradalom lényeges tanulságot hozott. Az erőszakos leveréssel és megtorlással párhuzamosan a világbirodalmi központban, Moszkvában keresni kezdték az engedmények formáját. Az engedményekkel aztán nem állhattak meg, de a maguk módján léptek. Az egyéni érvényesülést könnyítették, hogy a nemzeti közösség ébredését a szétaprózással fojthassák el. El is fojtották, amíg bírták.

Az emberiség történelmének legvéresebb és legkártékonyabb kalandja aztán a meghódított erőforrások felélésébe, saját természetlen rendszerébe bukott bele. Ez a dicstelen haláltusa a Kárpát-medencében 1989-ig, másutt 1992-ig zajlott. Csak hát az összeomlás a meghódított nemzetek és népcsoportok cselekvőképessége alapjának töredékeit is magával rántotta.

Innen kanyarodjunk vissza ahhoz a fordulathoz, ahol a Kárpát-medencei magyarság a kommunizmus hatókörébe sodródott. A történelmi Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia társállamként vett részt 1914-ben az első világháború kirobbantásában. A tét a monarchia megőrzésében vagy szétdarabolásában állt. A magyarság a vereséget, az elszigeteltséget és az általános nemzeti válságot nem kerülhette el. Ebből következett a nemzet szétszakítása, valamint a kommunizmus térfoglalása. A világpolitikai erőmozgás később esélyt kínált az újraegyesítésre, ám csak azon az áron, ha az anyaország a nyugati nemzetiszocialista birodalom oldalán és a keleti kommunista birodalom ellen száll háborúba. A hazai politikai és katonai döntéshozók ezt vállalták. Méltánylandó indítékból, de önpusztító döntést hoztak. A politikai elszigetelés és a katonai túlerő megint vereséget, nemzeti válságot, szétszakítást és a kommunista diktatúra térfoglalását mérte ránk. A hazai döntéshozókat ezért mindkét esetben felelősség terheli.

Gyökeresen más és sokkal súlyosabb a kommunista diktatúrák döntéshozóinak felelőssége. Előbb kényszerhelyzetekre adott rossz válaszhoz, utóbb önkényes és szükségtelen hódításhoz és pusztításhoz kötődik a felelősség. Bizony, az áldozatot szedő erőszakot is meg kell különböztetnünk. A huszadik században nemzet nemzet elleni háborúját a győztes állam jogi és erkölcsi határok közé szoríthatta. Az osztályharcos kommunizmus azonban ezeket a határokat semmibe vette – nemzetek, népcsoportok, társadalmi osztályok, polgári és egyházi szervezetek meghódítására, alávetésére és elpusztítására tört. A kommunista diktatúra áldozatait így mindig és mindenütt népirtás, tömeggyilkosság, önkényes megtorlás és törvénytelen ítélezés áldozatainak kell látnunk.

Mi, magyarok nemzeti közösségként váltunk a kommunizmus áldozatává. A nemzeti szellemi, politikai és gazdasági önrendelkezés hagyományával, továbbá a nemzeti azonosság és közösségvállalás személyes képviselőjével szemben érvényesült itt a kommunizmus erőszaktétele. Tudatos és célzott erőszaktétellel akadt dolgunk. Lássuk csak ennek a folyamatnak néhány meghatározó döntését és utasítását – bizonyítékkul is. Moszkvában 1919. március 2-án megalakult a Kommunista Internacionálé. Az első magyarországi kommunista diktatúra március 21-étől ehhez az irányítási központhoz igazodott. Május 27-én például sürgető üzenet érkezett Moszkvából Budapestre: „Ez a proletárdiktatúra azzal jár, hogy könyörtelen, gyors és határozott erőszakot alkalmazunk, hogy megtörjük a kizsákmányoló, tőkés, nagybirtokosok és cinkosaik ellenállását. Aki ezt nem érti meg, az nem forradalmár”. Ennek és a többi utasításnak volt és lett fogamatja – itthon felgyorsultak a gyilkos rémtettek, Európában fokozódott az elszigetelés. Július 24-én a győztesek párizsi békekonferenciája a diplomáciai és gazdasági blokádk megszüntetésének fejében a budapesti Forradalmi Kormányzótanács távozását követelte. Augusztus 1-jén ezért ért véget a hírhedt „kommün”.

De a vesztesek világválságát Moszkva elszántan a kommunista világforradalom szélesítésére használta ki. A Kommunista Internacionálé a párizsi békedöntések 1920. június 4-ei aláírása után szinte másnap, július 18-án megfogalmazta a nemzetellenes erőszak stratégiáját: „Európa és Amerika majdnem minden országában a polgárháború szakaszába lépett az osztályharc. Ilyen körülmények között a kommunisták nem hagyatkozhatnak a burzsoá törvényességre. Az a feladatuk, hogy a törvényes szervezetek mellett mindenütt földalatti szervezeteket is létrehozzanak, amelyek képesek teljesíteni a döntő pillanatban a világforradalom iránti kötelezettséget”. Teljesítették is. Lerohanták a Kárpátoktól a Csendes-óceánig húzódó térség elgyengült nemzeteit, és 1922-ben kikiáltották a kommunista Szovjetuniót.

Magyarország, pontosabban a Kárpát-medencei maradék anyaország ezzel a kommunista

nagyhatalommal vette fel a harcot 1941-ben. Nemzeti újraegyesítésben reménykedtek, de csak újabb háborús vereséget, elszigeteltséget és nemzeti válságot idéztek elő. A kommunis-
ták irányítási központjában, Moszkvában 1944. január 11-én már a leendő világbirodalom ér-
dekében hoztak büntető politikai állásfoglalást: „A Szovjetunió politikája Magyarország irá-
nyában arra törekedjen, hogy megőrizze az államot, de lehetőleg szűkítse a területét, szigorú-
an követve a népességi elvet. Azon esetekben, amikor bármilyen kétség merül fel, a kérdést
Magyarország rovására kell megoldani. Magyarországot, legalább is a háborút követő első
években nemzetközi elszigeteltségben kell tartani”. Ezt az elszigeteltséget pecsételték meg az
1947-es békedöntéssel, majd használták ki az 1949-es hazai alkotmányos hatalomátvétellel.

Ördögi következetesség nyilvánult meg aztán abban, ahogyan az 1956-os magyar nemzeti
forradalom megtorlásának indoklásában is 1947-re hivatkoztak. A kommunista világbiroda-
lom katonai irányító testületének, a Varsói Szerződésnek a küldöttsége 1956. november 22-én
Budapesten leckéztette meg a hatalomba visszaültetett hazai helytartókat: „Hogyan lehet,
hogy az a párt, amelynek 800 ezer tagja van, nem lépett akcióba egy emberként a proletárdik-
tatúra ellenségeivel szemben? Ütni kell! A pártnak most már ütnie kell a legnagyobb erővel! A
nacionalizmus és a fasizmus uralomra jutásának megakadályozása összhangban van Magyar-
országnak az 1947-es párizsi békeszerződésben vállalt kötelezettségeivel”.

Ott és akkor a kommunista világbirodalom központját történetesen a román pártfőtitkár
képviselte. Ennek kapcsán érdemes felvillantani, ha úgy tetszik, itt is bizonyítékul, hogy a
Kárpát-medencei magyarság nemzeti azonossága és közösségvállalása 1956-ban milyen irá-
nyultságot választott. Nacionalizmus, fasizmus, az 1947-es békeszerződés megszegése?
Nyoma sem jelent meg ilyesminek. A többpárti kormány miniszterelnöke október 31-én hiva-
talosan közölte: „A magyar nemzeti kormány a magyar nép és a történelem előtti mély fele-
lősségérettől áthatva, a magyar nép osztatlan akaratát kifejezve kinyilvánítja a Magyar Köz-
társaság semlegességét. Nemzeti forradalmi vívmányainak megszilárdítását és továbbfej-
lesztését óhajtja anélkül, hogy bármelyik hatalmi csoporthoz csatlakoznék... Nyugati de-
mokráciaként, független nemzeti politikával saját utunkat fogjuk járni, a magyar utat”.

Romániában a kisebbségi magyar közösség is 1956-ban alkotta meg a korszak egyik alap-
vető nemzetpolitikai művét, a Memorandumot az Egyesült Nemzetek Szervezetének: „Az er-
délyi kérdés 1920-ban keletkezett, Magyarország keleti részének Romániához csatolása foly-
tán... Megoldás négy politikai keretben képzelhető el: 1. Román uralom alatt, a trianoni hatá-
rok fentartásával és légiesítésével, az erdélyi magyarok autonómiájával, az Európai Unió ke-
retein belül. 2. Erdélyi magyar uralom alatt, az ezer éves határok visszaállításával és légiesíté-
sével, az erdélyi románok autonómiájával, az Európai Unió keretein belül. 3. Független Er-
délyország, az ezer éves és a trianoni határok között, az Európai Unió keretében. 4. Erdély te-
rületének megosztása Románia és Magyarország között, a méltányosság szabályai szerint, az
esetleges lakosságcserevel, az Európai Unió keretein belül vagy kívül”. Ez a Memorandum
1956-ban nem juthatott el az ENSZ-hez. Szerzőit letartóztatták. A megoldások azonban azóta
is, ma is megállnak a helyüket a világ fórumain.

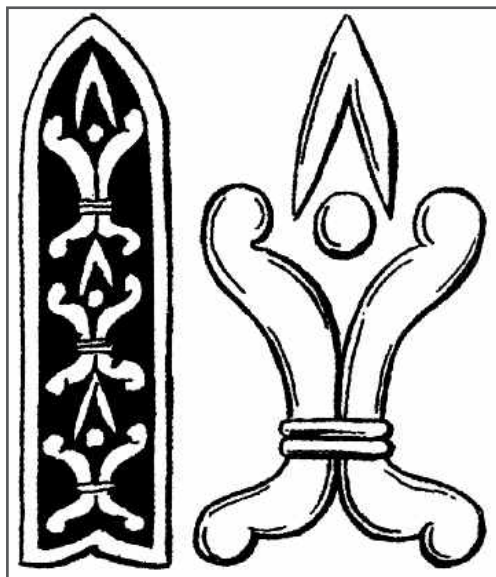
Kárpátalja magyarsága szovjet állampolgárként a legszorongatottabb állapotban élte meg
1956-ot. Ungvár környékén már október 24-étől gyülekeztek a Vörös Hadsereg csapatai, Ma-
gyarország megszállására készülődve. Azokban a napokban beregszászi, gálócsi, feketeadói,
mezőkaszonyi, nagyszőlősi, szolyvai, técsői, ungvári magyar iskolás fiúk és lányok titokban
röplapokat készítettek és terjesztettek – így fejezték ki nemzeti azonosságukat és közösségváll-
alásukat. Íme: „Segítsünk magyar testvéreinknek!” Testvéri segítség kell!” „A magyarok csak
szabadon akarnak élni, oroszok, ne bántsátok őket!” „Ne engedjük át a tankokat a Tiszán! Ne
engedjük át a katonai vonatokat a határon!” A fára, kerítésre, házfalra kiszögeezett kézírásos
röplapok természetes emberi és közösségi érzületből táplálkoztak. Bármelyik nemzet fiai és lá-
nyai bármikor hasonló érzülettel élhetnek, élhetnek.

Igen ám, de a kommunista diktatúrák mindezt ellenségesnek és veszélyesnek minősítették. Nem emberi, nem erkölcsi elvű, nem demokratikus, nem jogállami, nem európai erőszakkal válaszoltak. Meg kell különböztetnünk itt is a háborún kívüli megtorlás és büntetés polgári áldozatait. A Kárpát-medencei magyarság körében ezeket a vétlen áldozatokat kivégezték, börtönbe zárták, kényszertáborba hurcolták, társadalmon kívülként kezelték és örökre megbélyegezték. Ezen magyar áldozatok különböző csoportjai az anyaországban 1919-től a kommunista birodalom bukásáig későbbi felülvizsgálati és kárpótlási adatok szerint 1 millió 750 ezer embert tettek ki. Az 1945 utáni győztes államok kommunista diktatúráiban a Kárpát-medencei magyar áldozatokat a nemzeti közösségek körében jelölhetjük meg – itt másfél milliónyival számolunk, beleértve az erőszakkal beolvasztottakat. Végére így vált áldozattá a nemzet maga.

De folyamodjunk ebben egy összegező megkülönböztetéshez is. A vétlen áldozatban vesztest lássunk? A törvénytelen erőszaktevő győztesnek számít? Vesztes és győztes valóban ezt jelenti? A háborúzáshoz és hódításhoz idomuló szemlélet elfogadja ezt a felosztást. A kereszténység, a hagyományos magyar nemzeteszme és az emberi méltóságon alapuló európai jogrend azonban tiltakozik ez ellen. Elérkezett az ideje az egyértelmű és teljes történelmi igazságtételnek. A kommunizmus bukott világát a gyilkosokra és értékrombolókra ráért ítéletnek és megvetésnek kell sújtania. A kommunizmus áldozatait pedig ne csak kegyelet, együttérzés és tisztelet övezzze, hanem az erkölcsi győztesnek kijáró legmagasabb elismerés is.

Láttuk, a magyarság esetében a kommunizmus a nemzetet magát tette áldozattá. Következésképp a hazai kommunista diktatúrákat a nemzet ellenségeként kell elítélni és megvetni. Aki ettől tartózkodik, aki ezt akadályozza, az a bukott nemzetellenes kommunizmussal vállal cinkosságot. Másfelől a kommunizmus áldozatává tett magyarság számára nem maradhat el a nemzeti azonosság és közösségvállalás feltámasztásában, megújításában, érvényesítésében a hazai és az európai egyetértés és támogatás. A Kárpát-medencei magyarság az anyaországi önrendelkezésben és a határokon átívelő újraegyesítésben az európai nemzetekkel azonos esélyt érdemel – nem többet, de nem is kevesebbet. Legyen világos, hogy aki ezt fékezi, az saját magát sorolja a kirekesztők táborába.

Ezekkel az akadékoskodásokkal azonban akár ne is törődjünk. Európa a magyarsággal együtt most bontakozik ki a kommunizmus utáni birodalom, a hasonlóan nemzetek feletti pénzügyi birodalom béklyójából. A Kárpát-medencei magyarság élhet, éljen is ezzel a felhajtó és támogató erővel. Áldozatból már erkölcsi győztesse vált. Erkölcsi győztesként ezután történelmi győztesse, büszke és cselekvőképes önmagává emelkedhet. A nemzeti felelősség híveinek ebben van és lesz dolga.

Lükő Gábor: Magyar férfi szíjövének záródísz

Utazás Kelet-K-ba

Sajnos pár hónapig nem tudtam írni, elő se vettem a naplómát, a politikai és társadalmi változások annyira megviseltek. A friss hír: a Buenos Aires nevet el lehet felejteni, a város új neve: K. Csak így egyszerűen. Furcsa, de hát ez van. Nővérem, Inés meghalt, gyerekeit elvitték, azóta se hallottam felőlük. Az egyetememet megszüntették, szélnek eresztettek minket. Keresnem kell valami megélhetést, mert a pénzem fogyóban van. Persze, mindenki elégedetlen, az ál-demokratikus rendszer inog.

A bajban mindenki, amíg megteheti, a szüleihez menekül. Így tettem én is: két hete, az 1670. évi forradalom (amit aztán véres kézzel levertek) kitörésének napján, munkaszüneti napon, elhatároztam, hogy meglátogatom anyámat a rehab. intézetben, Kelet-K-ban. Az intézet, tulajdonképpen, a szomszéd 2071. utcában található, mégis, mióta Kelet-K új varjú-diktátora betonfallal vágta ketté K-t, leválasztva a neki ellenálló nyugatosokat, anyám a város keleti, én pedig a nyugati felébe kerültem. A kétperces séta, háromórás utazássá változott. Anyám nehéz ember: hiába tart a látogatási idő minden nap 18-22-ig, kikötötte, hogy csak szerdánként 21.34 és 21.52 között fogad. Vannak ilyen húzásai, sokat kötözködik velem, mégis vállalom az utazást, a vele való találkozást, mert mégiscsak az anyám.

17.30-kor indultam el otthonról, számítva a csúszásokra. A vonatút hosszú volt és fárasztó, 21.00-kor szálltam le a pályaudvaron. Az eső kíméletlenül verte az óvárosi utca macskaköveit; a lámpák homályosan pislogtak az egyre leszálló estében. Összehúztam a galléromat és átvágtam a téren. A központi hivatal rozzant, sárga épületéből ki-be repdesztek az ügyet intéző varjak. (Kelet-K-ban egészen más viszonyok uralkodnak: itt nem emlékeznek meg 1670. március 15-ről, a forradalomról és szabadságharcról. Megjegyzem: nemrég tudtam meg, hogy egy kis európai nép, a magyar (mely, többek között, Bartók Béla adta a világnak) is ezen a napon ünnepli 1848. évi szabadságharcának kitörését, melyet szintén vérbe fojtottak. Érdekes egybeesés.) A villanydrótokon is varjak ültek, tízes, tizenkettes csoportokban. Épp befordultam a buszmegállóhoz vezető kis utcába, mikor valaki elém lépett és megfogta a karom. Megijedtem, ahogy láthatóan ő is. Betegesen sovány, beesett arcán, mély szemüregéből fátyolos, szürke szemek néztek rám. Először nem ismertem fel, aztán pár másodperc múlva, a gyenge utcai fényben, megpillantottam a gyerekkorból ismerős vonásokat. Nico volt az, mellette ültem három évig a gimnáziumban, jóban voltunk, ő matekban segített, én történelemben, volt párszor nálunk is, mikor még anyámékkal laktam. Tudtam, a város keleti felébe nősült, aztán a fal felhúzása után Kelet-K-i lakos lett.

Hátrább léptem. Láttam, mindkét vállán, sőt a karján is varjak ülnek. Károgtak, a nyakát, a fülét csipkedték.

– Hogy vagy? – kérdeztem megdöbbenve.

Széttárta karját, arca torz mosolyra rándult, erre az egyik varjú csőrével az arcába vágott.

– Sajnálom, – mondta az arcát tapogatva. – most nem tudunk beszélgetni. Munkaidőben vagyok.

Az órámra pillantottam.

– Hattól este huszonhat óráig tart a munkaidő. Az a megtiszteltetés ér, hogy a nagytisz-

teletű varjú hölgyeket és urakat (megbiccentette fejét a madarak felé) szolgálhatom, ahogy a többi ember is.

– A család?

– Meghaltak. – mondta színtelen hangon.

Hüledezve néztem rá.

– Te mit keresel itt? – kérdezte.

Mondtam, hogy anyámhoz jöttem.

– Jobb, ha igyekszel. A rehab. intézetet hamarosan kiüritik.

Fürkészve nézte az arcom.

– Arra meg ne is gondolj, hogy valahol vacsorázni tudsz. Itt mi leszoktunk az evésről. Mindenki addig dolgozik, míg éhen nem hal.

A varjak nyugtalankodni kezdtek, Nico intett felém, majd lassú, bicegő léptekkel eltűnt a félhomályban.

Az órára pillantottam. Láttam, sietnem kell, nehogy lekéssem a látogatási időt. A buszmegállóban senki sem állt. Velem szemben, egy ócska téglakerítés tetején, varjak ültek. Először elkaptam a fejem, aztán visszafordultam. Éreztem, hogy figyelnek. Megrettentett a feketeségük. Szemük vészjóslón villogott, csőrüket komoran összezárták. Uralták a pillanatot. Az egyiknek váratlanul szétnyílt félelmetes csőre, károgni kezdett, aztán átvette a második, a harmadik és így tovább. Iszonyú hangjuk, úgy éreztem, kiöli belőlem az önérzetet. A megérkező buszjárat mentett meg, mert társaságukat képtelen lettem volna tovább elviselni.

A buszon zihálva lélegeztem. Csak lassan tudtam megnyugodni. A helyi vonatot viszont még éppen elértem. A fülkékben varjak ültek, elterpeszkedve, magabiztosan. Csak a WC mellett találtam helyet. Lekuporodtam a földre, s hamarosan elnyomott az álom.

Már sötétedett, mikor a sikátorok útvesztőiből kiléptünk a főutcára. Még mindketten rágtunk. Szánkban lopott húscsapatok. A villanydrótokon varjak ültek, mosolytalan csőrrel, rosszkedvűen, gubbasztva. Legalább húszan voltak, és az utca esti forgalmát figyelték. Megjelenésünkre, ketten-hárman közülük, kitátották csőrüket, s fenyegető, sziszegő hangot adtak ki. Ez számomra félelmetesebb volt, mintha hangoskodtak volna.

– Nyeld már le azt a kurva falatot! – suttogta karomat megragadva Nico.

– Szerintem már mindent tudnak. – motyogtam lemondóan a varjak felé intve. Nico idegesen legyintett.

Meghúzódtunk a kapualjban, s onnan kilesve figyeltük a gyalogosok rendezetlen sorait. Az időnként elhúzó autók, szemet-metsző fénycsíkokat húztak. Az emberek ruházata meglehetősen hiányos volt; legtöbbjükön koszos, elnyűtt macska vagy kutyabőr ruha lengedezett.

A csuhások idegesen fészkelődni kezdtek. Láttam, négy-öt már figyel minket.

Vrammm. Az ajtó döngve csapódott be mögöttünk. Egymásra néztünk. Rettető szemem Nico szemében tükröződött, s a tükröképben láttam az ő riadt tekintetét is. A varjak dühödten károgni kezdtek, páran ellandoltak a villanydróról. Nico rohanni kezdett, hátha talál egy nyitott ajtót, én persze követtem. Úgy négy lépéssel futhatott előttem. A varjak rajba verődve, behúzott nyakkal, merev csőrrel, kíméletlen céltudatossággal zuhantak lefelé, a mi irányunkba. Az egyik, csőrével barátom szemébe fúródott, a másik, a vállára szállt, a nyakát tépve döntötte földre. Szemem sarkából láttam, hogy jobb és bal felől, felém is közelít egy-egy. Két oldalról, a halántékomon át, hatoltak az agyamba. Még hallottam, egy női hangot, („A lábakat a keselyűknek adják, meglátod!”), aztán elsötétült minden.

Még időben érkeztem, de anyám jelezte, hogy ma nem fogad.

Megszületünk halottaknak

*Utad az alkony kapujához ér:
Kéred az őr: mi vár ott reám?
A csöndes homályba mutat: menj!*

Első rész

I.

Középkori pergamenként sárgállott az asztalon a halom jelenléti ív. Ennyi év múltán nem gondolta, hogy találkozik a „Pátia nyom.el.” márkás termékével. A német multi Windows XP-je után kőkorszakba tett időugrás.

Csak a kávéautomata kesernyés lötyte volt ugyanaz. Előző nap telepakolta az íróasztalt, a radiátorra tette le a műanyag poharat. Az elődjétől – „reszketeg” Pistitől – örökölt műszörmé béléses pufajkát terítette a fatámlás székre.

„Nyolc óra. Körül kell nézni az üzemben.”

Homályos folyosón bandukolt, hóna alatt az összefűzött karbantartási tervvel. Arra figyelt: a szösszel belepett, málló falhoz ne érjen.

A kötöde csamoka „fényárban úszott”. A kattogó gépek közt két középkorú asszony sűrűgölgödött. Buzgó Elemér a felújításra kijelölt gép koszorúját tisztogatta. Az olajos kosztól feketéllő alkatrésznek elősárgállt az eredeti rézötvényzet színe. A gépszagba petróleumbűz keveredett.

Walter felgyorsította a lépteit. A kövér Tendliné és Horváth Anna – ösztövé, elvált asszony – akkor rángatta elő az egyik körkötőből a félkész árut. Buzgó tüntetően a hátát mutatta nekik. Zoltán önkéntelen hajolt le segíteni. Ezt használta ki a karbantartó, a gördíthető munkapad végéről oda kiáltott:

– Jó reggelt, főnök!

Walter előbb segített kirángatni a műszörmét a padozatba mélyített dobból, aztán köszönt vissza.

– Jó reggelt, Elemér! Rendben megy minden?

– Khm... Azt nem mondhatom! Az új kolléga, mi csak úgy hívjuk: ragamofil-gyerek, szétszerelve hagyta itt pénteken az egyes gépet. Nekem kellett összeraknom! Ma nem termelnének rajta! A nőket hajkurászta délután!

Zoltán az asszonyokra nézett, sokatmondón találkozott a pillantásuk. Buzgóból ömlött a panasz:

– Mit képzelsz magáról az a ...

Nem várta meg a befejezést, fejével intve a csarnok túlfelét „célozta meg”.

Onnan nyílt a kötöde tmk irodája. Belépve lerakta a mappát, s mielőtt távozatott volna, Sajgó Ottó liluló arccal állta el az útját.

– Jó reggelt, Zoltán! Ne értsen félre, de ami sok, az sok! Az új karbantartó, a Lakatos Krisztof semmit sem csinál! Ha mégis, abban nincs köszönet. Délutános műszakban annyi olajjal töltötte föl a kompresszort, hogy majdnem szétvetette a gépet! Ha Elemér nem néz utána: kész a katasztrófa! Mért nem kérdez? A nagy roma önérzete. Egy régi szakembertől csak tanulhatna! Szükség van ilyen alkalmazottra? A gyárkapuban meg sorban áll a sok munkanélküli!!

Walter idegesen törölte meg a homlokát. A csoportvezető ezt együttértésnek vélte. Zoltán jól emlékezett az első munkanapokra a nagy múltú textiles cégnél. A zömök, sunyi tekintetű Sajgó Ottó, meg a tenyerébe mászó pattanásos képű famulusa, Buzgó Elemér szabályosan „körbeszaglászta”. Ez „bevezetés a helyi szokásokba” gondolta; s a németnél szokott határozottsággal látott neki az üzemvitel irányításának. A hét leteltével a tulajdonosasszony hívatta az irodájába. A gyár egyetlen tisztességesen felújított helyiségében majd ráült a perzsamintás szőnyegre! Burán Elvira a régi törzsgárda panaszait sorolta: túlzott szigor, kemény hangnem, ami külföldön elmegy, „de ez fél évszázada együtt munkálkodó kollektíva”...

A fejét kapkodta: rájött, honnan fúj a szél. A tisztességgel dolgozó többség mellett csak Sajgó „elvti” régi klientúrájának lehetett rá panasza. Reszkető Pista mindent ráhagyott a helyettesére, ám a kivételezés – több pénz, kevesebb munkával – véget ért.

Vidáman gondolt vissza a forró nyárra: a Sajgó-Buzgó párocska, kiegészülve a termelés-csökkenés okán szabaddá vált cimborákkal, oda-vissza többször is „felnyalták” az évtizede használaton kívül amortizálódó fonodát. Szeptemberben a megújult csarnokba telepítették a Koreából vásárolt, PLC vezérlésű steppelőgépet.

Sajgó Ottót sokkolta a nyár, az íróasztal mellett ellébicolt évtizedek után. Megjegyezte a „kisfőnök” hideg zöld tekintetét, fizimiskáját. Az üzemben viszont egyre nőtt az új művezető tekintélye.

– Megnézem, mit tehetek. Beszélek a sráccal!... Ottó, volna itt egy kis hétvégi munka. A nyári átállás miatt típusváltás lesz a szövődében. A főmérnökő utasított: szombaton meg kell csinálni! Túlórában! Szükségem van tapasztalt szakemberre: Elemérré gondoltam; mellé, a betanulás okán, a Lakatos Kristófra.

Sajgó arcára egyszerre ült ki a döbbenet és a düh. Walter először érezte: alapja van a gyári mendemondának, több van főnök-beosztott viszonynál a két „szaki” közt. A csoportvezető szó nélkül faképnél hagyta.

Kristófot a fonodában találta. A belga gép alapját betonozták Sárvárral és Krizmaniccsal. A roma fiú vékony karján kidagadtak az erek, ahogy a nedves sódert talicskázta. Biccentéssel köszöntötte, aztán nyögve tolta tovább.

Walter elégedetten ment vissza a dohos-gépszagú művezetői irodába. Valaki a kopott íróasztal mellé tolt az olajradiátort. Elhúzta a rozsdamarta fűtőtestet a salétromos fal mellé. Összerakta a szanaszét hagyott dossziékat, mikor felszakították a helyiség ajtaját. Sajgó viharzott be fájdalommal ábrázattal. Lihegve állt Zoltán elé. Rekedten szólt:

– Beszéltem, Elemérral. Bejövök szombaton segíteni neki! A léhűtő Lakatos nem kell dupla pénzért!

Sajgó a kisfőnök szúrós tekintetét mártírként állta. Walter kevés híján felnevetett. A kézitáskában zúgni kezdett a telefon.

Ottó duzzogva, az üvegajtót bevágva távozott. A kihangosított mobilból Eszter fáradt hangon szólt:

– Az óvodából hívtak: Mohi megint bepisilt! Zoli, kettőre érte tudnál menni?

II.

Lapos tetejű épületben volt az óvoda és a korai fejlesztő. Az udvaron lármás, bújócskázó, homokot lapátoló, hintázó gyerekek; túl csöndben ácsorgó, az avart vagy a fölébük hajoló faágat bámuló kicsik. Köztük barna vaskerítés, az utóbbiak védelmében.

Walter cipője alatt ropogott a gondosan elgereblyézett gyöngykavics. Megkerülte a játszóteret: itt minden tárgy duplán biztonságosra készült. Mélyet szippantott a hársak friss illatából. Az óvónő az ajtóban várta.

Mohamed a sarokban állt. Nem a szokásos gyerekbömböléssel sírt, hanem idegesítő vinyogással. Társai rá sem hederítettek, el voltak merülve a saját kis világukba.

– Walter úr! Sajnálom, az unokaöccse megint bevizelt. Pedig a WC itt van a szomszédban. Az édesanyja betegsége után kezdődött... Nem tudjuk a pontos okát. Az alsóneműjét kicseréltük.

A kisfiú felismerte Zoltánt, s félbehagyta a vinnyogást. Kezét tördelve szólt:

– Ablak. Láttam az ablakban...

A férfi hosszán nézte: törékeny test, fénylő barna bőr, göndör fekete haj. Nővére génjeiből keresett valamit: a tökéletesen sémita rasszú kicsin. Csak a szűrös, kemény pillantása volt Alizé.

Kinyújtotta karját, megvárta míg észreveszi. Kézen fogva sétáltak ki az épületből, az árnyat adó fák alatt. A Volkswagen hátsó ülésébe vackolódó gyermek mellén átkötötte a biztonsági övet. Mohi váratlanul megszólalt.

– Nagypához megyünk? Nem akarok!

– Eszter mamához. Birssajttal töltött buktát süttöt, a kedvencedet.

Mohamed már a mellettük parkoló piros Mazdát bámulta mereven.

A ciánzöld autó befordult a repedezett aszfalttal burkolt mellékutcába, majd a bérház betonkavicccsal felszórt udvarára. Évszázados bükkök, kőrisek alatt vágtak át a gyomos udvaron. A bejárati kapu nagy öntött kilincsét nem lehetett elfordítani, csak a férfi erőteljes mozdulatára nyílt ki. A folyosó szőlőindákkal festett, hulló vakolata, a levéldíszes kovácsoltvas korlát, kopott gránit lépcsősor az egykor volt kispolgári életről árulkodott. A szocreál alumínium lengőajtón kilépve jutottak a körbe futó gangra. Megálltak a dísztelen farostlemez ajtó előtt.

A szomszéd lakás szűnyoghálós konyha ablakából émelyítő fűszeres illat áradt. Kalányosné pacalt főzött a családjának. Mohi elfintorította az orrát.

A csengő bimbamjára szökére festett hajú, madárcsontú asszony nyitott ajtót. Vékony karja átölelte a közönyösen ácsorgó kisfiút, majd a férfi széles vállát.

Mohinak saját kuckója volt a kisszobában. Eszter bevezette, rögtön lekapta a polcról a kedvenc képregényét. Zoltán megtorpant a nagyszoba barna üvegajtaja előtt. Bentről dohány-illat áramlott és ismerős morgás.

– Guten Tag, Vater! Wir sind angekommen!

A férfi fölnevezte a pléddel takart ölébe fektetett albumból. Az agyvérzés óta szokott léha pillantással. Emlékeztetett Mohamed réveteg tekintetére. A megvetett unoka, s a rokkant nagyapa hasonlatossá vált a betegségben. Idő kellett, hogy felismerje a fiát:

– Grüß Gott, mein Sohn!

Hetek óta nem látta Walter Ákost. Mivé lett ez a délceg férfi, ki Lex Barkerre – az Old Shatterhandet játszó amerikai színészre – emlékeztette egykor a fiát. Ki reggelente borotvál-tan, hátrafésült sötétszőke haját beolajozva indult munkába, hogy éjszaka átkocsizó nap után, izzadtan hortyogja magát álomba.

Ákos feje lehorgadt, tekintete a színes képekre tapadt. Eszter finoman kihúzta a szobából Zoltánt.

– Egész nap így ül, a fotókat bámulja. Csak németül szól... Kérsz kávé, fiam?

– Köszönöm, a gyárban ittam. Alizé hogy van? Voltál nála?

– A kettes belre vitték...

– Istenem! Az elfekvőbe...

– Meglátogatnád?! Amíg apád aludt, voltam benn, de Ákost nem lehet sokáig magára hagyni. Most itt van Mohamed is...

– Bemegyek hozzá! A kicsit itt hagyom, legalább kiszellőzik a fejem.

III.

A bérház szemeteskonténerében derékig hajolva turkált egy ráncok barázdálta, borostás ábrázatú, rövidre nyírt ősz hajú férfi. Csokynak becézte mindenki.

Hús évvel tűnt idősebbnek Zoltánnál... Általános iskolában egy osztályba jártak. Csoky – hivatalosan: Kelemen Balázs – évvesszesként; jó alakú, lányosan csinos arcú fiú volt. Tizen-négy évesen a haverokkal neves rockbandát alapított, nagymellű, szexi főiskolás lánnyal „kavart”. Igazi sztár volt. Walter látóköréből a középsuli után tűnt el; szüleitől hallotta: balhé a megtagadott katonai szolgálat miatt, házasság egy magyar származású holland lánnyal, füvezés, alkohol. Mikor a szöszi hollandus elunta a verést, botrányokat: hazaköltözött fatornyos szülőföldjére. Csoky a módszerváltás után munkanélküli lett. Rokkantanysugdíjas szülei nyakán élősködött, a részeg duhajkodást nem tűrték, utcára került. Fél tucat hajléktalan társaságában látták akkoriban.

– Szia, Balázs!

Abbahagyta a guberálást. Felismerte Zoltánt, a véres szemek párásává váltak.

– Szia, Zoli! – hörögte. Szégyenlősen elkapta fejét, inkább visszahajolt a szemetes fölé.

E sors Damoklész kardjaként lebeg mindünk fölött... – nyomta el a szánakozást Walter.

Kék csempével borított épület: a csillogóan új, vagy eredeti klasszikus stílusban felújított tömbök közt „csipetnyi” szocreál.

Rosszul világított folyosó fakó járólapjain lépkedve hiába kereste az ügyeletes nővért. A női kórterem virágos szekrénykéi közt talált rá Alizra. Párnáját kétrét a feje alá gyűrve, mélyen aludt. A gyógyszerek hatása: arca kisimult, szőke haja kuszán terült szét a szöveten.

Oldalt feküdt, mint gyerekkorában... Feltörtek az emlékek: a magas széplány könnyedén kapja föl a sáros udvaron „hátast dobó” kisöccsét, nevetését is hallani vélte. A nagyfiúk vágyteli pillantásai, sóvárgásuk céltáblája a szűk farmernadrágban, testre feszülő pólóban feszítő driádttest.

Letette a narancslevet és a zacskó gyümölcsöt az asztalra.

A szomszéd ágyról idős asszony figyelte. Rekedten megszólalt:

– Zoltán, ugye? A testvére. Sokat beszél magához álmában. Édesanyjukhoz is... Miben halt meg az édesapja? Soha nem említi. Mióta az új gyógyszereket kapja alig szól, csak fekszik. Ez a rend: fekédj csöndben, míg ki nem mulsz! A tb-nek ne termelj veszteséget!... Ez megy itt! Olyan fiatal – suttogóra fogta, kövér ápolónő jött az infúziót bekötni. Walter leszgett fejjel ment ki a karbolszagú teremből.

Görnyedt tartású, egykor hórihorgas férfi állt az ajtóban. Arcán a borosta összenőtt deres tüskehajával. Szeme könnyektől vöröslött?

– Szervusz, Zoltán. Rég láttalak!

– Áron...

– Aliztól jössz? Hogy van?

– Alszik. Nincs jól.

A férfi busa feje lehorgadt, kezében szál virág lógott. Kifakult kockás inget, foltos szürke kordbársony nadrágot, kopott szandált viselt. Megkerülve Zoltánt belépett a helyiségbe. Az ápolónő szigorú pillantásától kisérvé tette a virágot a karcsú üvegvázába. Az ajtóból szánakozón nézett a nő ágya felé.

A folyosó hideg-kék csempézett falát támasztó Walterhez fordult.

– Most hallottam, mi történt szegénnyel. Sajnálom. A gyerek?

– Anyánál van.

– Eszternél? Rég láttam. Ákos jobban van?

– Az orvosok szerint bal oldalára béna marad.

– Zoli, ha ráérsz, beülhetnénk a Szegfűbe. Rég beszélgettünk. Meghívlak!

– Köszönöm, majd legközelebb. Nem nézel ki valami jól!

Kornberg Áron a korlátot markolva, lassan botorkált le a lépcsőn. Walter felidézte, amint „gólyalábain” szelte át a várost, egyik órában a művészpresszó, másikon a nagyszálló bárjában, végül éjfél tájt a Fészekben ült, körötte főiskolás tanítványok: ma festők, grafikusok, neves művészek. Alizt is tanította. Suttogták: több volt hagyományos mester-tanítvány kapcsolatnál. Nővére viharos szerelmi életében ez a flört nem jelentett különleges esetet.

Apjuk mégis a „vén füvező zsidó” miatt kiabálta esténként: „Kurva lett a lányomból!” Mindez addig tartott, míg megjelent a háznál a líbiai mérnökhallgató Ali; borult minden! Aliznak a férfihez kellett költözni. Eszter csak titokban látogathatta időközben született unokáját. Walter Ákos haragja akkor sem enyhült, mikor Mohamed két éves korában az arab apja búcsú nélkül lelépett.

Kornbergtől a belgyógyászat kapujában köszönt el.

– Áron, ha ráérsz, a szabadságom alatt eljöhetsz a hegyre. Nagypapa pincéje még nem ürült ki. Mohival ott nyaralunk az idén...

Az öreg hobó bólintott, kikerült egy parkoló mentőautót. A kijárat fehér rácsos kerítése felé tartva azt morogta:

– Egy hamis Vilmos nem fog megártani!

Második rész

IV.

A hétvégi ház a magaslat gerincén állt; a kék töltéskavicssal felszórt szerpentinről lekarodva érték el. Középkorú, barna bőrű, festett haját kontyba feltűzött asszony várta őket.

Skrapitsné a faluban lakott. Eszter fogadta föl a kis ház takarítására, miután Aliz elköltözött, Zoltán pedig külföldön dolgozott.

Amint a Volkswagen ráfordult a szűk földútra, ki is nyitotta a kaput. Széles mozdulattal ölelte magához a megszeppent Mohamedet. Zoltánnal kezét fogott. Az anyósülésből előtápaszkodó Kornberget kíváncsian vizslatta. A hórihorgas, deres hajú férfi és az alacsony, vas-kos, fekete nő egymás szemébe néztek, majd kezét ráztak. Az asszony a fiatal férfihez fordulva mondta:

– Jó napot, Walter úr! A házban rend van, kiszellőztettem, az uram a múlt héten nyírta le a fűvet. A kisfiúnak a hűtőbe tettem egy kis rétest... Érezzék jól magukat!

Áron ravasz-kás tekintete követte a nőt, amint a meredek úton lefelé lépkedett: a farmer-nadrágból kibuggyanó hullámzó hátsóját.

Zoltán a cékház szűkös előterébe pakolta az utazótáskákat. Kitérte a konyha és a szobák spalettáit. A lakatlan épületek áporodott szagának nyoma sem volt, a helyiségekben enyhe levendulaillatot érzett. A vendégszoba ablakpárkányán, fehér vázában talált rá a csokor lila virágra. Isten áldja érte Skrapitsnét!

Kornberg a kaputól az ajtóig futó keskeny betonút két oldalán pompázó virágágyást bámulta. Izzadt homlokát törölgetve szólt Zoltánnak:

– Eszter kezemunkája a kert? Gyönyörű!

– Igen. Amíg volt kedve hozzá, a hegyalja őshonos növényeinek magját gyűjtötte. Daturát, azáleát itt ne keress: sisakvirágot, holdviolát, liliomot ültetett. Ott az a kék nőszirm, mellette a sárga gömböcskék a zergeboglár; a kert mögötti erdőből, a patak menti rétről származik. Gyerekkoromban segítettem, míg Ákos és Aliz gombát szedtek.

– A pincétek megvan?

– Meg, de a szőlőt eladtuk. Az új tulaj az öreg tőkéket kivágta; soralma ültetvényt telepített. A patakig minden föld az almáshoz tartozik. Délután fölmegyünk, csapra verjük az utolsó hordót.

– A bor nem üzlet manapság.

– Az alma sem. Osztrák vásárolja föl, a határ túloldalán van a gyümölcsle üzem. Jól jár az itteni almával, fillérekért jut hozzá. De legalább megveszi... Hol van Mohi?

– A kerítésnél csatangolt. Megnézem!

Mohamed kinyújtott nyakkal figyelte az ág-bogas bokrot, a lepedőnyi osztott leveleket. Az aprón zöldellő és néhány lelógó, nagy barna termést. Az öreg morogva lépett mellé:

– Nocsak, atavisztikus emlék. Láttál már fügebokrot? Nagyon finom a gyümölcse, kóstold meg!

A kisfiú bizalmatlanul szakított le egyet – előbb kis darabot –, beleharapott a puha, vöröslő terméshúsba. Elismerő pillantással nézett Áronra.

– Jó!

V.

Gyorsan elkészült a „konzerv ebéd”: húsleves porból, babfőzelék a befőttésüvegből. A desszert Skrapitsné rétese volt. Mohamednek nem ízlett, a kertben szedett érett fügéket ette.

Ebéd után sziesztáztak a hűvös szobákban. Amint alábbhagyott a meleg, Zoltán „riadót fűjt”. A présházhoz nem vezetett kocsit, gyalog vágtak az emelkedőnek. Walter az uzsonnával, ásványvizes palackkal telipakolt hátizsákot vitte; Kornberg magához ölelt egy ötliteres demizsont. Zoltán nem állta meg:

– Visszafelé is te hozod!

Mohamed szandálját kényelmes túracipőre cserélte. A fiúcska vágyakozón nézett a konyhaasztalon hagyott képregény füzetre.

– Gyere, Mohi! Felmászunk a hegytetőre! Fantasztikus a kilátás, egész Bécsig ellátni!

A kerítés mellett meredek csapás vezetett a kavicsos szerpentinre. A kert mögött fenyves komorlott. A hőség után felüdülés volt a gyantaillatú fák közt sétálni. Léptüket elnyelte a rozsdaszín avar, a csöndet néha cinegeének törte meg. A fenyves mögöttük maradt, a gyalogút váratlanul kanyarodott a napsütötte tisztásra. Lélegzetelállító panorámaként nyílt ki a táj. A hegyoldal meredek falú, párás zöldje hosszan futott alá: bükkösök és égerligetek lankái simultak a sík tájba, távolabb patak ezüst csíkja, körötte haragoszöld perje hullámozott. Kornberg ráncos ábrázatára kiült a csodálkozás.

– Értem, miért lakott a bronzkor óta ez a vidék!

Zoltán hóna alól hangos nyögés, Mohamed száját tátva, vékony karját kinyújtva állt: a rét felé repülő darázsölyvre mutatott. A madár szinte az orruk előtt szállt alá.

A présház ajtajának lakatja nehezen adta meg magát. Benn éves por, pókhálók. Skrapitsné ténykedése a hétvégi házra korlátozódott. Az üveglopóval Áron szakavatottan ürítette az utolsó hordó tartalmát.

– Amit lehet megmentek, a többi a hordókkal együtt a szemétre lehet dobni!

A szoba meszelt falát – ami Zoltán emlékében élt – megszükkítette a penész, a vén tölgyasztalon régi szalonnázás maradványa. Kornberg, hóna alatt a demizsonnal, az alacsony tokozat miatt meghajolva lépett ki az épületből. A bodza és kökény benőtte udvar közepén magas „fosókafa” állt. Walter Ákos minden évben kivágta a tucatjával nőtt tősarjakat, míg egy begörbített mutatóujjra hajazó, esernyő alakú koronás fáva nőtt. Délvidéki hangulatot, Csontváry szélfúttá cédrusát idézte. A kicsi sárga gyümölcsök szétszóródtak körötte, a cefre édeskés szaga terjengett az udvarban. A térdig érő csalánba gázolva kerültk ki. Szó nélkül baktattak vissza a cékánház levendulaillatú tisztaságába.

VI.

Mohi estig lapozta a képregényt. Szokása szerint lábait kifordítva ült, mereven a füzetbe bámulva, csak barna gombszemének cikázása jelezte: nézi a képeket.

A vacsora szalámis kenyérének belsejét megette, a héját a tányéron hagyta. Walter az alvó gyermek feje mellett talált rá.

A viharlámpát gyújtotta meg.

– A neon erősen világít, nem akarom, hogy Mohi felriadjon a fényre!

Az öreg bólintott, a kockás viaszosvászonnal takart asztal közepére emelte a demizsont. Két vizespohár mellé.

– Kérsz még vacsorát? Vigyázz a kékfrankossal, hiába savtalanított, csak erős gyomor bírja.

– Köszönöm, nem. Kóstoljuk meg a hegy nemes nedűjét! Fönn kortyot ha ittam, egyben akartam leérni a palackkal.

– Egészségedre!

– Szép a színe, jó az illata. Szalut!

...

– Finom! A svábok értenek a borászathoz!... Nem mondtad, mi történt veled azóta, hogy Győrben diplomáztál.

– Nem találtam munkát. Müncheneri cég leányvállalatot alapított: felvettek, fél évig kinn dolgoztam, majd itthon a gyárbezárásig.

– Ment a germán keletre?

– Oda, Kínába... Mondjuk senki se tartóztatta, másra szórták a pénzünket... S te? Aliz említette egyszer, kirúgtak az egyetemről...

– Bezony... Egy grafika miatt.

– Nem hiszem!

– Túl élethűre sikerült a krétarajzom. A fűtés tágulási tartályán megrajzoltam a „professzor-doktort”.

– Ezért még nem küldtek el senkit! Neves művész-tanárt pláne!

– Túl tehetséges vagyok...

– Tölthetek?

– Ne kérdezz marhaságot! Add a demizsont!... Pucéran, bokafogás közben szétnyílt hátsóval ábrázoltam, mögötte a kettes zéháért keményítő, ifjú Akhilleusszal... Tökélyre vittem a naturalizmust!

– Örült voltál! Miből élsz?

– Festésből, irodalomból nem lehet. Az enkáhánál hiába pályáztam kis mellékesre, folyton lehúztak. A megfelelő fenék fényesre nyalása nem a műfajom, kezdett látszani rajtam az anorexia; szégyen-gyalázat, de szóltam egy „hitsorsosnak” a gyülekezetből...

– Mit csinálsz?

– Netes irodalmi újságnál vagyok szerkesztő. Elsózok néhány képet is.

– Gratulálok!

– Szellemi prostitúció: mint jó színésznek a kereskedelmi televíziózás...

Mennyi önjelölt zseni, beképzelt majom él ebben az országban! A búsba nem küldheted, mert rögtön jönnek a sértődött üzenetek. A korábbi főszerkesztő, leszbikus vénlány, még kiállt mellettem. Az új nyálás képű nyúlbéla, armanit szaró titán, minden dilettánst beenged az újságba: liberális alapon... A hányinger kerülget, ha leülök a gép elé.

– Legalább azt csináld, amihez értesz!

– A hátam mögött elitista vén szarosnak hív. Fenébe! Eldőlt a pohár...

– Nyugi! Van még az üvegben. Nem áll jól neked a politika.

– Soha nem állt. Nyolcvanhétben beléptem a DE-be. Akkoriban permanens delírium alatt álltam. Anyám még élt, mikor megtudta: kiragasztott a konyhaajtóra egy fekete-fehér fotót

Auschwitzről. Szegény elhitte, amit a „nagykároly” dörgött: visszajön a fehérterror, meg a faziszmus. A szadesz tavaszi nagytakarításról beszélt...

– Ákost megpróbálták beszervezni a kollégái: utálta a komcsikat. Elment egy gyűlésre. Itthon a fejét fogta: „Képzeljétek, amint beléptem, felém fordult a teremnyi szakállas, barna képű héber. Órán át kérdeztem magamban, mit keresek itt?”

– Ez apádra vall! Otthagytam őket!

– Kilencvennégyben?

– Előbb, a taxisblokádnak után; akinek volt szeme, látta: politikai maffia ez is, mint a többi! Emlékszel Pollányira?

– Kicsodára?

– Töltök, add a poharat!... Újságíró, legalábbis az volt. Állami vállalat taníttatta ki, üzemi lapnál indult, tehetséges volt: a gengszterváltás után befutott a megyei lapnál.

– Emlékszem! Vállig érő hajú, szakállas fickó, nyakigláb! Rég nem olvastam tőle semmit. Pedig, a cikkeit országos médiumok is átvették. A fél barackpálinkát sörben oldva ma is Pollányi-fröccsnek hívják a Hordóban!

– Jársz a Hordóba? Nem vagy elveszett gyerek!... A régi cége – akkor a posztelvtársak irányította káéfté – sötét bizniszbe keveredett vidéken. Pollányi oknyomozásba kezdett, az újság sorozatban adta le: az olajszőkítéshez hasonló sztorinak indult... Túlságosan megbolygatta a dolgokat, valamelyik delikvens szólt a volt elvtijének: a cikksorozat leállt. Sőt, mondvacsinált ürüggyel kirúgták. Komoly újsághoz azóta sem került, kisvárosi lapban írogatott, azt mondják: totál alkesz...

– Régen is megvolt ez az urambátyám elintézési módja a kényes ügyeknek, csak a kenyér akkor három, a sör két forint volt.

– Zoli, szállj közelebb a földhöz! A bizniszben nincs pardon, menj neki egy gengszternek, a másik, akár az ellenzékből, kicsinál! Pár hónapja erről diskuráltam Kutyi bácsival! Ismerted?

– A megyei lap régi főszerkesztőjét? Él még?

– Jobban néz ki nálam! Nyolcvannégy múlt; mondta: a kommunizmusban a párttagok, a slepp nyúlta le a közös kasszát, a demokráciában az összes párt tartja a markát, s még ott a sleppjük is!

– Ezért népszerű a Gárda!

– A Gárda? Fenét, nézd meg a vezetőit, kispályások!

– Sok csalódott ember bizik bennük!

– Eh! A húsfazék közelébe kerülve leülnek azok is, mint a MIÉP... Hallom, a helyiek főnöke a Szauter gyerek, a Csumpi...

– Asszem...

– Remek! Az öregapja véresszájú cenzor volt, egy tehetséges papköltőt szó szerint kicsináltatott. Meg kellett törni a helyi katolikus ellenállást: följelentette felforgatás, összeesküvés miatt. Sok kiváló ember sorsa volt ez akkoriban. Az ávón hülyére verték, agykárosodással, fél vesével került ki hatvanhárom után. Valamelyik plébánián sertepertél azóta, az egyház legalább nem hagyja szarban a tagjait... Erről nem dicsekedett Csumpi?

– Hát nem. A papokat ő sem szereti.

– Se a zsidót, se a cigányt, igazi führer-palánt! Jól írta Baldóczi: azok fosnak a fejünkre, akik már egyszer csödbe vittek egy társadalmi rendszert, és azok akarnak kazánt fűteni velünk, kiket hatvan éve szembeköpködött a világ!

– Áron, ez nem ilyen egyszerű! Bedólsz a szadeszes mocskolódásnak! A többség hiszi a jelszót: hit, erő, akarat!

– Meg adjon az Isten szebb jövőt! Mit hablatyolsz itt, fiú?! Igyál inkább! Jó ez a bor, itatja magát.

– Holnap is ezt mondd! Tölthetek?... Rég láttam a széplányodat!

- Színültig!... Rachel németben dolgozik, ott ment férjhez.
- Gratulálók!... Az unoka útban van?
- Az öreg a pohár fölött Walterre somolygott.
- Ezek a fiatalok előbb karriert építenek, csak aztán jöhet a gyerek.
- Modern világ.
- Khm. Rachel nagy szerelme te voltál, tudad?!
- Igen...
- Apád nem engedte, hogy zsidólánnyal járj? Nem bocsátotta meg, hogy Aliz a szeretőm volt?
- Aliz körül mindig forrt a levegő, elment Mohi arab apjával. Ha én is... Esztert megőriztette volna. Gyerekek voltunk, mikor mondta: meg ne próbáljatok zsidót hozni a házba, akkor inkább cigányt!
- Miért?
- Részeg volt, mikor kinyilatkoztatta: a kommunista zsidók miatt feszítették keresztre Jézust, a cigányok meg kilopták a keresztből a szöveget...
- Erre mondják: nem rasszista, csak antiszemita. Francba! Ne haragudj, Ákos a szélütése előtt sem volt teljesen normális... Bunkó vagyok! Meg sem kérdeztem: a nővéred hogy van?
- A szokásos orvosi mellébeszélés: jól reagált a kezelésre. Rövidesen hazajöhet.
- Hála Istennek! Örülök, hogy gyógyul! A kisfiú nem mutatja, de nagyon hiányzik neki az édesanyja!
- Nekünk is hiányzik... Az üveg alján lötyög egy kevés, idd meg! Tegyük el magunkat holnapra. Úgy tervezem: túrázunk egy nagyot a templomhoz. Biztos, nem kérsz enni?
- Majd reggelire harapok valamit. Egészség!!

VII.

Az öreg horkolásától rezegtek a céká-falak. Mohi összekuporodva aludt. Walter bizonytalan léptekkel ment vissza a szobába. A savas bortól émelygett. Szédült, leült a kerevetre. Nyomást érzett a mellében. Ijedten dörzsölte, felállt, az ablakhoz botorkált. Az éjszaka hűvöse nem frissítette fel: alig kapott levegőt. A csillagok eltűntek az égről, homályosan látta a kert fáit. Meg kellett kapaszkodnia a tokozatban... Mi történt vele?... Fiatal az infarktushoz...

Érezte, verejtékben úszik, a konyhaasztalhoz támolygott, borfoltos szalvétával törölgette a homlokát. Kornberget nem akarta felriasztani, ittasan kocsit sem vezethet. Enyhült a nyomás, mélyeket lélegzett. Visszatántorgott a szűk szobába, a könyvespolcnak támaszkodott. Tudta, Ákos elhozott hazulról néhány kötetet, amiket szőlészkedés után szívesen forgatott. Csupa lektűrre számított, meglepődött: az *Életünk Hamvas Béla* sorozatának zöld borítói sorakoztak, köztük vékony, keményfedeles kiadvány. A szerzője Kemény Katalin, nem hallott róla. A cím „rettenetes” posztmodern: „...de a SIVATAG...” Egykor Bart és Krasznahorkai műveinél húzta meg az értelmiségi blabla határát. Mégis kiemelte a Hamvas Patmoszok öleléséből.

Felkapcsolta az olvasólámpát. Kezében a könyvvel jobban érezte magát. Nemcsak a szívében, de a lelkén is enyhült a szorítás... A pont nélküli hosszú mondatokat, elvont szöveget olvasva mégsem álmosodott el, kijózanodott.

„Most szélroham, jeges szél, sötétség tör rád. Úgy érzed, nagy tömeg üldöz. A látomások elől menekülve azok, kiknek karmájuk érdemben szűkölködik, úgy érzik, mintha nyomorúság helye felé rohannának, kiknek karmájuk érdemben bővelkedik, mintha a boldogság helyéhez közelednének. Ekkor annak a földrésznek jegyei világlanak fel előtted, amelyben meg kell születned.

„Nem ismer az születést, nem ismer az halált, ebben maradjál, ebben virrasszál
ne aludj, ne aludj – ne menj a sivatagba!”

„ment a leghalkabb hömpölygött szerte a sivatagban a belépő után az induló bárka vetette
hullámecho, ó sírom, ó nászágyam, ó sírom, ó nászágyam.
és most megértette a nyelvet

-----
megértette és most már válaszolt volna, dadogás és badarság nélkül és kimondta volna a
Szót”

„most amikor a szóban megszülethetett volna, – szólt volna
kihez?”

Jóval éjfél után fejezte be. Kimerülten csúsztotta az ágy mellé a könyvet, elaludt.

Harmadik rész

VIII.

A mobil vijjogása ébresztette, Eszter sírástól rekedt hangja:

– Zoli! Gyertek haza! Nagy a baj!

– Mi történt?

– Aliz... Istenem! Tegnap este a kórházban rosszul lett, nem tudták újraéleszteni...

IX.

Kapkodva készültek el; száguldott az autó; Áron döbönt arca; Mohamed közömbös te-
kintete: meg tudta volna ütni; nem mondta el neki...

Ködként telepedett rá a közöny: a tudat védekezett a fájdalomtól...

X.

Édesanyjával mentek a prospektúrára. Nézte a fekvő nőt, a kín ráncait elsímította a halál.
Szép volt, mint lánykorában. Eszter reszketve lépett a testhez, tenyerét a homlokára tette.

– Olyan hideg! Istenem, mennyire hideg!

XI.

Ákos ült, a fekete öltöny lógott rajta, Mohamed előtte állt. Két száraz tekintet – türkiz és
ametiszt – találkozott. Az öregember hangja fáradt mormolás:

– Es gibt Wörter, Sie waren für tote Person geboren...

Apád, anyád ágyában fogant,
porladó hús, vágó-ölelés.
Nincsenek szavak, halottnak születél

2009.09.15. Tanakajd

bordal helyett

(Vörösmarty Mihály: A vén cigány c. versére)

húzd rá cigány számolj le a gonddal
ébredni kell mégpedig azonnal
eltékozolt múlt: megittad az árát
egy egész nemzet viseli a kárát
ne lógasd a lábadat hiába
– nemcsak ama kő: az agyad is kába –
mit ér a gond kenyéren és vízen
alkusznak rád hárman négyen tízen
tölts hozzá bort a rideg kupába
sötét a jelen – mi jöhet utána –
mindig így volt e világi élet
amíg e nép-nyáj szanaszét nem széledt:
egyszer fázol másszor lánggal égetsz
– orrodnál fogva vezetnek téged

húzd rá cigány ne gondolj a gonddal
ebből se igen lesz most már bordal
mintha újra hallanók a pusztán
elterpeszkedni a csöndet lustán
s a gyilkos testvér botja zuhanását
– szétrebben nyomában megannyi álság –
a vak csillag – ez a nyomorú föld –
most veszteség a tőzsdén: hozama csőd
s annyi bűn szenny s ábrándok dühétől
felajva lassan megmérgez e léggör
húzd ki tudja meddig húzhatod
mikor lesz a nyútt vonóbul bot
üres pohár mellett fekszel bevert orral
elhitelnék véled hogy Isten is tolvaj

húzd rá cigány ne gondolj a gonddal
nincs már aki bírná ezt gyomorral
véred forrjon mint az örvény árja
a cechet úgysis a te jövőd állja
rendüljön meg a velő az agyadban
szíved legyen izzó forró katlan
szemed égjen mint az üstökös láng
mély álmából ébredjen fel hazánk
húrod zengjen vésznel szilajabban
mint börtönökben a zár ha kattan
és keményen mint a jég verése
sárba taposva is állj talpra végre
és ragadd kezedbe újra a vonót
ne maradj legyőzött megvetett bohóc

mérlegelve

(J. A. emlékének)

kábán nézed mint úszik a dinnyehéj
s hogy Dunába ölik a hajléktalant
látod: a szennyes ár örvénylik alatt
vonz a mély és téged győzköd hogy ne félj

mérgeznek néptelen pályaudvarok
s szemben a falra feszülő kereszttel
este lopott fa lángjánál melegszel
– hogy mit érlel sorsod még nem tudhatod

megmaradsz magyarnak számkivetve is
poste restante küldöd el mindegyik dalod
s a hírekből tudod meg: te vagy a halott

ki sínekre száradt testtel fekszik itt ...
romló húsodat szóltanul kiméred
marad utánad némi apró s egy mérleg

Janicsárföldi nóta

Janicsárirodalmunk nagyjai:

*

Valamint a sok kicsi
Élükön olyanokkal, mint

*

Akinek:

Ez nem haza

Nem a hazájuk

Sok hazából a legkevésbé érdekes

Semmibe veendő

Lekicsinylendő

Piszkolandó

Alig valami

Alig-alig

Se

Kiknek ez a nyelv

Beszélt nyelv

Nem egyetlen

Nem a legfontosabb

Édes nyelv

Anyanyelvünk

Apánk nyelve

Öregapánké, öreganyánké

Kiknek:

Anyanyelvnek anyanyelv, de

De;

Magyar nyelvű ez, amaz

Világíró

Világnyelven

Világképen világképpen

Virágtalan

Magtalan

A Nyugat!

Ja, a meddő, a beteg, a halálra vált

A céda szabadsága

Nem úgy a ti Ázsiátok!

E merő zártság

Anyád bezárkózása

Hogy neki csak embőre köll

Senki más

Életbe zárkózása
Nem a halálba szabadulás
Magyar nyelvvvel megvert
Ha neki nem a magyar lett volna az anyanyelve
Mire nem vitte volna!
Mire nem
Mi nem
Ők igen
Vinné
Viszi
A cókókját
Hazájából
Még mi eladó
Pecsovicsék, pribékék, janicsárék, labanczék,
idegenvezetőék
A pénz az élet!
A siker a mérce
A hatalom az első
A hivatal
Hogy vezethess
Kordában tarthasd ezt a csöcseléket
Néped
Ezt a keleti hordát
Szegénylegények
Hogyne
Szabad magyar fiúk
Szabad magyar leányok
Szabad magyar asszonyok és embörök
Nem affélék!
De nem ám

Elsőnek lenni
Milyen más nekik, nekünk

HAZÁÉRT MINDENT
HAZÁT SEMMIÉRT

Honnét tudnák ökelméék
kik
utolsóként is
vezetnének
vak világtalant
vak ép szeműt
világtalan világosan látót

ebugatta
—

---

* (Titkosítva 101 évre, meg fél napra és fertály órára!)

Fából faragott beregi népelet

*Baráth Sándor
faszobrász portréja*

1956-ban született. Hagyományos falusi környezetben nevelkedett Gergelyi-ugornyán. Fiatalsága az 1960-as évek végére, 1970-es évekre, a nagy falusi életmód- és kultúraváltás időszakára esik.

A több generáci-

ós családi fészekben, ahol felnőtt, mindent együtt talált, ami a jellemét alkotóvá formálhatta. Nagyanyai részről ott voltak a jándi Kölcsei család kismemesi hagyományai, amit jól egészített ki a gergelyi Baráth család gazdálkodó és vállalkozó életmódja, valamint anyai részről az ugornyai gazdálkodó családokra jellemző nagy igényesség és szorgalom.

A hagyományokra épülő gazdálkodás az 1960-as évek elején a téeszésítéssel megszűnt. De a család különlegesen jól felszerelt gazdaságának eszközkészlete, amelyeknek egyes darabjait rendszerint saját maguk vagy falusi ezermesterek készítettek, érintetlenül megmaradt. Legkorábban talán az egyik legjellegzetesebb és legősibb szerszám, a köves daráló használata szűnt meg, de maga az eszköz még évtizedek múlva is ott díszelgett kívül, beépítve a nyári konyha felső végében. Egy mesébe illő világot őrzött a többi tárggyal együtt.

Ebben a titokzatos, gazdag világban a tárgyakban még élő múlt Sándort már gyermekként megérintette. A faragás szinte természetes volt nála. Még 10 éves sem volt, amikor egy darabka fában egy madárka elevenedett meg a keze nyomán. Igazi kikapcsolódás lett számára a faragás. Először a tárgykészítés kötötte le. Környezetéből hiányzott egy képerkeret, vagy egy asztali lámpatartó, csak úgy kedvtelésből megfaragta. Hogy érdekesebb legyen, kis állatokkal népesítette be az elkészült tárgyat. Majd a falu jellegzetes alakjai, a múlt emlékképei ragadták meg a fantáziáját. A fonás, a favágás, a darálás, szigonyozás, majd sorban a paraszti élet megannyi jellegzetessége. Emberek, tárgyak, munkafolyamatok. Az első igazán komoly munkája 1972-ben készült. Ez egy olyan szobrocska volt, amelyben egy úton lévő, gyermekét magával vivő cigány asszonyt mintázott meg.

Fonó asszony
székes guzsallyal

Az akkor még középiskolába járó, otthon vakációzó Sándor az elkészült darabbal és korábbi munkáival Csiszár Árpádot, a szomszédban lakó református papot és múzeumigazgatót kereste meg. Ő tehetségesnek találta Sándort, biztatta a faragásra. Különösen az alakok megformálása, annak arányossága lepte meg; javasolta, hogy képezze magát, tanulja meg minél jobban a technikát. – Ez vezérelte, amikor felkereste a Schmidt Sándor által 1974-ben szerveződő, alakuló faragótábort. – Itt lehetősége volt megismerkednie az ország minden területéről összesereglett faragómesterekkel és művészekkel, akik látva Sándor tehetségét, faragóművészetének sokszínűségét, biztatták, hogy vegyen részt továbbképzési szándékkal más táborokban is. Így pályázta meg 1976-ban a részvételt alig 20 évesen, az ország egyik legrangosabb faragótáborába Sárospatakra, ahol a pályázatra benyújtott szobrocskáját a zsűri pozitívan bírálta el. Így lett elismert, visszatérő résztvevője a sárospataki tábornak.

Csiszár Árpád ez után is rajta tartotta a szemét. Látta, hogy Sándor egyre nagyobb biztonsággal varázsolja elő a fában rejlő lehetőségeket, egyre könnyedebben formál alakokat – biztatta, hogy lépjen tovább a szobrászat felé, jelentkezzen képzőművészeti iskolába. De akkor valahogy a körülmények úgy jöttek össze, hogy nem volt lehetősége a továbbtanulásra.

Így a mátészalkai Gépészeti Szakközépiskola elvégzése után 1974-ben – mikor választania kellett –, inkább a kiszámíthatóbb, biztos megélhetést nyújtó lehetőséget választotta. Olyan munkát, amely mint gergelyiugornyai, Tisza-parti fiúnak amúgy is közel állt a szívéhez. A vízügynél helyezkedett el, a Vízgazdálkodási Társulat nyíregyházi központjában. Közben elvégezte a vízügyi középiskolát, majd megbízták a baktalórántházi telep vezetésével. 1979-81-ben a katonaság következett, Kiskunhalas és Szeged állomásokkal. Műveltségével, általános tájékozottságával, határozottságával, szorgalmával kitűnt társai közül, így emelkedett mind feljebb a katonai ranglétrán, úgyhogy 1981-ben alhadnagyként szerelt le, és kapott tartalékos főhadnagyi tüzértiszt címet.

A faragást pályájának egyetlen színhelyén sem hanyagolta el. Mindig talált lehetőséget az alkotásra, és ha munkához látott, mindig hallatlan nagy kedvvel dolgozott. Igazi művésztípus, a majdani alkotások egész sorát hordozza folyton magában, és szinte állandóan a megoldás praktikai foglalkják le gondolatait.

Mint komoly hagyományokkal rendelkező falusi ember, szinte mindent tud a fáról. Így a legtöbbet tudja kihozni belőle. Nem pusztán csak esztétikai élményt nyújtanak a megformált alkotások. Autodidaktaként a legmesszebbre jutott el, a háromdimenziós alkotásig, amellyel letűnt korok hiteles megjelenítésére is képes. Nem másol, hanem az általa megélt, meglátott világot faragja formába.

Munkáit az igényesség jellemzi, és ami még egy különleges adottsága, hogy az elkészült munkák mindig természetesek és könnyedek. Látszik, hogy nyitott szemmel járt gyermekként is a világban. A legapróbb részletekig megfigyelte a körülötte lévő dolgokat. Ezért a megformált, múltidéző alakjai mindig hitelesek. Érdemes összehasonlítani a két fonó asszonyt ábrázoló szobrocskáját. Az egyik fonó asszony egy székes guzsalyt használ, a másik talpas guzsalyt. Mind a két guzsaly használata általános volt a környeze-

Köpülő

tében. A talpas guzsaly rendszerint személyre szóló volt és díszesen faragott, rendszerint jegyajándék, amit általában a lányok és a fiatal asszonyok használtak a fonóban, addig a másikat, a székes guzsalyt az idősebbek használták otthoni fonásra. Ezeket az apró részleteket csak az tartja fontosnak, aki jól ismeri a falu, a hajdani vidéki élet lényegét.

A 70-et is meghaladja szobrainak a száma.

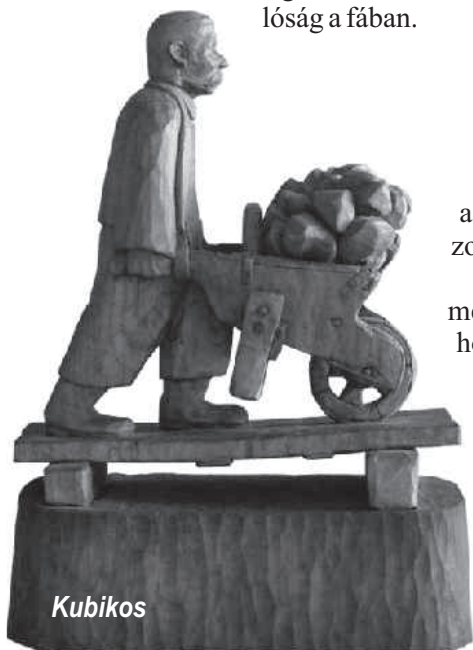
Egyetlen kiállítóteremben képesek életre kelteni, élénk varázsolni a beregi falvak közelmúltját. Mint egy dokumentumfilmben, úgy nyüzsögnek előttünk a szobrocskák. Egy egész falu, a XX. század elejének társadalmát idézve, ahol mindenkinek megvan a maga sajátos feladata. Ennek része a vajat köpülő asszony, a kubikos (talicskás) ember, a gubás, furulyás és botjára támaszkodó állattartó, gazdálkodó ember, az erdőt járó, a hátán fát cipelő ember, a vasárnapi öltözetben templomba menő asszony, a lekvárfőző vagy „kavaró” életkép, a ciberét kanalazó gyermekkel, a fejést frissen befejező, rocskát és tejeskannát vivő asszony, a tengerit dará-

ló ember, a vásárba menő batyus asszony, az ásót és szénavágót kalapálással élező férfi, a sarlós asszony, a hirdetések közzétevő kisbíró stb., mind-mind a közelmúlt beregi falvainak jellegzetes alakjai.

Az alkotó lelke mélyén sok-sok megjelenítendő emlékkép vár megformálásra még, míg egyszer csak a keze nyomán megelevenedik a valóság a fában.

Lekvárfőző

Kubikos

Ha faragni kezd, klasszikus tárgyak kerülnek ki a keze közül. A szobrászat mellett otthonosan mozog a faragóművészet minden területén.

A használati tárgyaknak már szinte mindegyikét megfaragta. Szerénységből azt szokta mondani, hogy a szükség készítette a tárgyfaragásra. Az otthonából hiányzó használati tárgyakat, bútorokat készíti csak, meg ami még szerinte hiányzik a lakásból. Így készített kép- és tükörkereteket, indázó fali díszet, asztali lámpát. Faragott polcokat, előszobai ülőgarnitúrát, finoman ívelő levél formájú háttámlás székekkel; más használati eszközöket, kínáló tányért, tálat, merítő kanalakat, sótartókat stb. Ezeknek a tárgyaknak hol a finom ívelése, hol éppen a rusztikus-

Fahordó

sága ragadja magával a szemlélőt. Sok közös vonásuk egyike, hogy többségükben ezekben is ott találjuk az embert. Hol a sótartó szárában, hol a merítőkanál nyelében vagy más helyeken.

Kipróbálta a faragásnak szinte minden területét. Munkái között szép számmal vannak jelen a nagyméretű épületdíszítő faragások, az emlékoszlopok és a fejfák is. Az ő munkája a gergelyugornyai általános iskola kertjében felállított, a két település: Gergelyi és Ugonya egyesítését jelképező emlékoszlop, és az épület bejáratát ékesítő díszítő faragás. Az általa készített fejfák a gergelyugornyai temetőben láthatók. Készített fejfát a nagyanyjának, a Baráth család több tagjának, a fiatalon elhunyt feleségének, aki súlyos betegség után, alig 45 évesen hagyta magára Sándort két gyermekükkel. De faragott fejfát Hajdúböszörménybe, Cégénydányádra és más településekre is.

Kár, hogy nem vágyott babérokra. Mások unszolására az utóbbi időben gondolt csak arra, hogy megszerezze a neki már régen kijáró Népi iparművész címet. Őt meglepte, de akik látják a munkáit, azoknak nem meglepő, hogy a zsűri-

zésre elküldött darabjai mindig a legmagasabb minősítést kapják.

Szerénységéből adódik, hogy kevesen ismerik alkotásait. Mások már egy-két alkotás elkészültével kiállítóterem után néznek. Ő nem ez a típus. A háza igazi műterem. Együtt él alkotásaival, gyönyörködik bennük.

Eddig mindössze három önálló kiállítása volt. Katonakorában Kiskunhalason 1979-ben, a Helyőrségi Művelődési Házban volt kiállítása, 1982-ben Nyíregyházán és 2006-ban Kiskőrösön, ahol a Szlovák Tájházban láthatta a nagyközönség szobrait.

Gyűjteményes kiállításon viszont több mint 20 helyen is volt lehetősége válogatott tárgyaival részt venni. Így Tiszakerceseny, Tiszaszalka, Beregsurány, Tarpa, Beregdaróc, Jánd, Mezőladány, Tiszamogyorós, Papos, Vásárosnamény Művelődési Ház, Sárospatak, Miskolc, Nyíregyháza, Mátészalka, Fehérgyarmat kiállításain szerepelt munkáival. Székesfehérváron egy minősítő gyűjteményes kiállításon két (a Tiborc és a Juhász) szobra is első díjat kapott.

Közös kiállításon voltak még munkái Dunaújvárosban, Budapesten és Kecskeméten is.

Ízig-vérig alkotó ember, akinek a munkáit nem lehet véka alá rejteni. Szobrai közül több külföldre is eljutott. Lengyelországba, Svédországba, Floridába, New Jerseybe.

Példaképe a jászberényi Varga József, akivel Sárospatakon ismerkedett meg, aki hallatlan sokoldalú, nagy tudású faragó volt, mind e mellett mindig segítőkész, és nagyon-nagyon szerény.

Most fedeztük fel, hogy önálló tárlata még nem volt Vásárosnaményban. Ezt a hiányt szeretnénk ezzel a portréval és szobrainak kiállításával pótolni.

Kisbíró

Találkozásom Püski Sándorral

Püski Sándor a hetvenes években, New Yorkban teljesítette ki könyves szolgálatát, ennek során 1973-ban szervezte meg az erdélyi magyar írók amerikai vendégszereplését Sütő András, Domokos Géza, Farkas Árpád, Kányádi Sándor és mások meghívásával. Én ugyanez évben csodálkoztam rá a Királyhágón túli magyar irodalomra, ekkortól irodalmi esteket szerkesztettem az ELTE Egyetemi Színpada számára. Ezek a rendezvények az elszakított magyarság eltagadott irodalmi értékeinek jobb megismertetését szolgálták, különös tekintettel Erdély szellemi kincseire. Jóból is megárt a sok. Néhány év után az általam kedvelt és sokra tartott transzszilvanista irányzattal és az *Erdély Szépmíves Céh* remek könyveivel telítődtem. Keresni kezdtem a trianoni Magyarország irodalmi szekértáborai között azt a csoportosulást, amely az erdélyihez hasonlóan markánsan magyar és nemzet sorskérdéseire érzékeny. Így jutottam el Püski Sándorhoz és a népi írók mozgalmához. A Múzeum körút egyik antikváriumában kezembe került Sinka István *Hontalanok útján* című verseskötete. A versekbe beleolvasva elámultam. Lenyűgözött a pásztorköltő archaikus és választékos magyar nyelve, megragadtak a balladák, a siratók, a látomásos versek és a gyászos énekek. Hasonló varázslatos íze volt a nagyszalontai Sinka István balladáinak, mint Tamási Áron székely novelláinak. Akkor is így van ez, ha Tamási Áron kitűnő humora után Sinka István versei tragikus hangoltságúak, a magyarság pusztulása ellen láznak. Legfeljebb a *Fütyöri*-történetek mosolyogtatják meg az olvasót. Sinka volt az az őstehetség, akire Püski Sándor a népi írók kiadója legkorábban felfigyelt. 1935-ben a Kelet Népében olvasta Sinka István egyik látomásos versét, a Karácsony éji pásztort. Nem véletlen, hogy az 1939-nem induló Püski Sándor vezette Magyar Élet Kiadó első könyve Sinka István gyűjteményes jellegű verseskötete volt, a *Vád*.

A 70-es évek második felében érdeklődésem egyre erőteljesebben a népi írók felé fordult. 1978-ban, az ELTE Egyetemi Színpada számára *Hontalanok útján* címmel népi irodalmi estet szerkesztettem. A közönségsiker nagy volt, de a következmények nem maradtak el. Az ELTE rektorhelyettese, Dr. Székely György történész rövid úton megszabadított művészeti titkári állásomtól. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az értelmiségi lét kapui néhány évre bezárultak előttem. Az Andrásy út? Bajcsy-Zsilinszky út sarkán (ma már nem) található antikváriumban helyezkedtem el, könyvesbolti eladóként. A boltvezető Fehér Alajos kitűnően felkészült könyves szakember volt, népi elkötelezettségű, aki a háború után a Sarló könyvesboltban dolgozott és munkakapcsolata volt Püski Sándor egykori Szerb utcai Magyar Élet könyvesboltjával is. Az Amerikából haza-hazalátogató Püski Sándor itthon tartózkodásaikor bejárt Fehér Alajos antikváriumába, ahol régi könyveket válogatott New York-i könyvesboltjába, az amerikai magyar olvasók számára. A boltvezető ismerve irodalmi és népi érdeklődésemet, nem egyszer engem küldött, hogy segítsek a raktárban Püski Sándornak a szelektálásban. A népi írók nyugatra szakadt kiadója szívesen vitt kinti könyvesboltjába egykori kiadványaiból, a *Magyar Élet* könyvekből, Sinka István, Kodolányi János, László Gyula, Németh László és a népi szabadcsapat többi szerzőjének munkáiból, ha éppen talált ilyet az antikváriumban. Innen az ismeretség, a levélváltás, a közös ügyek szolgálatában kialakult jó kapcsolat. A Szárszói Tanácskozás 40. évfordulóját megelőzően Püski Sándor megbízásából bibliográfiát készítettem a találkozó korabeli és későbbi visszhangjából. Ugyanígy Dr. Matolcsy Mátyás közgazdász és a népi irodalom fórumai kapcsolatrendszerét is bibliográfiában dolgoztam fel. Az utóbbi adatok visszaköszönnek Püski Sándor *Könyves sors? magyar sors* című önéletrajzi munkájában.

A népiek kiadója nem csak kivitt könyveket, de hozott is barátainak, jó ismerőseinek, a népi irodalom híveinek odakint megjelent kiadványaiból. Ajándékba adta a vasfüggönyön innen nehezen hozzáférhető műveket. Így jutottam a vágyott és akkor még Magyarországon tiltott vagy legjobb esetben megtűrt szellemi csemegékhez: Borbándi Gyula *A magyar népi mozgalom* című régóta várt összegzéséhez, Gombos Gyula *Szabó Dezső* monográfiájához, Duray Miklós a jogfosztott felvidéki magyarság védelmében írt könyvéhez, a *Kutyaszorító*hoz és Csurka István kötetéhez, az *Elfogadhatatlan realitáshoz* és az *Európa hó alatt* című nemzetpolitikai esszékötetéhez. Ezek a kiadványok és hasonló könyvek segítették tájékozódásomat. Ha rálátásom van a magyar emigráció irányzataira, a nyugati magyarság jelentős szellemi teljesítményeire, ezt elsősorban Püski Sándornak és az általa becsempészett, tőle kapott kiadványoknak köszönhetem.

Püski Sándor a 80-as években nem csak hazajárt, de közszereplést is szívesen vállalt. Vácott Petővári Gyula könyvtáros szervezett tiszteletére és a népi irodalom népszerűsítésére irodalmi esteket. Máskor a *Kossuth Klubban* vagy a *Fényes Szellők Baráti Körben* szerepelhetett. Az általam vezetett *Forrás Kör* irodalmi estjein is szívesen szólt az Egyetemi Színpadon vagy máshol az országban. Duray Miklós *Kutyaszorító*jának megjelentetése szolgáltatott ürügyet az akkori hatalomnak, hogy 1983-ban Püski Sándort ne engedje be az országba a Szárszói Tanácskozás 40. évfordulójára szervezett megemlékezésre. Így nem csak Szárszón nem lehetett ott, de a *Forrás Kör* Egyetemi Színpadon bemutatott dokumentumműsorán sem. (Pozsgay Imre mentette meg a betiltástól az utóbbi rendezvényt.) Később, 1988. október 20-án, Vácott, a Madách Kör és a Művelődési Központ szervezésében ismét elhangzott a *Szárszó 1943.* című dokumentumműsor. Itt már Püski Sándor is elmondhatta emlékező gondolatait, felolvashatta előre megírt beszédét. A népi írók mozgalmának kitűnő szónokai voltak, de Püski Sándor nem tartozott közéjük. Ennek tudatában volt, éppen ezért majdnem mindig előre megírta, megkomponálta, szinte a patikamérleg pontosságával kiadagolta, egyensúlyban tartotta mondanivalóját. Az előre megírt beszédnek megvolt az előnye. Mondanivalójába ellenségei nem ritkán szerettek volna belemagyarázni olyan gondolatokat, amelyek benne sem voltak. Az ilyen félremagyarázásokkal, szándékos ferdtésekkel szemben némi védelmet nyújtott az előre megírt szöveg.

Az első alkalom amikor Püski Sándor a *Forrás Kör* Egyetemi Színpadon megrendezett *Népi irodalom estjén* szerepelt, 1986. október 18-án volt. Az estet Salamon Konrád történész nyitotta meg. Meghívott szónok volt Püski Sándor könyvkiadó és Kósa Ferenc filmrendező. Püski Sándor itt elhangzott beszéde a *Kossuth Klubban* felolvasott beszámoló variációja volt. Az általam tisztelt könyvkiadó a *Forrás Kör* Egyetemi Színpadon bemutatott Sinka István estjén is ott volt és szólt 1987 szeptemberében. Ebben az évben jelent meg a *Magvető* Kiadónál a pász-torköltő *Lovasok opál mezőjén* című igényesen válogatott verseskötete és Vészton *Megzendül az erdő* című, számos hagyatéki verset tartalmazó gyűjtemény. Püski Sándor itt, az Egyetemi Színpadon (is) bejelentette, hogy New Yorkban kiadta az évtizedek óta hozzáférhetetlen *Fekete bojtár vallomásait*, a nagyszalontai költő és szegényparaszt sorstársai szenvedéseinek könyvét.

A már-már rendszeressé vált közös szereplések sikere megérlelte az elhatározást Püski Sándorban, hogy meghívja a *Forrás Kör*t Amerikába, a magyar szórványok szigetvilágában tartandó előadássorozatra. Négy fő meghívására-utaztatására gondolt, az ennél nagyobb létszám nem lett volna számára gazdaságos. Mackó Mária népdalénekes, Szabó András előadóművész, Torday Ferenc előadóművész és jómagam, a kör vezetője, a bemutatott irodalmi estek szerkesztője voltunk a négy fő. Szinte már zsebünkben éreztük az útlevelet és a repülőjegyet. Mint ha nekünk énekelte volna Komár László: „Itt van Amerika, itt van Amerika...” Igen ám, de az utazás megszervezése mégsem ment ilyen könnyen. A *Forrás Kör* további tagjai bejelentették igényüket: ők is velünk utaznának „az ígéret földjére”. A megnövekedett létszám miatt az utazás előkészítése úgy nyúlt, mint a rétestészta. Egészen addig, míg nyilvánvalóvá vált, hogy mégsem a *Forrás Kör* utazik a USA-ba, hanem Püski Sándor költözik vissza kiadójával együtt

Magyarországra, immáron végérvényesen. A *Forrás Kör* néhány tagjának mégis csak megvolt a maga „Amerikája”, igaz itthon Magyarországon. Mackó Mária népdalénekes és Szabó András előadóművész nem egyszer, nem kétszer szerepeltek a Püski Kiadó nagy rendezvényein. Szabó András az egyik Budapesten megrendezett „Szárszói Tanácskozás” tiszteletére megtanulta és szépen elmondta, hitelesen megszólaltatta Németh László 1943-as szárszói beszédét. Nem megkurtítva, hanem az első betűtől az utolsóig, az egészet. 1995-ben a Püski házaspár egybekelésének 60. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezés irodalmi szerkesztőjeként és levezető elnökeként igyekeztem egy kevés fanyar humort becsempészni a rendezvénybe, mert tragikomikusnak tartom, hogy minden helyzetben és ünnepi percben képtelenek vagyunk lazítani, örökké halálosan komolyan vesszük magunkat. A szakszerű szervezés, a színvonalas rendezés Püski István érdeme. Az estről Beke György a *Háromszék* hasábjain, Rádics Károly a *Magyarországb*an a szeretet és az elismerés hangján tudósított. Mindketten a Püski házaspár embersége és munkássága előtt tisztelegtek, de jutott az elismerésből a nagyszerű szerző- és szereplőgárdának, sőt még a szerkesztőnek is.

A 90-es években a Püski Sándorral korábban kialakult együttműködés folytatásaként és kiteljesedéseként néhány könyvet szerkesztettem. A *Válasz évkönyv* I. és II., egyben utolsó kötetei lassan és keservesen jelentek meg, mert a társkiadó, a Veres Péter Társaság ekkor már elindult a pártosodás útján, így a Hazafias Népfront célirányos támogatását nem az említett könyvre kívánták fordítani, hanem inkább a nemzetpolitikai (később pártpolitikai) célokat is szolgáló *Szabad Szó* megjelentetésére. Hosszú csatározás után csak helyreállt a rend, de a szerkesztéskor még sokak szerint friss és bátor válogatás a megjelenésig megfakult, mert felgyorsultak az események. Püski Sándor a könyv előkészületei idején járt nálam, pontosabban szüleim Károly körüti lakásában. Belenézett az éppen korrektúrázott kefelevonatba és máris segített a sajtóhibák felfedezésében, kijavításában. Tanúja lehettem, hogy igen jó szemű korrektor.

A nagy útról hazatérve című két kötetes Sinka verseskönyv szerkesztésének feladatát még Amerikából való hazaköltözése előtt rám bízta. Szívesen vállaltam a munkát, hiszen már évek óta gyűjtöttem a szanaszét megjelent verseket, sokat búvároltam a költő hagyatékát. Ahogyan a *Magyar Élet Kiadó* 1939-es indulásakor Sinka István első gyűjteményes jellegű verseskötetének, a *Vádnak* megjelentetése volt a kezdet és egyben az első igazán nagy teljesítmény. Ugyanígy az újrakezdésnél is tudatosan vállalt kiadói és irodalompolitikai tett volt a méltánytalanul mellőzött Sinka István összegyűjtött verseinek megjelentetése. A kritikák visszhangjában megállapítható, hogy az együttműködés eredményes volt, tegyük hozzá, hogy ennek ellenére sem volt mindig véleménykülönbségtől mentes. Püski Sándor az akadémiai helyesíráshoz szertette volna közelíteni Sinka István helyesírását. Én ragaszkodtam a költő különös hangsúlyaihoz, egyéni helyesírásához. Közel egy évig állt a kézirat kiadásra való előkészítése, míg végül meg nem állapodtunk. Püski Sándor engedett, meghagytuk Sinka István egyéni helyesírását. A bemutató előtt (a Bem téren, az MDF székházában volt a könyvpremier) Püski Sándor elmondta, hogy ő fiatal éveiben Sinka-versekkel udvarolt menyasszonyának, később fiatal feleségének, Zoltán Ilonának. A bemutatón lehetőleg szó szerint elmondtam a Püski Sándortól hallottakat. A jelenlévő Ilus néni azonnal felugrott: Nem úgy van az!?! elképedve néztem a megengedően mosolygó Püski Sándorra, mosolyában benne volt, hogy minek is vitatkozna élete párjával? Lehet, hogy a közös munka és a nagy család mellett ez volt a jó házasság titka?

Ha Püski Sándorra és Ilus nénire gondolok, az ő tiszta emberarcuk mellett felragyog bennem a népi szabadcsapat tagjainak portréja. A Püski házaspárra való emlékezés, az ő ébresztésük meghozza-e egy máig eltagadott és leszólt szellemi áramlat, a népi irodalom újraértékelését, reneszánszát? A Püski-házaspár értékrendjét magam is vallom, a költő, az igazi népi költő számomra ma is a társadalmi poklok legmélyéről érkezett Sinka István.

Budapest, 2009. augusztus 28.

A műalkotás helye és szerepe a piaci társadalomban II.

A technomédiumok mint kultúraalkotó hatástényezők vizsgálata
Bret Easton Ellis *Amerikai Psycho* és *Holdpark* című regénye alapján

Köztudott, hogy a posztmodern éppen a fikció és a mindennapi élet határainak átjárhatóságával szembesít. Vagyis a modernség hagyományosan univerzalizálható kategóriáinak relatív jellege kerül előtérbe, ami noha elmozdulást jelent a modernség szemléletmódjához képest, azonban (ahogy már a *posztmodern* elnevezés maga is mutatja) a perspektíva szükségképp a megelőző kor által örökül hagyott térben mozog, ahhoz a kritikai attitűdhöz hasonlóan, amelyben olyan abszolút érvényűnek tekintett kategóriák (művészet, igazság, valós-fiktív oppozíció) relativitását ismerik el a posztmodern sajátlagosságaként, amelyek éppenséggel az abszolút-viszonylagos értéksémáinak érvényességi körén belül válnak létjogosulttá.¹ Nehéz lenne meghatározni pontosan a posztmodern irodalom létrejöttében az olvasói elvárás-horizont kimutatható átalakulásának hatását; mindazonáltal a teleológiát nyitott nyelvi struktúrával helyettesítő művészetelmélet abból a kultúraelméleti, mediológiai összefüggésrendszerből nyert transzformatív impulzusokat, amelyből az esztétikum mibenlétét egyszerre tette szükségessé felülvizsgálni a műalkotások és a befogadói szokások felől.²

Az eddig elmondottak során mindössze utalásszerűen érvényesített összefüggés, amely a fogyasztói társadalom kulturális berendezkedésének, medializált antropológiai meghatározottságának, illetve esztétikai érintettségének szoros összetartozását nyilvánította ki, a következőkben két konkrét művel való találkozásban tárulhat fel. Mindezek előtt érdemes azonban komolyan megfontolni Kulcsár Szabó Ernő szavait, melyek szerint a szubjektumcentrikus világkép válságának posztmodern válaszlehetősége éppen a személyiség egyfajta újradefiniálásaként valósítható meg; a nyelv önlétesítő, a világot leképező potenciáljának az (ön)megértést a *tőlem idegen* másikkal történő dialógus viszonyában teszi lehetővé.³

Bret Easton Ellis két munkája nem pusztán a posztmodern szövegvilág lezáratlanságának ekletáns példája, hanem azért is érdemes megvizsgálnunk, mert az értelemhez juttatás éppen a korábbiakban felvázolt fogyasztói kultúra összefüggésrendszerén, illetve különféle mediális – különösen a film – tapasztalatának távlatában válik komplikált befogadói feladattá.⁴ Vagyis az interpretációs nehézség nem kizárólag abban áll, hogy az intertextuális szövegszer-

¹ HELLER Ágnes megfogalmazásában „relatív csak ott létezik, ahol van abszolút”, ld. *Mi a posztmodern? – huszonöt év után*. In: uő.: *Megtestesülés*. Csokonai Kiadó, Debrecen: 2005. 112.

² SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *Modern és posztmodern: ellentmondás vagy összhang*. In: uő.: „Minta a szönyegen” *A műértelmezés esélyei*. Balassi Kiadó, Budapest: 1995. és KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Rögzített „poszt”*. In: *poszt-posztmodern*. 573-576.

³ Ld. Kulcsár Szabó Ernő i.m. 244.

⁴ FODOR Péter: *Hiszem, ha látom*. In: Kulcsár-Szabó Zoltán – Szirák Péter (szerk.): *Az esztétikai tapasztalat medialitása*. Ráció, 2004. 398.

⁵ Ld. Umberto ECO: *Nyitott mű*. (ford.: Dobolán Katalin) Európa Könyvkiadó, Bp.: 1998. 101: Hiszen a mű mindig „befejezendő”, a használója saját interpretációs képessége az, ami az adott szerkezetet jelentéssel ruházza fel. A művel való találkozás dialogikus viszony tehát, mely során anélkül jön létre egy értelemössze-függés, hogy az alkotó és a befogadó „szándékai” előre körvonalazhatóak lennének.

veződés eleve kizárja az egyetlen „jelentés” érvényesíthetőségét,⁵ hanem főként az olvasás és a film tapasztalatának mediális viszonyrendszerében egy olyan szövegtér nyílik meg, amelynek intermediális (a könyv és a film eljárás módjainak) szerveződésében a valós és kitalált (gyakran eldönthetetlen igazságértékű) kulturális elemek folyton ellenállnak a rögzíthetőség igényének. Noha Ellis 1991-ben megjelent *Amerikai psycho* című művének⁶ felütése szokatlan módon külön hangsúlyozza, hogy a leírt események a „képzelet szüleményei”, tehát a „közismert személyiségre, termékre vagy szolgáltatásra” vonatkozó utalások valóság-referenciája „véletlenszerűen” teremtődött meg, az önéletrajzi dikciót olvasva azonban rögtön kérdésként merülhet fel, hogy az írói narráció vagy az elbeszélői hang hitelessége mellett döntünk. A regény szélsőséges befogadói reakciói talán jól mutatják azt az eldönthetetlenséget, amely a főhős Patrick Bateman, New York-i yuppie történetének valóságvonatkozásában alakult ki. Kétségtelen, hogy az olvashatóság határait feszegető erőszkos jelenetek általános befogadói reakciója – a regény indítását megelőző írói felhívástól függetlenül – gyakran az azonnali (radikális) elutasítás volt, különösen hazájában, az említett hermeneutikai bizonytalanságra mindez azonban nem szolgálhat kielégítő magyarázattal.

A könyv értelmezői távlatai azon kérdés eldöntetlensége körül mozognak, hogy a 80-as évek Amerikájáról adott társadalmi ábrázolás valóban létező, különböző kulturális rétegek elemeit felsorakoztató keresztmetszetekét, illetve a főszereplő alakjának hitelességét folyamatosan megkérdőjelező szövegrészletek viszonyrendszerét milyen olvasói magatartással sikerül pozicionálnunk. Az interpretáció lezárhatósága ráadásul különböző médiumok (könyv, film) egymásra hatása révén válik kérdésessé; az *Amerikai psycho* jellemzője, hogy nem pusztán megjeleníti a fogyasztói kultúra átmedializált világát a benne élőkkel együtt, hanem gyakran prózapoétikai eljárásain keresztül is számot vet a high-tech civilizáció létmódjának megkerülhetetlen tapasztalatával.

A médiumok, a mediális horizontváltások transzformatív hatásainak részletes kifejtésétől ezúttal eltekintve csak egyetlen összefüggésre kell utalnunk. Hogy a film mára mindennapivá váló vizuális „olvashatósága” milyen kihívást jelenthetett a huszadik század elején az emberi érzékelés meglévő instanciái számára, érzékeltetésképp említhetnénk McLuhan példáját, mely szerint a filmet sosem látó afrikai népek számára befogadhatatlan maradt a vetített képsor.⁷ Balázs Béla, a korai filmesztétika kimagasló képviselője arra hívja fel a figyelmet, hogy az új technológia saját nyelvezet elsajátítását tette szükségessé. Az ember észrevétlenül „megtanul” filmet nézni; mint mondja, e képessége akkor tárulkozik fel, amikor olyan eljárás móddal készült korábbi filmeket tekint meg, amelyek még nem igényelték azt az asszociációs potenciált, amelyet az újak ellenben már igen.⁸ A végeredmény, amit a moziban látunk, egy sajátos jelnyelv érvényre juttatása; lévén egyetlen más művészi forma sem segít bennünket hasonló tapasztalathoz. A kamera „nem reprodukál, hanem maga teremt meg” egy jelenetkonstrukciót a beállítás, a közelkép, a jelenetek összeillesztése révén.⁹ A film befogadása – a többi vizuális művészethez képest hangsúlyozottan – irányított; csakis azt (és olyan módon) láthatjuk, amelyet a kompozíció megenged. Ez abból adódik, hogy a film eltünteti a távolságot a mű és a nézője között akkor, amikor a kamera lehetővé teszi, hogy a nézőpontunk ténylegesen azonosuljon a szereplő(k) perspektívájával. Balázs Béla a színpad analógiáját említi, mikor úgy fogalmaz: „a kamera magával viszi a szememet”. Míg tehát a színházi előadás esetén a néző mindvégig külső szemlélő marad, a film esetében a technikai apparátus közbejött

⁶ Bret Easton ELLIS: *Amerikai psycho*. (ford.: Bart István) Európa Könyvkiadó, Bp.: 2002.

⁷ Marshall McLUHAN: *A Gutenberg-galaxis*. 50-52.

⁸ BALÁZS BÉLA: *A film szelleme*. (ford. Berkes Ildikó) Palatinus 2005. 97.

⁹ I.m. 99.

által feltárulhat a szereplők perspektívája.¹⁰ A befogadói nézőpont azonosul a rendező komponálta beállítással, melynek mozgása mindig egyben állásfoglalás is. A néző ekkor mintegy a film virtuális világában találja magát; a szubjektivitásában rejlő távolságát a kamera objektíváló, azonosulásra készítő ereje váltja fel.

Az elmondottak fényében egy lényeges dilemma lehet Ellis regényével kapcsolatban, hogy a kezdő néhány oldal kameramozgást imitáló (sőt arra szövegszerűen utaló¹¹) leírásának milyen jelentést tulajdonítunk. Arra figyelhetünk fel, hogy a későbbi főhős-elbeszélő nézőpontja egészen a 2002-es magyar nyelvű kiadás 16. oldaláig nem érvényesül a hagyományos első személyű megszólalás tekintetében, hiszen New York utcarészletének leírása egy olyan perspektívából megy végbe, amelyet egyértelműen a két beszélgető fél egyike sem birtokol (sőt csak később derül fény arra, hogy a Timothy Price monológját hallgató szereplő maga a főhős, Patrick Bateman). Az a sajátos írói eljárás, amely során Price gondolataira reflektáló másik beszélgetőtárs több oldalon keresztül megnevezetlen marad, a „mindentudó” elbeszélő modernségbeli nézőpontját – a filmes perspektíva tapasztalatát implikáló eljárás révén – oly módon haladja meg, hogy a „kamera” által nem látott, csak *hallott* szereplő (aki maga Bateman) perspektívájával azonosítja azt a nézőpontot, ahonnan láthatóvá válik az említett utcarészlet.¹² A kameramozgás eljárásait imitáló narráció tehát már *azelőtt* Patrick Bateman térélményét közvetít(het)i, mielőtt a nézőpont ténylegesen azonosítható volna az első személyű elbeszélésmóddal.

Mármost a kérdés tehát az, hogy a „filmszerű” elemekben részesítő narráció, a kamera *jelenségét* hangsúlyozó szöveg („a kamera most a *Post* címlapját mutatja” 13.) jelentőségét a főszereplő, Patrick Bateman – a későbbiekben többször is elbizonytalanított – referencialitásának egyik alapvető elemeként, vagy a mediatisált ember mindennapi érzékelését érintő átalakult tapasztalatának hangsúlyozásaként aposztrofáljuk. A későbbi egyes szám első személyű elbeszélés hitelessége tehát rögtön az első néhány oldalon, a könyv és a film intermediális viszonyrendszerén keresztül bizonytalanodhat el. A később leírt események egyszerre tételeződhetnek ezek után valósnak (Bateman tehát egy tömeggyilkos yuppie), fiktívnek (Bateman egy színész, aki egy tömeggyilkost alakít), imagináriusnak (az események csak a főhős képzeletében játszódnak le¹³), a regény mindenek egyértelmű eldöntésére nem ad megbízható támpontot.¹⁴ Hogy a film mediális tapasztalata miként bontakoztatja ki az elbeszélő alakjának stabilizálhatatlan jellegéből adódó lehetőségeket, azt egy, a nézőpont eltolódását jellegzetesen filmes allúziókkal végrehajtó fejezeten figyelhetjük meg.

---

¹⁰ I.m. 100. BENJAMIN nevezetes munkájában Balázssal ellentétben amellett érvel, hogy a filmszínész-néző viszonyában a technikai apparátus nemhogy felszámolná, hanem meg is teremti az elválasztottságot. Ld. Walter BENJAMIN: *A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korában*. In: uő.: *Kommentár és prófécia*. Gondolat Kiadó, 1969. 315-316.

¹¹ „Közben – mintha filmet néznénk – megint autóbusz húz oda mellénk...” i.m. 11.

¹² Gondoljunk arra a filmre jellemző narrációs eljárásra, amely során a kamera például egy beszélgetés alkalmával csak az egyik felet mutatja, a másik csak hallható, ez esetben a perspektíva implicit módon a nem mutatott (tehát a nézőpontot ilyen módon meghatározó) fél látószögével azonosul.

¹³ Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy a 14 évvel később megjelent *Holdpark* című regényében – ahol Ellis maga is a fikció részévé vált, mikor (látszólag) „önmagát” tette meg könyvének főhősévé – az *Amerikai psycho* (szerzői) értelmezését adja, melynek hitelessége azonban a regény lapjain olvasva eleve kérdésként merülhet fel: „Komoly célzások voltak arra, hogy csak Bateman agyában játszódtak le. A gyilkosságok és a kínzások valójában fantáziák voltak, melyeket dühe és haragja táplált azzal kapcsolatban, hogy milyen az élet Amerikában, és hogy ez – függetlenül gazdagságától – mennyire csapdába ejtette. A fantáziák jelentették a menekülést. Ez volt a könyv tézise.” Bret Easton ELLIS: *Holdpark*. (ford. M. Nagy Miklós) Európa, Bp.: 2005.

¹⁴ FODOR: i.m. 401.

A *Hajsza, Manhattan* című fejezetben (493-500) látható, hogy a főhős egyes szám első személyű nézőpontja éppen akkor vált egyes szám harmadik személyűre (miközben végig maga a főhős marad fókuszban), amikor az akciófilmek klisészerű jelenetsora (illetve azok toposzszerű alkalmazása) révén szerveződik a szöveg struktúrája. Hogy Bateman számára a mediális közvetítettség kerül a primer percepció helyére, vagyis az érzékszervi tapasztalás mindig valamilyen redukált érvényességűnek tekinthető az igazi módon átélt, szimulált valósághoz képest, azt jól mutatja ugyanennek a fejezetnek egy része: „a rendőrök pedig már figyelmeztetés nélkül lönek, ő meg csípőből viszonozza a tüzet, ahogy villanásnyira megpillantja a két rendőrt a járőr kocsi kitárt ajtaja mögött, úgy dörögnek a fegyverek és lobbannak a toroklattüzek, akár a moziban, amitől Patrick most végre felfogja, hogy igazi tűzharcba keveredett, igazi golyók kerülgetik, hogy mindjárt kipukkad az álom...”¹⁵. Bármilyen tapasztalat, ilyen módon a tűzharc egyébként (hétköznapi emberek számára) virtuális (a mozifilmekből ismerős) tapasztalata a high-tech világban tehát csakis valamilyen médiumon keresztül érhető meg; Bateman tudata valóságosként csupán a film egyébként illuzórikus realitását képes elfogadni, méghozzá oly módon, hogy az álom irrealitása a filmes fiktív világ horizontjában válik a főhős számára valóságossá. Úgy is fogalmazhatunk, hogy igazi élmény közvetlen átélése már csak egyfajta mediális elválasztottságban történhet meg. Erre vonatkozólag említhetnénk a főhős élőzenétől való viszolygását (109., 206.), az értelmező funkciót betöltő kamera gyakori használatát¹⁶, sőt a titkárnője, Jean Bateman iránt érzett őszinte vonzódása, ami a főhősből spontán önreflexív hallucinációk sorát váltja ki,¹⁷ egyedül filmként interpretálva válhat számára valóságossá: „Mintha hirtelen gyorsabban peregne a film” (533.).

A film vizuális tapasztalatának gyakori verbalizációja eleve felhívja a figyelmet a két médium interferenciájára; a regény prózapoétikai felépítettsége időről időre a jellegzetesen filmes eljárás módokon keresztül strukturálódik. Miként Fodor Péter dolgozata is utal rá, a részletes (az olvasást fárasztóvá, mechanikussá tevő) ruhaviselet-leírások nem csupán a fogyasztói társadalomban kitüntetett helyzetben lévő, mondhatni identitásképző funkciót betöltő mozzanataról van szó,¹⁸ hanem a filmnézés azon tapasztalatának regénybeli explikációjáról, amely szerint a szereplőket mindig látjuk valamilyennek a filmen, anélkül, hogy mindezt verbalizálnánk.¹⁹ Ilyen módon azonban a leírások éppenséggel a filmszerűség ellen hatnak, pontosan azért, mert a befogadó egy filmet nézve nem feltétlenül vesz észre *mindent* az egyes jelenetben, hanem dönthet arról, hogy mire fókuszál. Ellis azonban úgy verbalizálja a film *tapasztalatát*, hogy akkurátusan leír mindent, ami elvileg látható lenne, ha filmet néznénk. A könyv a film médiumát, annak jellegzetes eljárás módjait oly módon használja fel, hogy olvasás közben, a kamera fokalizációját imitáló leírások során folyamatosan nyitott marad a főhős korábban említett bizonytalan vonatkozathatósága (Bateman mint színész(?)). Még egy ide kívánczó megjegyzés a főszereplő alakjának mediális érintettségű relativizálásához: a populáris kultúra elemeit megmozgató regény esetén talán nem félrevezető a főszereplő nevének az ismert képregényhőssel való összececsengésnek is jelentőséget tulajdonítani. Mindez a nyilvánvaló egyezéseken túl (a képregényhős Batman Batemanhoz hasonlóan gazdag, pén-

¹⁵ Bret Easton ELLIS: i.m. 497.

¹⁶ „Akárcsak máskor, most is filmre veszem a lányok halálát, mivel ettől remélem, hogy talán sikerül megérintenem őket.” i.m. 432.

¹⁷ Ld. Az *1980-as évek vége* fejezetet (527-540).

¹⁸ Ld.: a regény 162. oldalát: „és közben arra gondolok, hogy *muszáj megnéznem, milyen cipő van rajta*, és lehetőleg kerülve minden feltűnést, megpróbálok besandítani a pult mögé, hogy megnézzem, és azt az örjítő felfedezést teszem, hogy tornacipőben van – de *nem K-Swiss, nem Treton, nem is Adidas* és még csak *nem is Reebok* márkájú sportcipőben, hanem valami olcsó, közönséges tornacipőben.”

¹⁹ FODOR: i.m. 402.

züket pedig mindketten saját „alteregójuk”, másik énjük fenntartására fordítják) a lényegi különbségek (Bateman épp azokat – vagyis a nőket, koldusokat pusztítja előszeretettel, akiket Batman védelmez) éppenséggel a populáris mítosz groteszk kifordításaként nyeri el értelmét.

Az eddig elmondottakból következik, hogy a történet valóságértéke maga válik bizonytalanná, amikor a regény annak a narcisztikus társadalomnak a keresztmetszetét prezentálja, amely minduntalan az identitás megkérdőjelezésével szembesít. A regény a szereplők külső leírásait végletekig részletező megjelenítése a kiüresedett szubjektum ironikus „túlrajzolásának” fogható fel.²⁰ Abádi Nagy Zoltán a minimalista regényről írt könyvében részletesen kifejti, hogy a fogyasztói társadalom a szereplők mindennapjait átható jelenségként, legtöbbször nem közvetlenül fejeződik ki, hanem csak a cselekvéseikre, beszélgetéseikre, ismeretükre²¹ tett hatásban.²² Ellisnél a személyiség lebontásának szembetűnő aspektusa, hogy a külső megjelenés részletező, hiperreális ábrázolásmódja minduntalan egymás összetévesztésén keresztül válik problematikussá. Christopher Lasch szerint a narcisztikus civilizációban a benne élők identitásképző funkciói csakis mások véleményének mérlegelésével biztosítható,²³ a személyiség mutatói a fogyasztás-orientált kultúrában a viselt ruhák, birtokolt technikai felszerelések márkájában fejeződnek ki. Ellis szereplői számára egymás azonosításának legfontosabb eszközei azonban jelölői funkciójukat éppenséggel ezáltal nem tudják betölteni, hiszen az egyaránt a legfrissebb divat szerint öltözködő szereplők megkülönböztetése értelemszerűen lehetetlen feladat.²⁴ A szubjektív identitás modernségbeli diskurzusának szarkasztikus kimerítése annak a posztmodern tapasztalatnak a bizonyítéka, amelyben a személyiség léte már nem tekinthető a világmentelmezés evidens kiindulópontjaként; erre a posztmodern irodalom oly módon reagál, hogy az én-világ viszonyát leképező struktúra az egymásra referáló intertextuális szöveghalmaz jelentésképző erejének adja át a helyét.²⁵ Ez akkor is érvényesnek tekinthető az *Amerikai psychora*, amennyiben figyelembe vesszük a szöveg kimutatható elmozdulását a minimalizmus irányába; ez ellenben – miként ezt Abádi Nagy Zoltán bemutatja – a posztmodern világegészre adott eltérő esztétikai reakcióként a posztmodern számos jegyét magán viseli.²⁶

A regényben tehát több ponton kitűnik az egymással össze nem függő szövegrészletek montírozásának egyébként jellegzetesen posztmodern eljárása a történet- (és szubjektum) központú olvasat kárára. Ezt az a tapasztalat indokolhatja, amely szerint a nyelv az egyedül mindig csak valamiféle *idéztségben* képes prezentálni. Ismét Fodor Péter észrevételére utalva, a nyelv személyiségalkotó potenciáljának eszméjét a regény úgy helyezi ironikus távlatba, hogy a beszélők megszólalásaikban sokkal inkább idézik, semmint használják a nyelvet.²⁷ A verbális megnyilatkozások során a személyes véleményalkotás parodikusként tűnik föl; a divat, közélet, technikai eszközök területét érintő naprakészség jelenti a személyiség támpont-

---

²⁰ ABÁDINAGY Zoltán: *Az amerikai minimalista próza*. Argumentum, Bp.: 1996. 225.

²¹ Az *Amerikai psycho* egyik fejezetében (*Reggel*) például egy, a technikai eszközök működését, jellemzőit kimerítően részletező, termékismertetéshez hasonló leírásfolyamatot olvashatunk, amely információáradat legfeljebb a szakmabeliek számára válhat jelentéssé. Ld. 41-48.

²² ABÁDINAGY: i.m. 249-250.

²³ Christopher LASCH: *Az önimádat társadalma*. (ford.: Békés Pál) Európa Könyvkiadó, Bp.: 1996. 25.

²⁴ „Owen összetévesztett Marcus Halberstammal (noha Marcus se Marciával, hanem Cecelia Wagnerrel jár), ez azonban tulajdonképpen nem sokat számít, és szinte még logikus tévedés is, hiszen Marcus is a P&P alkalmazottja, és szó szerint ugyanazzal foglalkozik, amivel én, szintén Valentino öltönyöket hord a legszívesebben, szintén szemüveges, ugyanahhoz a fodrászhoz járunk a Pierre Hotelbe, vagyis teljesen érthető a félreértés; engem egyáltalán nem zavar.” i.m. 131.

²⁵ KULCSÁR SZABÓ Ernő: i.m. 258.

²⁶ ABÁDINAGY Zoltán i.m. 365.

²⁷ FODOR Péter: i.m. 405.

jait, amely így képtelen identikusként feltűnni. A dialógusok során a beszélgetők nyelvi különbségtétele csak a magazinokból, napilapokból megszerezhető ismerethalmaz mennyiségi mutatói alapján tehető meg.²⁸ Miközben a főhős életvitele és a megszólalásai, reakciói között érzékelhető meglehetősen összeférhetetlenség időről időre gyengíti a szubjektív identitás megrajzolhatóságát, a montázsszerűen építkező posztmodern szövegtér annak a pszichologista olvasat érvényességének bizonytalanságára figyelmeztet, melyet a történetelvű értelmezés könnyedén felfedezhet a regényben.²⁹ A látszólag felépített szubjektum tehát különböző mediális – a film, bulvárlapok montázsszerű felépítésének – tapasztalatában bontódik le; az egyenrangúsított, összeilleszthetetlen szövegek oly módon teszik hiteltelenné Patrick Bateman énelbeszélő narrációját, hogy egyszerre parodikusként hatnak a szövegek identitásképző intencióinak a kísérletei. Az Alf népszerű, könnyed szórakozást kínáló sorozatán „bögő” (549.) sorozatgyilkos alakját destabilizáló folyamatának egyik legérdekesebb epizódja az a halloweeneste, amelyen Bateman tömeggyilkosnak öltözik. A vallomástétel aktusaként felfogott „jelmez” valóságossága azonban visszhangtalan marad, a versenyt nem a főszereplő nyeri, hiába reflektál nyelvileg is arra, amit láttatni kíván (ugyanis kiírja magára, hogy tömeggyilkosnak öltözött); nemcsak annak beismerése sikertelen, hogy ő *valóban* tömeggyilkos (noha igazi vérell, testrészekkel „díszítette” öltözetét), hanem annak *illúziója* (tehát jelmez-volta) is reflektálatlan marad. A regényben a beismerés „katarzisa” a főhős számára nem teljesül; Bateman az egyik fejezetben (*Hajszá, Manhattan*) üzenetrögzítőre vallomást tesz, azonban még az ilyen módon archiválódott beismerés után sem lepleződik le, hiszen az üzenetet csupán viccnek tartják. Hogy a vallomástétel nyelvi aktusának elvi lehetetlensége, vagy a főhős tetteinek képzeletbeli vonatkozása indokolja a beismerés állandó kudarcát, eldöntetlen marad. Mindenesetre tovább bonyolíthatja a helyzetet, hogy Paul Owen meggyilkolásának kiemelt eseménye (gondolhatunk az azt követő nyomozói kihallgatásra) abban a tekintetben is kérdéses igazságértékkel bír, hogy a szereplők állandóan összekeverik egymást (Owen halálának estéjén ő maga Patrick Bateman például Marcus Halberstammnak nézi), ilyen módon az is bizonytalan a szövegben, hogy *kik* is haltak meg valójában (amennyiben a gyilkosságokat egyáltalán valóban megtörténtekként olvassuk).

Az *Amerikai psycho* egy másik jelentésösszefüggése a regény makro- és mikroszintjén mutatkozó egymással összeilleszthetetlen elemek *montázsszerű* képződményéből adódik.³⁰ A történet kontingenciája nemcsak az egyes bekezdések szemantikailag összeilleszthetetlen elemeinek egymás mellé helyezése következtében válik kérdésessé, hanem a fejezetek elrendezése is olyan esetlegességet mutat, amely aláássa a főszereplő vonatkozásában az elbeszélte események referenciáit. A *Csütörtök* című fejezet szolgálhat példaként a leginkább bulvárlapok heterogén tematikai palettájára emlékeztető, az elemeket egyenrangúsító tapasztalatára, amelynek végén Bateman a meggyilkolt nő vérében figyeli magát, miközben a fodrászával egyeztet időpontot (356.), majd következik a *Whitney Houston*-fejezet, amely az ismert popénekesnő karrierjéről referál. Noha a zenei elemzéses szövegek semmilyen evidens módon kínáló narratív kapcsolatot nem létesítenek a történettel, mégis lényeges kérdéseket implikálhatnak. Ugyanis eldöntetlen marad a nevezetes részekben, hogy a narrátornak továbbra is a főhős tekinthető, vagy pusztán valamilyen könnyűzenei tematikájú lapból „kölszöndött”

²⁸ Erre vonatkozólag lásd a *Harry's* című fejezetet (49-60).

²⁹ Ezt a lehetőséget merítette ki a könyvből készült azonos című filmes adaptáció, ld. FODOR Péter i.m. 407.

³⁰ SZEGEDY-MASZÁK Mihály szerint a posztmodern szöveg olvasói szokás kérdése is, ami egymással nem párbeszédképes értelmezéseket is relevánsként tételezhet; ami ismételt felhívhatja a figyelmet, hogy a magas- és tömegművészet közötti különbségtétel nem annyira „a priori”, hanem szubjektív befogadói aktivitás eredménye. Közismert, sokat emlegetett példa Eco *A rózsá neve* című regénye, amelyet egyszerre szoktak a posztmodern egyik leginkább revelatív műveként, de „egyszerű” detektívregényként is olvasni.). Ld. i.m.

szövegekről van szó.³¹ A különböző médiumok egymást interpretáló jellegére is jó példa Ellis műve, ugyanis az *Amerikai psycho* filmváltozata feloldja ezt a dilemmát, még hozzá oly módon, hogy – feltételezve az elbeszélő azonosságát – egy jelenetbe sűríti könyvben elkülönített részeket.³² Az olvasó maga is eldöntheti a dilemmát, azonban akár identikusnak tételezzük az elbeszélővel az elemző szövegek retorikáját magán viselő (ezáltal a kölcsönöztségre hatványozottan figyelmeztető) szöveget,³³ akár a regény vendégszövegek mozaikszerű felépíttségének tulajdonítunk jelentőséget, mindenképp a történet-és szubjektumközpontú olvasás támpontjai írónak fölül. Fodor Péter erre vonatkozó észrevételére utalnék, mely szerint a magas- és a tömegkultúra rekvizitumait felsorakoztató mottók (Dosztojevszkij, Talking Heads), valamint a kezdő képsorok (a graffitiként szereplő Dante-sor – „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel” – a *Les Miserables* musicalt hirdető plakát és a rádióból szóló sláger) egyszerre kerül(het) az értelmezés homlokterébe.³⁴ A regény jellemző eljárásának korai példájaként említhető, hogy a Dante-idézet működésbe léphet a regény pretextusaként (a „pokolraszállás” főleg a leírt borzalmak végigolvasása után válhat jelentéssé), szolgálhat a regénytérbe való belépés önreflexiójaként (tekintve, hogy a szöveg ezzel az allúzióval kezdődik), ugyanakkor eredeti értelmétől megvont, kiüresedett feliratként, falfirkaként is funkcionálhat, miként arra a regényben ténylegesen realizálódik.

Végezetül néhány gondolat erejéig térjünk át Ellis másik regényére, a *Holdparkra*. Mind ez nemcsak azért lehet indokolt, mert már a könyv hátsó borítója a fikció és a valóság sajátos egybeolvadására utal (az olvasható szöveg szerint az íróval azonos nevű főhőst a korábbi szereplője, Patrick Bateman tartja rettegésben), hanem mert az első fejezetben szereplő írói „önstilizáció” hátterül éppen a fogyasztói társadalomban kiteljesülő sztárkultusz szolgál. Ellis hamar megszerzett (valós és regénybeli) hírnevét biztosító, a fogyasztás-orientált közegben mintegy mellékessé váló művészi tevékenység kitüntetett helyét elfoglaló befogadó-szerző reláció önironikus gesztusára, a tömegek érdeklődését kiszolgáló írói életrajzi elemek fikcionalitásával reflektál. A *kezdetek* fejezet (ami egyszerre vonatkozhat a *regény* fiktív terének és az életrajzi kommentárban kifejlő kvázi-reális világának kezdetére) oly módon helyezi ironikus távlatba a bulvárlapok ismeretes szokásrendjét, hogy bizonytalanként tünteti föl a valósággal megkonstruálható írói alak lehetőségeit. Miközben az első számú elbeszélésben identikusként tételeződik a Bret Easton Ellis-szerzői név mögé rendelhető individuum, a regény lapjain olvasható stílusparódia (leginkább Stephen King horror-kliséinek ironikus refigurációja), illetve a valósággal tételezett és kitalált életrajzi tények homogén együttese révén Ellis minduntalan aláássa az önéletrajzi narráció hitelességét. Hogy a realitás és a fikcionalitás támpontjai milyen sajátos módon válnak viszonylagossá, erre vonatkozóan Ellis létező internetes honlapja szolgál példaként, ahol megtalálható (a valósággal együtt) az író kitalált önéletrajza (a regényben szereplő, reálisnak tekintett életrajzi adatokkal). A regénybeli (szintén kitalált) feleségének, Jayne Dennis-nek biográfiai és filmográfiai elemekkel ellátott saját internetes oldala ugyancsak a valóság szimulálható természetét mutatja, amelyet a könyv a fiktiiv szereplők és ismert színészek együttes szerepeltetése által tart életben.

---

³¹ Habár amellet is könnyűszerrel lehetne érvelni, hogy a beszélgetések során mindig precízen, választékosan fogalmazó, ráadásul mindenféle újságokat olvasó Bateman személyiségével összhangban vannak az elemző szövegrészek. Ld. Fodor i.m. 406.

³² Ld.: FODOR i.m. 406.

³³ Bár Fodor arra is utal, hogy az elbeszélő akkurátus nyelvhasználata és a cselekedeteinek gondosságából az identikusság éppúgy kiolvasható, mint az összeférhetetlenség. Ld. i.m. 406.

³⁴ FODOR: i.m. 399.

KIJÁRAT

Úgy tűnhet tehát, Ellis művészete komolyan számot vet a szimuláció, a virtuális valóság korában megképezhetetlen igazságdefiníciók posztmodern problematikájával. Koselleck jelentős munkájára utalva megállapítható, hogy a múlt és a jövő a jelen paradigmájában összegződő kapcsolat meghatározásának nehézsége nem csak a jelenben élők közvetlen érintettségéből, nem csak a megértéshez szükséges távolság hiányából adódik, hanem abból is, hogy a posztmodern korszak tapasztalatában a tudhatóság feltételei olyan instabil, nyitott képletekkel ragadhatók csak meg, amelyek éppenséggel a modernség racionális gondolkodásmódjától való *elkülönböződésben*, és nem pedig a diskurzus folytonosságban írják elő a jelenre adható válaszok irányvonalát.³⁵ Vagyis a múltra irányuló *tapasztalat*, illetve a jövőre tekintő *várakozás* lezárhatatlansága, mely végeredményben a jelent kiismerhetetlenné teszi, a modern személyiségkonstrukciónak azon posztmodern kritikáján alapul, amely az ember és a világ érintettségét evidensként feltételezi. Az univerzalitást felváltó, individuális igazságok diskurzív egymásmellettségét hirdető nyelvkritikai ihletettséggű szemlélet³⁶ azonban egy olyan társadalmi struktúrába ágyazódik, amelyben a média közvetítette fogyasztói értékrendszer, illetve a kor mediális körülményei határozzák meg a valóságról, művészetről alkotható tudás lehetséges instanciáit.

-
- ABÁDINAGY Zoltán: *Az amerikai minimalista próza*. Argumentum, Bp.: 1996.
- BALÁZS BÉLA: *A film szelleme*. (ford. Berkes Ildikó) Palatinus, 2005.
- Walter BENJAMIN: *A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korában*. In: uő.: *Kommentár és prófécia*. Gondolat Kiadó, 1969.
- Umberto ECO: *Nyitott mű*. (ford.: Dobolán Katalin) Európa Könyvkiadó, Bp.: 1998.
- Bret Easton ELLIS: *Amerikai psycho*. (ford.: Bart István) Európa Könyvkiadó, Bp.: 2002.
- Bret Easton ELLIS: *Holdpark*. (ford. M. Nagy Miklós) Európa, Bp.: 2005.
- FODOR Péter: *Hiszem, ha látom*. In: Kulcsár-Szabó Zoltán – Szirák Péter (szerk.): *Az esztétikai tapasztalat medialitása*. Ráció, 2004.
- HELLER Ágnes: *Mi a posztmodern? – huszonöt év után*. In: uő.: *Megtestesülés*. Csokonai Kiadó, Debrecen: 2005.
- Reinhart KOSELLECK: *Elmúlt jövő*. (ford. Hidas Zoltán, Szabó Márton) Atlantisz, 2003.
- KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Másság mint jelenlét*. In: uő.: *Beszédmód és horizont*. Argumentum, Bp.: 1996.
- KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Rögzített „poszton”*. In: Pethő Bertalan (szerk.): *poszt-posztmodern*. Platon, Budapest: 1997.
- Christopher LASCH: *Az önimádat társadalma*. (ford.: Békés Pál) Európa Könyvkiadó, Bp.: 1996.
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *Modern és posztmodern: ellentmondás vagy összhang*. In: uő.: *„Minta a szönyegen” A műértelmezés esélyei*. Balassi Kiadó, Budapest: 1995.

---

³⁵ Ld. KULCSÁR SZABÓ: i.m. 235.

³⁶ KOSELLECK a történelmi valóság státusának relativitásáról beszél, mikor a nyelvi struktúra elégtelennek bizonyul annak eldöntésében, hogy valós történettel vagy fikcióval van-e dolgunk. Ld. Reinhart KOSELLECK: *Elmúlt jövő*. (ford. Hidas Zoltán, Szabó Márton) Atlantisz, 2003. 324.

Carmen miserabile

„Ó, ünnepelvén, mélyre temetnek el!
Petőfi Sándor, ámdé azért nyugodj!
Az Eszme ég az elnyomottak
Büszke szívében örök dalodra.”
(József Attila: Petőfi tüze)

Mi mit tegyünk, most, Martius Ídusán,
Petőfi? – kérjük, várva a válaszod.
Hajunkba tép, előtted állva,
fújja dühét ki reánk a szél is!

Fenyőrigó szólj! Napsugaras dalod
reményt adó, s míg ünnepi szónokok
beszéde zúg a mikrofonból,
csattog a sok lobogó a téren!

Tavaszzal, ragyogj fel, tárd ki fagyos szívének,
velünk te vagy csak, tél-temető időnk
elérkezett, mióta várunk
szebb napokat, teli új reménnyel!

A bronzszobor szól, mint aki kérdezi;
talapzatáról csordul a könny le ránk,
sötét tekintetében izzik
„Talpra magyar!” – koszorúnkra nézve:

„Ti kit temettek, újra ütött időnk?
Hiába telt el évre az év megint,
tavasz virágaként kokárda
rajtatok, ám feketében álltok?”

Magunk temetjük, gyászzene Himnuszunk
utódoké, balsors jelenünk, jövőnk,
kezünk zsebünkbe rejtve, várunk,
márciusunk szele: elviharzik.

Hídfoglalás – Politika és Poétika

„Fut a kilenc szűz, döng a hét halom!
Ocsmány ökölharc az irodalom!”
– Arany János: *Írjak? Ne írjak?*

Balladát... ne írjak róla?
Benne volt a Híradóba:
Hídon állt és tüntetett
egy maroknyi lelkes honfi,
kiket arrébb kellett „nyomni”
s rendőrkordon büntetett.

Nem lengett, csak Árpád-sávós
zászló. – *Fotós*, minek állsz ott?
Begyűjtik, mint bűnjelet!
Mire vársz, hogy gumibottal
sújtsanak rád vagy pofonnal
rád verjék az: ünnepet?

Többen vannak, körben állnak,
felvételt, fotót „kreálnak”,
„Mi lesz mai címlapunk!
Ki ugrik a vízbe? Senki?
Ez a »Lenni vagy nem lenni?« –
erről tájékoztatunk!”

Jöhetsz, *Szónok*, kiöltözve,
elmehetsz a Corvin-közbe,
velünk voltál, ellenünk?
Ünnepelhetsz, koszorúzhatsz,
múltad ellen háborúzhatsz:
talán újra temetünk...

Jöjjön *Dalnok*, versbe szedve,
zengje szavát énekekbe,
könnye tiszta és magyar.
Felbuzoghat szittyá vére,
avar-magyar-hun: testvére,
búja: „*ápol s eltakar*”.

Meddig lesz egy ország teste
kettéosztva, kettészelve?

Kell nekünk új Trianon?
Ultrâ partem, szemben állunk,
átkiáltunk, sárt dobáljunk,
birkózzunk a hidakon?

Mert, *mi*, többi néMBER, várunk,
nem vitázunk, félre állunk. –

Ha *sZámunkra* nincs dalod,
ugorj, *Költő*, a Dunába,
Haláltánc-irodalmába,
vidd magaddal iratod!

Csobbanhat víz, reggel-este,
feneketlen Duna medre,
míg költőkkel megtelik!

Mert a vers is papírhajó:
elsüllyeszti, ha rossz, ha jó,
„kormánypárti”-k, „nemzeti”-k.

Ménesi disztichonok

– a *Balla pincészetben*

Ménesi bort ízlel szám, isteni, mily gyönyörűség,
szárnyalnak szavaim, ménesi disztichonok!
Bor-fajtánként, szép öblös poharakban, előttünk
mind katonás rendben, kelletik itt magukat.
Rangsort nem tudtam boraid közt tenni, megittam.
Egyik a másik után, ízletesebb, zamatos!
Merlot, Kékfrankos, Magyarádi, Kadarka jöhet még,
végül *aszút*, – vöröset! –, termi az itteni táj!
Felkavarogtak előttem a képek: a pince, hegyoldal.
Ránk, a Maros partján, solymosi vár letekint.
Felmentünk hozzá, fentről *szabadabb* a kilátás.
Átalakíthatnám Klasszikusunk sorait:
„Bús düledékeiden, – Solymosnak vára –, megálltunk.
Régi dicsőség-gel egykori, büszke, Erőd
őrzi magyarságát, romosan, de határokon által:
Elláthat Szegedig innen a Hon-szerető!” –
Mind felidéztük az asztalnál, poharunkkal a kézben.
Homlokom izzad, a szám, szólani elnehezül!
Nem fér több a pohárba, papírra; a tollam is eldől...
Ménesi pincészet! Áldjuk e Gazda borát!

Vers a madárságról

Fenn a madárlesen ülök
És újmadáruul füttyögök
Leplezni cseppet sem tudom
Enyhe ember-akcentusom,
Dalaimban többnyire van
Valami tán madártalan,
Amint némi madáros is,
Csak remélem, hogy nem hamis.
Madárkodás nem kenyerem,
A madár virtust ismerem.
Madár himnuszra ébredek,
És madártejjel festeget,
Fenyegető, nagy fényeket
Madár tájra madár ecset.
Madárvér hányszor ontatott
Emitt a madár ugaron,
Számkivetetten jár madár,
Ott, ahol már madár se jár.
A szembeszélllel szembeszáll,
Sörét kaszál, fogy a madár.
Bár erdeink határain
Túl is madár szót hallani,
De rajtunk madár átok ül,
Nézzük egymást idegenül.
Madár madárnak farkasa,
Nem anyánk a madár haza.
Ritka az is, hogy pár madár
Zsivajgó rajba összeáll,
Madár madárnál madarabb,
Egymást cibálja mind a rab.
Madárharapást csőrivel,
Míg nagyobb madár nem visz el.
A madár nemzet óhaja
Ósmadaraknak óhaza,
Hív a haza, talpra, madár,
Madár földön ki-ki megáll.
Ki hígmadár, ki mélymadár,
Amerre táruul a határ.
Madár modor nem jellemez,
Madár vagyok, nem jelmez ez,
Idegen tollam veszthetem,
Aki madár, nem tart velem.

Zsurnál sanzón

Cszerzett, sült bőrkét, eszik egymás husát
aromás dzsungelbe göngyölt pápuák.

Hová a kormány karja el nem nyújtózhat,
hörpintenek fél pint friss vénát húzóra.

A fehér ember békében él, mert neki
ólakban üzemelnek disznók sejtjei.

BMW ülésén fészkelődsz, pipiskedsz?
Ne félj, nem zabál mást, mint benzint s minisztert.

Néhányan élnek itt szótalán, verstelen.
Kérdezel, rávágják: sajnos *nicht verstehen*.

Töri a magyar címerasszony cipője,
*szyepp tánc*cal döngöli a flasztert termőre.

Utcák szöglete cseng össze, alliterál,
elvek koccannak: neokon, balliberál.

Átáztatja nyílt fal nyirkát spion árnyék,
füttyörészi az Internacionálét.

Ki épít körém képeslapot vidékűl?
Várost címez nekem, megszólítás nélkül.

Odakinn ácsorog, se közel, se távol,
rászáradt a betonra mint izzadságfolt.

Hatalmából csúszik gerely, főutca ki,
szép tartást zegzugossá zsugorítani

ki készül, irammal megedzett utakat
ki gyűr, hajlít, horpaszt, miféle akarat?

Álmodt üz, s ha lopva előmerészkedett,
felriasztja az éjt, út széli részeget.

Miket hordok össze, hisz szabadok vagyunk?
Átlapozhatsz rajtam, s kardlapozhatsz, ha unsz.

Szóviccekkal provokállak *verthelyzetből*,
fejszékkal oszlatják fel a spontán erdőt.

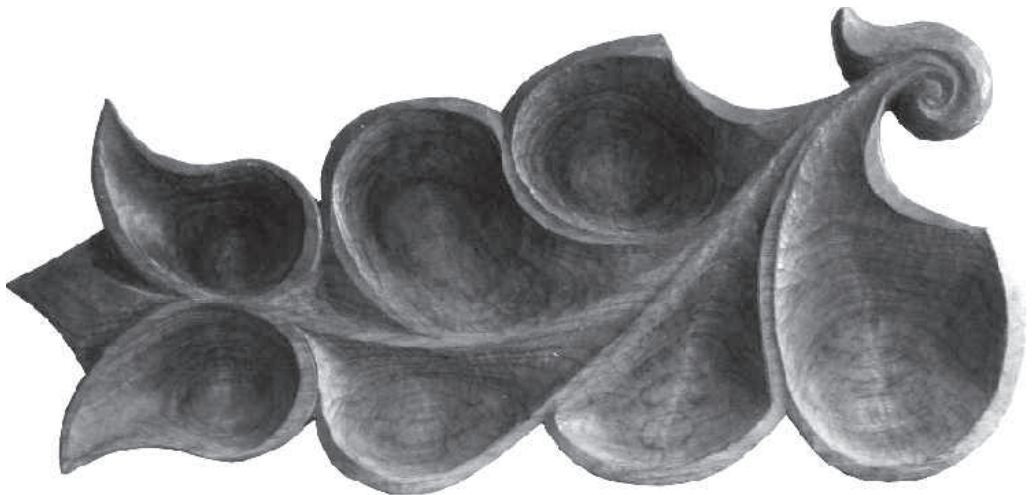
Névtáblát, házszámot mind lecsavaroznak,
mint Prágában tették anno, hatvannyolcban.

Lábam remeg, futkos elgépelt kövezet,
betűk lökdösődnek felbolydult szövegen.

Jussát egy lakóteleppel elkockázza,
a hajnal tömbházat dobál kávéjába.

Hazáig még vakon eltapogatózom,
fölfejlődtek a rímek, nincs semmi dolgom.

Utolsó rímkényszeremtől megfosztanak,
senkinek sem állhatok hatalma alatt.

Baráth Sándor faszobrász alkotása

Visszatekintés a megtett útra

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Kedves Vendégeink!
Tisztelt Kisvárdai Gyülekezet, Kedves Testvéreim!

Ritkán adódik az ember életében olyan esemény, amely a hétköznapi sűrűjét, megszokott menetét felkavarva mélyen elraktározódik tudatában, tudatalattijában, lelkében. Az ilyen percek, órák, napok egész életére hatással vannak.

1989 adventi várakozása egy ország, Európa, a világ életét érintette így meg.

És megszületett a kised és megszületett a csoda. A kommunista rezsim talán legkegyetlenebb elnyomóját elsodorta egy Temesvárról elindult, hatalmas görgeteggé nőtt lavina.

Akik akkor éltünk, valamennyien a televízió, a rádió mellett figyeltük a híreket, féltünk, aggódtunk és reménykedtünk, majd örömmámorban próbáltunk segíteni. Gyűjtöttük az élelmiszert, meleg ruhát és vittük a győzőknek.

Ki indította el ezt a lavinát?

Egy fiatal lelkész nevét harsogta az éter. Egy fiatal református lelkész nevét ismerte meg a világ ezekben az időkben. Amikor Magyarországon arról folyt a vita, hogy a lelkész politizáljon-e, Tőkés László nem politizált, csak tette a dolgát, ami szíve szerint a feladata volt... Ezzel forradalmat indított el. A szülői házból génjeiben hozott hite, becsületessége, igazságszeretete, gerincessége nem tűrte az elnyomást. Pedig abból volt elég Causcescu Romániájában.

Kisebbségiként a kommunizmus ateizmusával szembeszegülni, a fiatalságot istenhittel „mérgezni” nagy bűn volt. Nem is nézték a hatóságok jó szemmel. Amikor kiderült, hogy rövid idő alatt Désen az ifjúság megszerette, hallgatta prédikációit, sürgősen elhelyezték Tőkés Lászlót egy kis faluba, amit nem fogadott el és 25 hónapig munkanélküli volt.

1986-ban beosztott lelkészként került Temesvárra, egy lepusztult gyülekezetbe. A fiatalság hamar felfigyelt itt is prédikációira és az egyetemi ifjúság hamarosan megtöltötte a templomot. Ismét megkezdődött a hajsza. Sem az egyházi, sem az állami vezetés nem tűrhette, hogy Tőkés László „megmételje”, az Isten-hit irányába terelje a fiatalságot. 1989-ben pert indítanak ellene, megfosztják szöszékétől és a Szilágy megyei Menyő községbe száműzik.

A Magyar televízió Panoráma c. műsorában Chrudinák Alajos tudósított az eseményekről.

Az erőszakos kilakoltatás, a hatóságok durvasága, az aggodalom Tőkés Lászlóért és kis családjáért együttérzést váltott ki nemcsak a híveiből.

Temesvár az összefogás jelképévé vált. A különböző nemzetiségű és vallású lakosság egyértelműen Tőkés Lászlóék mellé állt és kirobbant a romániai forradalom, amely karácsonyra elsöpörte a diktátort és feleségét.

A rendszerváltás idején itt, Kisvárdán mi is úgy éreztük, hogy nekünk is van tennivalónk a magyarság ügyéért, a határon kívül élő testvéreinkért. Volt példakép, akire felnézhattunk, akitől tanulhattunk, akit támogatni szerettünk volna.

Így történt, hogy éppen az 1989. szeptember 30-ra meghirdetett ún. „almaháború” részleteit beszéltük meg szeptember 29-én, amikor Szücs. M Sándor nagytiszteletű úr javasolta, hozzunk létre alapítványt, és azt nevezzük el Tőkés Lászlóról. Ott nyomban meg is fogalmazzuk a főbb célkitűzéseket:

1. Nyári Szabadegyetem szervezése,
2. A magyar nyelvű és a magyarság szolgálatában álló teológus képzés támogatása.
3. A magyar nemzetiség helyzetét döntően előmozdító magatartásért egyéni díj adományozása.

Az első pontban foglaltakat nem volt erőnk végrehajtani.

A második pontban foglaltak céljára 1994-ig mintegy 3 M Ft-ot használtunk fel.

Az egyéni díjat előbb kétévenként, majd évenként adjuk ki, a mai napon immár 18. alkalommal.

Megalakulásunktól kezdve a nyilvánossággal védelmet szerettünk volna biztosítani Tőkés Lászlónak. 1989. december 12-én este szabadtéri Ökumenikus Istentiszteletet szerveztünk a kopjafa környékén, ahol mintegy 300-an vettek részt. Tervünk szerint virasztani akartunk, de a -14-15 C fokos hideg, a templomok fűthetlensége ebben megakadályozott bennünket, és az istentisztelet végén hazatértünk.

1990. február 12-én látogatott el hozzánk Tőkés László. Akkor tudtuk megkérni, hogy az általunk már létrehozott alapítványhoz adja a nevét. A korabeli újság leírja, hogy kik vállaltak feladatot az akkori kuratóriumban. Pl. Dr. Kocsis Elemér püspök úr, Csoóri Sándor, Chrudinák Alajos, Bodor Pál, Lezsák Sándor, dr. Mezey Károly, Szücs M. Sándor, dr. Nagy György, Lengyel Szabolcs.

Az alapítvány azóta is működik. Minden évben a kuratórium döntése alapján az egyéni díjat odaítéljük. Az átadáson gyakran jelenik meg körünkben az alapítvány névadója, Tőkés László is.

2004-ben kezdeményeztük az alapítvány közhasznúvá nyilvánítását, mert az volt a célunk, hogy a határon túli rászoruló, magyar iskolába járó magyar gyermekeket támogassunk. 2004 decemberében a Tiszántúli Református Egyház Kerület Közgyűlése – előterjesztésünkre – támogatta célkitűzésünket, és az alapítványt bízta meg a támogatás megszervezésével.

Nézzük, hogy emlékszik a világ a 20 évvel ezelőtti eseményekre! Az emlékünnepek mellett kitüntetések sorozatát vehette át Tőkés László, aki ilyenkor mindig megfogalmazta további célkitűzéseit.

Tekintsük át a huszadik évfordulóval kapcsolatos megemlékezéseket!

2009. október 31-én emlékeztek az 1988-as Dzsida-estre. Mint 21 éve a reformáció emlékünnepe, most is Hajdú József plébános vállalta a szolgálatot. Emlékeztetett rá, hogy a prófétikus műsor megelőlegezte az egy évvel később történeteket. Tőkés László vezérgondolataivá vált Dzsida-sorokkal zárult az előadás:

*Krisztusnak és Pilátusnak,
Farizeusoknak és vámosoknak,
Zsidóknak és rómaiaknak,
Egyformán szolgálni nem lehet.*

A megemlékezés a *Vár és börtön* című Tőkés László-feljegyzés részletének felolvasásával ért véget.

2009. december 27-én a menyőii zarándoklattal zárult a Forradalmi Emlékév.

A fiatalok kedvéért említem, hogy Menyő egy kis falu a Szilágyságban, és 1989. december 17-én ide hurcolták el Tökés Lászlót és feleségét. Itt érte őket az örömhír, hogy megbukott a kommunista rezsim. Az évfordulón Tökés László hirdette az ígét, és kegyelettel emlékezett az áldozatokra.

2010. január 10-én Marosvásárhelyen a Vártemplomban prédikált Tökés László. „Nem a meghátrálás emberei vagyunk, hogy elveszünk, hanem a hitéi, hogy életet nyerünk.” – hangzott az íge. „Az ünnepegsorozatára árnyékot vet, hogy mindmáig nem tudjuk, kik voltak a terroristák, akik másfélezer szabadságszerető embert meggyilkoltak, nem tudjuk, kik voltak a marosvásárhelyi események kitalálói, és nem tudjuk, kik bántalmazták Sütő Andrást, de nem beszélünk a kommunista diktatúrák több tízmillió áldozatáról sem. Ami húsz éve történt arra ne lezárt múltként tekintünk, hanem egy olyan új kezdetre, amelyet tovább kell folytatnunk: be kell fejezni forradalmainkat, be kell fejeznünk 1956-ot és be kell fejeznünk 1989-et” – mondta többek közt Tökés László.

2010. január 27-én a Konrad Adenauer Alapítvány brüsszeli székházában megemlékező rendezvényt tartottak, amelynek díszvendége Tökés László európai parlamenti képviselő volt. Az elmondott beszédét mindenkinek ajánlom olvasásra. Ebből egy mondat: „Temesvári gyülekezetünk és testvéregyházai, a város magyar lakossága, többségi román lakossága és többi nemzeti közössége – hosszú adventi várakozás nyomán – 1989 szabadító Karácsonyán türesének határára és megszólalásának küszöbére érkezett. »A mélységből kiáltott«, Isten meghallgatta imádságát, megáldotta bátor kiállását, véget vetett »babiloni fogságának« – és megdöntötte az önistenítő diktátor személyi kultuszát. Az emberek legyőzték magukban a félelmet.”

Tökés László részt vett a sepsiszentgyörgyi március 15-i ünnepegen. A Háromszékiek segítségét kérte, ne engedjék szétszakadozni a frontokat, a pártokat. Fogjunk össze, gyakoroljon nyomást a magyarság, hogy vezetői, képviselői ne kétfelé húzzák a szekeret, hanem haladjunk egy irányban, az pedig az önrendelkezés Erdély és a Székelyföld számára – fejezte be beszédét Tökés László.

2010. március 19-20-án Marosvásárhelyen volt Tökés László, ahol a húsz évvel ez előtti fekete márciusra emlékeztek. Fontos, hogy mire helyezzük a hangsúlyt az emlékünnepek alkalmából: arra-e, hogy véget ért a kommunizmus, vagy arra, hogy 1989-ben lehetőséget kaptunk: hogy demokratikus rendszerben saját sorsunkról dönthessünk. Sokkal reménytelenebb volt a helyzet 1989-ben, mégis volt bátorságunk és hitünk kiállni az igazunk mellett. Hol van ez a hit? A hit emberei kerestetnek, ők fordíthatnak a sorsunkon. A harcot végig kell harcolni, ne legyünk a „*hőkölő harcok népe*” – idézte Adyt a püspök.

2009 a kitüntetések éve is volt Tökés Lászlónak.

Mindenek előtt június 7-én megválasztják Európai Parlamenti Képviselőnek.

Június 16-án Washingtonban koszorúz a Kommunizmus áldozatainak emlékművénél, majd a Kongresszus épületének egyik dísztermében átveszi a Truman-Reagan Szabadság emlékérmét.

December 15-én megkapja Románia legmagasabb kitüntetését, a Románia Csillaga érdemrendet.

Barack Obama amerikai elnök levélben köszöntötte a püspök urat.

December 16-án Robert Schuman-díjat vesz át Brüsszelben

December 18-án a Közép-és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány Petőfi-díját kapta meg.

Ezekon a díjátadásokon méltatták Tökés László érdemeit. Válaszában minden esetben arra hívta fel a figyelmet, hogy a forradalom ma sincs befejezve.

Európa parlamenti munkáján kívül – de ennek részeként is – két fontos területe van a munkájának.

Az egyik az átvilágítás kérdése. Mint a február 16-i és a március 5-i a Tőkés László EP-képviselő Sajtóirodája sajtótájékoztatóján elhangzott, nemcsak a volt kollaboránsoktól kell szabadulni, hanem a volt tartótisztjeiket is meg kell nevezni. Ez meg is történt, és 140 tartótiszt nevét és beosztását is nyilvánosságra hozták. (A megjegyzés szerint ezek a személyek a Tőkés László és családja megfigyelési anyagából valók.) Az átvilágítás ügyében élenjáró Királyhágó-melléki Egyházkerülethez tíz éve csatlakozott az Erdélyi Református Egyházkerület és az Erdélyi Unitárius Egyház, de csatlakozott még a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház is. A sajtótájékoztatón Tőkés László hangoztatta, hogy „a kommunista-titkosszolgálati múlttal való szembenézés és a volt ügynökök felfedése nem csupán a történelmi múlt, hanem legalább annyira a társadalmi jelen egyik parancsoló kérdése. Saját egyházunkban sem beszélhetünk igazi változásról és megújulásról mindaddig, amíg nem egy vezető pozícióban és gyülekezet élén zsarolható és megvásárolható emberek találhatók.”

Természetesen van vita az ügynökök leleplezése körül. Ez ügyben a Királyhágó-melléki Egyházkerület főgondnokával értek egyet. Kovács Zoltán így fogalmaz 2009. július 9-én.

Pál apostolra hivatkoznak, hogy „ami a hátam mögött maradt, elfelejtem és igyekszem célegyenest előre menni.” Csakhogy ennek előtte Pál apostol nyíltan megbánta keresztényüldöző múltját, megszenvedett azért, amit tett, akként tudott új életet kezdeni. Bűnbánat nélkül nincs bűnbocsánat. Mindannyian tudjuk, hogy nincs továbblépés és nincs jövő a múlttal való őszinte szembenézés, a múlt feldolgozása nélkül.

A másik nagyon fontos feladat az autonómia ügye. Erdélyre is kiterjedt a magyar szét húzás és ma, ha egyik párt akar valamit, a másik biztosan nem akarja. Erre példa a múlt hét végén tartott, a Székely Nemzeti Tanács által szervezett összejövetel. „Székelyföld területi autonómiájának érdekében közös és egységes fellépésre van szükség. Erre legcélravezetőbb utat az jelenti, hogyha a közösségtől – Székelyföld népétől – közvetlen legitimitást kapott önkormányzati tisztségviselők pártállásuktól függetlenül fejezik ki autonómia iránti igényüket. Sajnos a márciusi rendezvény esetében is a pártpolitika logikája felülke rekedett a józan ész és a nemzet érdekén.” – állapította meg Tőkés László.

Ki is tehát Tőkés László?

Lelkész, aki lelkésszé avatása óta folytatja a harcát, a megalkuvások, a gyáva megfutamodások ellen, ami által a gonoszt felbátorítjuk, az igazságot eláruljuk. Ha bármelyikünk most visszatekint, a saját életünkben gyakran a megalkuvások a gyáva megfutamodások a jellemzők ránk, amivel felbátorítjuk a gonoszt és eláruljuk az igazságot.

Ha követjük Tőkés László példáját, egy sokkal igazságosabb társadalom jöhet létre.

Büszkék vagyunk Tőkés László útjára, Örülünk, hogy alapítványunk a nevét viselheti. Példáját, kitartását, erejét követendőnek tekintjük.

Isten áldását kérjük életére, további munkájára.

Makovecz Imre Laudációja

a Tőkés László díj átadásakor 2010. március 21-én

A laudációra való felkérés megtisztelt és megijesztett... Önvizsgálatra készítetted, mert Makovecz Imre mesterem is lehetett volna, de az én pályám más keze alatt formálódott. Már akkor is nagy holdudvara volt és én féltem közel menni hozzá, de épületeit figyelemmel kísértem. A Debreceni Egyetemen szerettem volna egy organikus építészeti tanszék alapjait lerakni, mert szellemisége, a nemzetért érzett felelősége, a magyar kultúra határokön átnyúló összetartósa-axióma, a hagyományokból gyökerező megmaradás programja az én életemnek is mozgató rugója, ezért vállaltam el bemutatását. De szorongással azért is, mert legutóbbi laudációját Paolo Portoghezi mondta Rómában a La Sapienza egyetem díszdoktorává avatásakor.

Szólhatnék most részletesen a Mester számos épületéről, amelyek a Kárpát-medence országában hirdetik eszmeiségét, hagyományainkat, kulturális önazonosságunkat, de azok magukért beszélnek, mert karakterük van és egy töről fakadnak.

Mégis, a teljesség igénye nélkül, az építészetében nem eléggé járatos hallgatóság részére említenék néhányat. A művek pontos évszámhoz kötése nehézkes, mert néha sok év telik el a tervezéstől a megvalósulásig.

A hatvanas években a szövetkezeti szektor megbízásából, éttermeket, áruházakat, csárdákat tervezett, már ekkor is tájba illesztett figyelmesen, tájhoz kötődő természetes anyagokkal. A hetvenes években a Pilisi Parkerdő Gazdaság építészeként kapott lehetőséget, sok természetközeli létesítmény tervezésére a fa-, az ácsszerkezetek új lehetőségeinek kifejlesztésére. Nála a fa épületszerkezetként is úgy működik mint a természetben, megmodellezi az erőjátékot, látványos parafrázisokban. Ez adja belső terei meghatározó karakterét, az átlényegített biológiai forma. Fontos középületek következtek ezután: a Sárospataki Művelődési Ház, a Farkasréti temető ravatalozója, – a mellkasban felravatalozott szív drámájával, és több faluház.

A nyolcvanas években épült a siófoki evangélikus templom, a paksi katolikus, valamint a Sárospataki Árpád vezér Gimnázium. A kilencvenes évek a Sevillai Világkiállítás magyar pavilonjával kezdődtek, majd Szlovéniában a lendvai színház következett, a város régi házainak idézetével a külső és belső terekben, majd az egri uszoda, és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem központi épülete a Stephaneum. A történelmi városszövetbe apróbb kiszolgáló épületekkel sikeresen beillesztett „túlméretes épület” szép példája az egri medencetér, és a régi brutális kaszárnya, az ateizmussal lelakott orosz laktanya épületeinek metamorfózisa istenes tudások, tanítások házává Piliscsabán az egyetem. A Stephaneumon a középkori formák a katolikus egyházi építészet legjobb hagyományait idézik, a megbillentett történelmi kupola színpadot takar, és a modern belsőterű auditórium hozzá dőlő kupoláját nem Charles Moore Piazza d’Italia posztmodern geggje ihlette, hanem a múlt és a jelen egymásnak szóló akusztikája, amely így álmennyezetek és hangvetők nélkül is működik.

A szászhalombattai templom – a hely történelméből kiindulva a halomsírokat átvágó római falakat idézi kupoláival, a Makói Hagymaház a hagymát és a növényi növekedést, – majd a sepsiszentgyörgyi ravatalozó következett ezután. A kétezzer utáni évek fontos művei a Csík-szeredai angyalos templom, melyen a szent kereszt felmagasztalását jelképezik a magyarság évszázadaival, a főhomlokzaton egymás után következő keresztek, majd a csíksomlyói oltár a búcsújáró helyen, a dunaszerdahelyi katolikus, a varygasi és a Kolozsvári református temp-

lomok következtek. Budapesten a felső-krisztinavárosi római katolikus templom, a temesvári református, makói fürdő és még sok, máig meg nem valósult nagyszabású terv, a napjainkig tartó pályái állomásai.

És hogy a megyei kötődések se maradjanak ki, – Nyíregyháza nem építette meg mezőgazdasági iskoláját, de Csengerből, a poros határmenti városból Makovecz Imre szellemiségének felügyeletével lett karakteres kisváros, organikus központtal, benne az adventista és a görög-katolikus úrszíneváltozása szárnyas templommal, ahová minden évben elvittem diákjaimat, a Harangod, Kocsord útvonalon, a Nyíregyházi Múzeumfaluból kiindulva, hogy lássák, a népi hagyomány génbankja hogyan minősül át a modern építészet szellemiségében, az organikuság katalizátorával Bartóki magaslatokra. Jó alkalom volt ez a tanulmányi kirándulás mindig annak érzékeltetésére is, hogy a szerves építészeti hogyan emeli be a drámát és a történelmi rekvizitumokat a tér-idő folytonosságába, a Kraszna-parton emelt Székely hadosztály emlékművén is szemléltetve azt.

Az építészet – teremtés, a Kós Károly Egyesülés, a Makovecz Imre szervezte közösség és műhely – 20 éves kiállításának programja nem véletlenül használja ezt a szót. A középkori miniatúrán Krisztus Architektus körzővel, vonalzóval teremti a világot. A teremtő munkájának folytatása minden építészeti mű, napi, évszakos, évtizedes, évszázados perspektívákkal.

Vannak rossz korszakok, évek, de – aedificare necesse est, – vagyis építeni is muszáj, mert az életnek, családoknak, közösségeknek összetartozást befogadó tér kell. Az építész nem futamodhat meg, és jellemétől függ, hogy túllép-e a korszakos kocsmán, megelégszik-e a kontár Kőműves Kelemenek térdig érő szemléletével, falaival, vagy megtalálja azt az áldozatot, amely a megmaradás várát létrehozza.

Makovecz Imre alkotói pályáját két diktatúra szorítása határozta meg: az internacionalizmus diktatúrája, és a globalizáció liberalizmusa. Hogy mi a közös ezekben a látszólag távoli pressziókban? Hát hogy mindkettő nemzetellenes, kívülről vezényelt és múltfelejtető. Nemzeti tragédiánk, hogy a kommunista ideológia ki akarta törölni emlékezetünkben a múltunkat, hagyományainkat, nemzeti karakterünket, – a másik pedig, – az új generáció visszabújtott tudatára rászabadította a sehová se kötődés szabadosságát, a mindenütt otthonlét, a kortalanság hamis illúzióit, időtlen eszmék tudatzabáló eszközeivel.

A valósítsd meg önmagad divatos programja mögött felsejlik, hogy magányos vagy, senkihez se tartozol, nincsenek kötelezettségeid, nincs küldetésed. A sok önmagától megvalósult egyént a multik levadászák. Az összetartozás, a nemzeti közösség lehet a védekezés egyetlen formája. A pláza érzés helyett a nemzeti érzés. Pláza-szerű, kifizetődő – építészeti helyett, belülről hitelezett, és jövőben kamatozó épületekre van szükség.

Ilyen korban próféták kellenek, akik felemelik szavukat a trendek ellen, akik példát mutatnak a helytállásból, és kiutat a leépülésből. Makovecz Imre – az építész, – felvállalta ezt a munkát és az elmúlt évtizedekben a nemzet égő szövéténeké vált, az nemzet élő lelkiismerete, épületeivel, főépítési, oktatói tevékenységével, és megszólalásaival. Organikus épületeivel nemzetközi figyelmet vívott ki a magyar építészetnek, önazonosító jegyeket, sajátos karaktert.

Az építészek egyik csoportja a gyarmatosítás, más néven globalizációk, vagy a mindenkori hatalom által közvetített nemzetközi divatoknak, szubkultúrának szeretne megfelelni. Azok figyelmét, elismerését kiérdemelni. Meddő próbálkozás a technikai haladás hazai szintjén sorompóba állni, és versenyre kelni a gazdag országok land-mark építészetével. Makovecz Imre munkássága megmutatta, hogy kíváncsibb a világ a magyar hagyományokban gyökerező, a történelmi múltunkból építkező építészetre. Mert az számukra kuriózum, unikália, amit ők nem tudnak. Nekünk meg ez a megmaradás eszköze. Makovecz a kezdetektől a házak ürügyén közösséget akart teremteni. A Faluházak: Bak, Zalaszentlászló, Kakasd a családi házak kaláka összefogásával születtek, és magukban hordozták az építők kötődésével a működő

dés garanciáit is. Az egyházi épületek is a gyülekezetek támogatásával épülnek, sokszor hosszú évek alatt, a hívek tevékeny figyelmében.

Makovecz építészete átalakítja a benne élő, viselkedésre tanít, magához emel egyedisége, hogy azután üresnek érzed a külvilágot, és talán elindulsz te is a magaddal szembeni igényesség felé.

A létező szocializmus technológiai diktatúrája nem szerette a kézműves eszközöket, az alulról építkező házakat és közösségeket. Nagy László hasonlatával egy nagyipari betonbanya tojta tele ivadékaival hazánkat. Az állami megrendelők helyett az egyházak érezték meg határainkon túl is az épületekben lévő szakralitást, a funkciókon túlmutató jelképi értéket. A hatalom csak a Sevillai Világkiállítás magyar pavilonjában érzett rá a népviselet szükségességére, elvetve a lepkeház koncepcióját, – a magyar pavilonban harangoztak.

Pedig látnivaló, hogy határainkon belül a ránk ömlő bővíktől, nemzetközi kommersztól való elhatárolódás nemzeti érdekünk mindennapjainkban is.

Makovecz Imre a nemzeti építészet Lechner, Kós, Árkay, Medgyaszay programját vitte sikerre, F. L. Wright táji, Rudolf Steiner kozmikus organikusságát ötvözve építészetébe. Az organikusság szerves építészetet jelent. Természetes építőanyagok használatát, a föld és az ég kapcsolatát, és ugyanakkor nála az antropomorf, emberarcú házakat Templomaiban a mennyezeti bevilágítók, a gótika vertikálisán, a barokk álperspektíváin túl az égi távlatokra nyitnak ablakot, a mennybolton túli világmindenségre. Egyszerre jelentik a részek és az egész, a tervezés és építés, a ház és használata, az egyén és közösség, a kételkedés és hit egymásra épülését, a nemzeti hagyományból táplálkozó világra szólást, kulturális és történelmi összetartozást a világ magyarjai között. A magyar szecesszió népi ihletésű ornamentikája helyett Makovecz házai a város semleges szövetébe illesztett épület méretű ornamentelek, hajlataival, csúcsaival, szimmetriáival, bimbóival és kinyílásaival dolgoznak, de nem öncélúan. Afféle framptoni regionalizmus ez, a hely szelleme-folytonosság amelyik csak ott és akkor érvényes ahol épül, de csak ha használatát mi hitelesíthetjük.

Az építészet a társadalmak, a közösségek reprezentációja: egyén, család, város, nemzet, technikai haladás, kultúra, civilizáció lenyomata. A házak műszaki átadásán mindenki ott tolong, akinek köze volt az alkotáshoz: építető, tervező kivitelező, lebonyolító, ellenőrző, és legfőképp a politikus és a hozzá rendelt médiák, – a nemzetiszínű szalag átvágásakor. És ezek mind nem lesznek akkor, amikor a ház még állni fog. Ezért nem mindegy, hogy milyen az épület, mire hasonlít, mert ez marad meg a jövőnek, ezt örökli az utókor. A fontos épületeket a következő generációk megőrzik, a lebombázottakat is újraépítik, – lásd Varsó, Drezda – mert a házak a folytonosság, a kötődés objektumai. Hol vannak már a punok, de Karthago romjai mégis hírt adnak róluk, a rómaiak Pannónia provinciája is a múlté, de Aquincum megidézi kultúrájukat. És hol vagyunk mi magyarok... – de régi épületeink még állnak, mint memotók, és eme a szakrális jelrendszert építi tovább Makovecz Imre szerte e hazában.

Munkássága, művei példa értékűek. Vándor iskoláin iskolát teremtett, melyben tanítványai a szerves gondolkodást elviszik etnikai határainkig. Hatása visszafordíthatatlan, a magyar nyelvterületen is túlnyúló, útjelölő fűszár.

A sok mellőztetés utáni kiérdemelt díjesőben a jelenkor kitüntetései között ez a mai díj a nemzet tisztelgésének újabb stációja. A Tőkés László példájához méltó, nemzetőri munkásság jutalma.

Makovecz Imrének köszönhetjük, hogy a szerves építészet teremtése folytatódik, termése beérett, hazánkban terebélyes fává növekedve építészetünk is megkülönböztet másoktól. Méltó hagyományainkhoz, kifejezi keleties, befelé forduló lelki karakterünket itt, Európa közepén, – ebben a drámában, ahol 1100 éve élünk, és amíg ilyen szellemi vezetőink vannak – nem adjuk fel, – ha nem is kísér a nagyvilág vastapsa.

Székelyföld megszentelt emlékhelyei A piski hídtól a Nyergestetőig

*„Évszázados az az erdő,
áll azóta rendületlen,
szabadságharcosok vére
lűktem lenn a gyökerekben...”*
(Kányádi Sándor: Nyergestető)

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc döntő csatái közül több a Székelyföldön zajlott. Különösen kivette részét a haza védelméből a Bem tábornok által vezetett sereg. Az utolsó önvédelmi harcok egyikét Tuzson János alezredes vezetésével egy mindössze kétszáz főnyi elszánt honvéd vívta Csíkország határán, a Nyergestetőn. A nevezetes hely a Csíki-medence déli részén, Kászónújfalutól keletre és Lázárfalvától nyugatra helyezkedik el, mintegy 875 méter magasan a smaragdzöld fenyvesek között. A Nyerges nem hágó a szó ismert értelmében, inkább egy kopár fennsík, ahonnan jól belátni Csíkba és Háromszékbe is. Így stratégiaileg igen fontos hely, mert a magas havasok által övezett Csíkországba csak még egy jól védhető helyen lehet bejutni, a Tusnádi-szoroson.

Nemcsak a szabadságharc alatt jelentett védelmet a hegyvonal, hanem sokkal korábban, még a török fenyegetése idején is. Itt verték szét 1550-ben a székelyek – Kemény János vezetésével – István moldvai vajda öccsének seregét, akit a Porta küldött Erdély feldúlására. Az igazi győzelem 1849. augusztus elsején volt, amikor az orosz-osztrák sereget legyőzte Tuzson János maroknyi csapata és a mintegy nyolc, beásott ágyúja. Többször visszaverték az idegen földre áhító ellenséget, mígnem árulás okozta veszítüket: egy román pásztor elvezette az ostromlót egy titkos ösvényen, így Csík felől hátba támadták a honvédeket. Sokan vérüket adták a hazáért, de nem adták meg magukat. A Nyergestetőn ma emlékmű áll, és a hősök temetője. A környéken március idusát itt ünneplik a tetőn. Az elmúlt évben Sólyom László magyar államelnök is itt tisztelgett a hősök előtt.

Az erdélyi önvédelmi harcok egyik legjelentősebb ütközete volt a piski híd közelében történt összecsapás, Kemény Farkas vezetésével. „Ha a híd elvész, elvész Erdély is” – mondta Bem tábornok Keménynek. Kemény végül is 1849-ben megverte az egyesült császári-cári csapatokat. A „híd” jelképes értelemmel bírt, jelentette a hagyományok elvesztésének veszélyét is. Hagyományok, történelmi emlékek ápolása nélkül éppúgy elvész Erdély, mint a piski híd feladása esetén történt volna.

Gyermekkori emlékek életre szólóbban maradnak meg, mint akárhány felnőttkori élmény, esemény. Édesapám gyakran említette, hogy nagyapám háza a székelyföldi Berecken nevezetes esemény színhelye volt. Jelesül a szabadságharc idején abban a házban találkozott Petőfi Sándor és Bem tábornok. A ház a Bereck-patak mellett fekszik, kissé rendhagyó módon, keresztbe fordulva a többi házhoz képest. A hagyomány szerint Bem tábornok e ház falai között tartotta haditanácsait és itt találkozott Petőfivel. Tény, hogy Bem 1849. július 23-25 között az Ojtozi-szoroson át tört be Moldvába, vele Tuzson János honvédei is; onnan indult később Nyergesre, Csík védelmére.

A háromszéki Bereck (régen Bereczk) az Ojtozi-szoros bejáratánál épült. Valaha mezőváros volt, rangját 1426-ban Zsigmond királytól kapta. Korai okmányokban Bereczkfalva néven szerepel, és mint a határszél védelmével megbízott település, előjogokkal felruházott kenézség

volt. A Zsigmond királytól kapott kiváltságokat nemzeti fejedelmeink megerősítették. 1889 óta nagyközségi rangon szerepelt. Lakói székelyek, de kevés román is lakja a falut. Nem sok olyan település van Székelyföldön, amelyet az 1848-as szabadságharc három óriásának dicsőfénye ragyogja be. Bereckben született Gábor Áron ágyúöntő mester, itt járt Bem tábornok, az erdélyi hadsereg főparancsnoka, valamint Petőfi Sándor, a forradalom költője; itt vette vissza Bem a költőt a seregbe.

A szabadságharc győztes csatáihoz nagyban hozzájárultak a Gábor Áron és Turóczi Mózes által öntött ágyúk is. Az első, kezdetleges ágyúkat mind jobbak követték. Hihetetlen, de volt olyan ágyúöntő műhely, amelyik nagyobb volumenű volt, mint az akkori német Krupp-művek. Az első két ágyút Magyarhermány mellett, Bodvajon öntötték vasérből, majd 1848 novemberében négyet rézből Sepsiszentgyörgyön, Kiss János harangöntő mester műhelyében. Ezután az öntőközpont Kézdivásárhely lett, ahol a Turóczi műhelyben 64 ágyút készítettek. Ha összegezzük a különböző helyeken öntött ágyúk számát 1848 novemberére és 1849. június 25-e között, akkor Háromszéken összesen 70 ágyú készült. A Székelyföldön pedig 313 harangot adtak össze a fegyverkészítéshez. Az egész hadiiparnak a Bécsben tanult Gábor Áron volt a vezetője, de sokan segítettek is; Turóczi Mózes, Dummel Ferdinánd, Végh Antal, Pais Antal és mások.

Nagy meglepetés az idei ünnepen, hogy Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen kiállítják Gábor Áron egyetlen megmaradt ágyúját, amelyet Bukarestből hoztak el. A 160 éves ereklye három hétre került a Székelyföldre, de a magyarok remélik, hogy végleges helye a Székely Nemzeti Múzeum lesz, Sepsiszentgyörgyön. A becses ereklyét 1970-ben kérték „kölcson” Erdélyből a Román Nemzeti Múzeum számára. A fegyver csövén a felirat szemérmetlen hazugság volt: „Az 1848-as román forradalomban használt ágyú”. Sylvester Lajos író szerint ezt az egy ágyút – amelyik 370 kg – a kézdivásárhelyi Rudolf-kórház udvarán ásták ki még 1906-ban. A szabadságharc bukása után az ágyúkat elásták vagy folyókba-tavakba süllyesztették, hogy ne jussanak ellenséges kézre. Néhány éve egy másolatot készítettek Bereck számára Magyarországon, amelyet nagy ünnepséggel fogadtak az ágyúhős szülőfalujában. Az ötletadó és a kivitelezés szervezője a 2009 decemberében elhunyt Khell Ödön volt, a Gábor Áron Alapítvány „atyja” és működtetője. A kiváló szakember – Gábor Áron – a kökői hídnál esett el; Eresztvényben alussa örök álmát, egy szép emlékmű alatt.

Az említett berecki ház a 227-es számot viseli. A hetvenes években még családjunk tulajdona volt, aztán eladásra került. A nagyszoba második mennyezeti gerendáján bevésített írás olvasható: „Építette a házat Isten segedelméből Farkas Antal és nője, Gábor Katalin, az 1844-dik évben a nagy tűzvész után”. Gábor Áront rokoni szálak fűzték családjunkhoz. Egy fényképet is örökök, amelyen a nagyváradi Gábor Áron-szobor leleplezési ünnepsége látható, nagyapám, mint díszvendég szerepel a meghívottak között; az esemény még a második világháború előtt volt. A háború alatt a szobrot elvitték, majd később Kézdivásárhelyen állították fel; ma is ott áll a főtéren.

Jó néhány évtizeddel ezelőtt Balogh Magdolna református lelkész nő vendégekönnyvet fektetett fel és a berecki házat látogatók néhány sorban leírták érzéseiket. Mivel a lelkész nőt rendőri megfigyelés alá helyezték, zaklatták, a vendégekönnyv vezetését be kellett fejeznie. A község lakói a házra emléktábla elhelyezését kezdeményezték, de az igyekezet mindannyiszor megtört a diktatúra falán.

Gábor Áron emlékének ma is akad gondozója Berecken. Alapítványt hoztak létre, egy szobor elkészítésére. A mű elkészült, 1992 nyarán avatták fel. Gábor Áron, Bereck szülőttének álló szobra a község főterén áll. Berendeztek egy emlékházat is az ezermesternek, ahová összegyűjtöttek néhány, még föllelhető relikviát is. Az emlékház mellett fölépítettek egy 40 személyes ifjúsági szállót, ahová várják az anyaországi és a székelyföldi fiatalokat. A legtöbb segítséget a munkálatokhoz Hódmezővásárhely lakosságától és önkormányzatától kapta Bereck.

Akinek módja van, látogasson el a szabadságharc említett színhelyeire, a „genius loci” mindannyiunkban felébreszti a hazaszeretetet és a jogos nemzeti büszkeséget.

Az Osztrák-magyar Monarchia propagandatevékenysége 1914-ben a korabeli kárpátaljai magyar sajtóban

*„A propaganda
a saját igazságát elvitathatatlanak tartja,
az őszinte bírálat létjogosultságát tagadja,
és az érdembeli vitához vezető utat elzárja.”
(Kaslik Péter)*

Az Osztrák-Magyar Monarchia nagy lendülettel kezdett bele az I. világháborúba. Ellentmondást nem tűrő módon kezdett bele abba a harcba, amit propagandájával „jogosnak”, „igazságosnak” hirdetett meg. Kárpátalján a sajtó teljes mértékben függött a Monarchia hadisajtószolgálatától. Ennek engedélye, illetve a királyi ügyészség előzetes cenzúrája nélkül nem adhatott ki egy lap sem hadi információkat. A Tisza-kormány már 1912-ben elfogadta a LXIII. tc.-et (az ún. Kivételes törvényt), amely egyebek között előírta az előzetes sajtócenzúrát is.¹ Így a sajtótermékek erős központi hatalom ellenőrzése alatt álltak.

A hadi események megjelenítése a sajtóban hatalmas jelentőséggel bírt. Formálta és alakította a lakosság biztonságérzetét a központi hatalommal kapcsolatban. Ezért a Monarchiának ebben a témában óvatosan kellett eljárnia, hisz az országot belső ellentétek osztották meg. Ezek az ellentétek instabil társadalmi helyzetet teremtettek és egy rémhír okozta ijedség a lakosság körében könnyen lázadást is előidézhetett volna. Ami – háborús helyzetben – a Monarchia halálos ítéletével lett volna egyenlő. A publikálásra alkalmas hadiesemények kiválogatása ezért gondos propagandagépezetet igényelt.

A harci eseményekkel egy időben, amikor a Monarchia „diadalokat” könyvelhetett el a frontokon, a kárpátaljai sajtóban közölt hadi cikkek száma is magasnak mondható. A legtöbb, hadi eseményt bemutató cikket az augusztusi hónapban találtam (20 db). Ez az 1914-es évben általam felkutatott, hadi eseményeket bemutató cikkek 50%-a. Figyeljük meg 1914 augusztusának hadi eseményeit. Jól láthatjuk, hogy a Monarchia e hónapban több sikert is elért (Lublignig tör előre a galíciai front balszárnyán, kezdetbeli sikeres támadások a szerbek ellen). A háború elején tett könnyelmű kijelentéseinek valóra válását egyre közelebbnek érezték a birodalom vezetői és propagandistái. Ugyanakkor nagyon sok olyan cikket is közölt a kárpátaljai sajtó 1914 augusztusában, ami manipulálva volt. Kihagytak információkat vagy éppenséggel hamisakat publikáltak. Joggal merül fel a kérdés, hogy a győzelmek mellett miért kellett hazudni a sajtóban? A választ akkor kapjuk meg, ha ismét a történelmi eseményekre tekintünk. A Monarchia augusztus-szeptember fordulóján élte át első vereségeit (a szerbek elleni vereség aug. 23., a galíciai vereség szept. 11.), amelyeket saját érdekében egyszerűen nem publikálhattott. Pusztán csak azt a hírt nem formázta át a Monarchia propagandagépezete, amely a németek elért sikereit jegyezte fel a nyugati hadszíntéren.

---

¹ KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN, 1996-2000, 26. old.

Szeptemberben a hadi jellegű cikkek mennyisége 11 darab. 1914 szeptembere kudarcok egész sorát hozta a Monarchiának (a II. sikertelen támadás a szerbek ellen). A szeptemberben megjelent cikkek 27%-a hamis információkat közöl a hadi eseményekre vonatkozólag. Érdekes az, hogy a hamis információk a Monarchia hadi tevékenységével kapcsolatosak, míg a német szövetséges sikereit a legtöbb esetben hünen továbbította a sajtó az olvasói felé Kárpátalján.

Az október, november és december folyamán megjelent hadászati jellegű cikkek mennyisége elenyésző. A három hónapban összesen hét darabot tudtam felkutatni. Ennek nagy része a Monarchia hadi mozgásait publikálja, ráadásul hamis információkat közölve. Nem csoda, hisz a Monarchia szinte egy fronton sem tudott az év hátralevő részében jelentős sikereket felmutatni. Így nem maradt más választása a birodalomnak, mint a kellemetlen hírek nem publikálása, vagy a hírek alapos manipulálása. A sikerek helyett kudarcok sorozata következett: a Łódzi csata (nov. 16-26.), a III. sikertelen hadjárat Szerbia ellen (nov. 5 - dec. 15.), így élet-halál kérdése lett a Monarchiára nézve az, hogy kudarcait a lakosság ne tudja meg.

Ám a Monarchiának megvolt a fegyvere arra az esetre is, ha a hadi szerencse elpártolt tőle és nem volt diadal, amivel a lapok címdoldalán ünnepelethette magát. Ilyenkor a Monarchia a sajtóban a hadi közléseket ideológiai indíttatású, sok esetben uszító jellegű jegyzetekkel, eszmefuttatásokkal pótolta. Tulajdonképpen ez volt az Osztrák-Magyar Monarchia propagandájának – legalábbis Kárpátalján – jól szembeutú jellemezője, hogy a sajtó segítségével egy közös célt hirdetett meg. E mögé, többek között a sajtó segítségével felsorakoztatta az országot. Az összegyűlt feszültséget pedig a megbélyegzett ellenséggel szemben használta fel.

A hadi jellegű cikkek bemutatását az események kronológiai sorrendjében szeretném a továbbiakban közölni. Ennek megfelelően kezdjük azzal a cikkel, amely amellett, hogy klasszikus példája az ellenség démonizálásának, amellett különféle negatív jelzőkkel bélyegzi meg az esküdt ellenséget, Szerbiát. Tipikus propaganda fogás. Ebben a korszakban sok uszító jellegű írás is megjelent a sajtóban. A cikk szerzője erősnek, lelkesnek tekinti a Monarchiát, és minden kétséget kizárva vélekedik így: „*győzni fogunk, mert mellettünk az igazság, és mert győznünk kell*”.² A cikk továbbá azt említi, hogy a háború kirobbanása Szerbia állandó provokálásának eredménye. Ebben az írásban is feltűnik a propagandának az a típusa, amely az ellenséget megbélyegzi olyan jelzőkkel, mint a törpe, a komikus államocská, nagyképűsködő, a királygyilkosok nemzete stb.³ Az írásból kiderül, hogy a Monarchia Szerbia legfőbb vétkét abban látja, hogy a birodalom békéjét pánszláv eszmék terjesztésével bontotta meg. Továbbá odáig megy a fanatikus Szerbia – írja a cikk –, hogy terrorcselekményektől sem riad vissza. Ezek mögött a rágalmak mögött, amelyet a Monarchia rázúdít Szerbiára, csupán az áll, hogy háború jogosságát megalapozza, a kis Szerbia ellen nemzeti uszító hadjáratot folytasson.

Szerbián kívül egy másik országra is kiterjeszti propagandáját a Monarchia, ez Oroszország. A cikk végső sugallata, hogy a szent cél a béke elérése, eszköze nem lehet más, mint a Szerbia elleni sikeres háború. Ebben a háborúban a Monarchia küldetése amellett, hogy Szerbiát „*igazságos háborúban*” legyőzze, a kultúra, a világosság, a szabadság, a demokrácia megvédelme.⁴

A hadi cikkek jelentős része hivatalos távirat, így a hírek minősége a kimerítő tudósítás látzatát kelti. Ilyen például az augusztus 7-én kelt írás, amely a Román koronatanács értekezéséről szól. Ez semmi érdemlegesről nem számol be, pusztán arról, hogy az orosz követ nem jelent meg.⁵

---

² UNGVÁRI KÖZLÖNY. 1914. 32. sz. 1. old.

³ UNGVÁRI KÖZLÖNY. 1914. 32. sz. 1. old.

⁴ Uo.

⁵ BEREG. 1914. 32. sz. 1. old.

Augusztus eleje, ahogy már fentebb említettem, a Monarchia tiszavirág-életű sikereit hozta, ezt tükrözik a sajtóban közölt tudósítások is, mint például „*Elfoglalt szerb hajók*” (aug. 8.), „*Levél a harctérről*” (aug. 8.), „*Németek győzelme*” (aug. 8.), „*Elsüllyedt angol hadihajó*” (aug. 8.),⁶ „*Sabac bevétele*” (aug. 13.),⁷ „*Győzelem a montenegróiak fölött*”, „*Csapataink visszaverték az oroszokat*”,⁸ „*Fényes győzelem a franciákon*”, „*A franciák újabb veszteségei*”, „*Visszaverték az orosz támadást*”⁹. Ezek a hírek nem szorultak szépítésre, ám augusztus folyamán megjelent jó néhány olyan tudósítás is, amely részletigazságokat közöl. Akkor közölnek részletigazságokat, amikor sikereket érnek el? Miért volt erre szükség? A Monarchia propagandája a háború kezdetén arra fektette a hangsúlyt, hogy Szerbiát tüntesse fel a támadó szerepében. Ezt a következtetést vonhatjuk le, ha megvizsgáljuk a „*Szerb-Montenegrói harctér*” című tudósítást. A cikk hivatalos jelentés, amely szerint a szerbek augusztus 5. és 6.-a közötti éjszaka betörték a Monarchia területére. Azonnal megjegyzi a szerző, hogy Szerbia ezzel nem vesz figyelembe semmilyen hadijogi formát.¹⁰ Ez egy kisebb határcsata lehetett, nem pedig támadás, hisz a déli harctéren hivatalosan a Monarchia, nem pedig Szerbia kezdi meg a háborút, és nem augusztus 5-én, hanem augusztus 12-én.¹¹

Szintén részigazságokat közöl a sajtóban a Monarchia, amikor a „*Visszavert orosz támadás*”-ról, „*Elfoglalt orosz határmagaslatokról*” valamint „*Elfoglalt orosz városokról*” tudósít.¹² Ezekben az esetekben is határcsatáról van szó, amelyről a szakirodalom sehol nem tesz említést. Valószínűsíthető, hogy néhány orosz előőrs lehetett Galíciában, amely betört a Monarchia területére. Az is lehetséges – és reálisabb is –, hogy a Monarchia csakúgy, mint a szerbeknél, az oroszokat is a támadó agresszor személyével akarta a kárpátaljai sajtóban megbélyegezni. Ez valószínűbbnek látszik, hisz az osztrák-magyar hadvezetés abban a tudatban, hogy a galíciai front balszárnyán meglepheti a felvonulásban lévő orosz hadsereget, augusztus 23-án indította csak meg a támadást.¹³ Ennek ismeretében kizárhatjuk azt, hogy a cikk által közölt időben (augusztus 5.) az orosz hadsereg szervezett támadását verte volna vissza a Monarchia serege.

Hogy milyen szinten művelte az Osztrák-Magyar Monarchia a propaganda tudományát, arról egy augusztus 8-i keltezésű nyílt felhívás tesz tanúbizonyságot „*Hadseregünk felhívása az oroszországi lengyelekhez*”¹⁴ címmel. Egyik legfőbb jellemzője, hogy hiányos történelmi összefüggésekre épülő megállapításokat tesz, és az ezekből levont igazságokat magától értetődőnek tekint: „*Millió lengyel áll mintegy másfél évszázad óta a monarchiának és a német birodalomnak kötelékében kiváló kulturális fejlődésben és már Szobiesky király óta, aki a Habsburgok szorongatott országának valamikor tetterős segítségét nyújtott...*” „*Mi tehát ismerjük és értjük a lengyel nép lovagiasságát és kiváló tehetségét.*”¹⁵ A cikk olvasója könnyen azonosulhat a propaganda állításával, „*...a szellemi és gazdasági haladás minden forrását számotokra megnyissuk, ez egyik fontos feladata ennek a háborúnak*”. Hisz olyan dolgot ígér a Monarchia a sajtóban, amely a társadalmilag elfogadott jónak felel meg („szellemi és gazdasági haladás”). A cikk az állításoknak tényekkel való alátámasztásában is erős hiányosságok-

⁶ Uo.

⁷ BREG. 1914. 33. sz. 1. old.

⁸ UNG. 1914. 35. sz. 1. old.

⁹ UNG. 1914. 36. sz. 1. old.

¹⁰ BREG. 1914. 32. sz. 1. old.

¹¹ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 180. old.

¹² BREG. 1914. 32. sz. 1. old.

¹³ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 206. old.

¹⁴ UNG. 1914. 34. sz. 1. old.

¹⁵ Uo.

kal küzd. Például Oroszországot megalapozatlanul rágalmozza: „... az Osztrák-Magyar uralkodóház ellen elkövetett gyalázatos merénylet nyomait állásfoglalásával takargatta és felhasználta az alkalmat, hogy rátámadjon a Monarchiára.”¹⁶ A tudósításnak egy meghatározó tényező adja meg a kimerítő jellegét: a cikket megjelentető intézmény, a császári és királyi osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága. Vizsgáljuk meg azt, hogy miért volt szüksége a Monarchiának nyílt agitációra a lengyelek körében! A Monarchia számára a legfontosabb a szláv népek megnyerése volt. Hisz az ország mély politikai válságát – a háború előtt – jól jelezték az elnyomott szláv népek nemzeti felszabadító mozgalmai.¹⁷ Néhány héttel később már a hadi események is igazolták a Monarchia félelmének megalapozottságát. Az orosz fél szeptemberi győzelmeihez ugyanis nagymértékben hozzájárult a Monarchiában élő szláv (cseh, szlovák, lengyel) nemzetiségű katonák dezertálása.¹⁸

Az *Ung* lapjain a Monarchia arról számol be, hogy sikeresen „előnyomultak” Oroszországban az osztrák-magyar seregek, több kisebb települést is elfoglaltak. Valamint az oroszok előőrsével – néhány „kozáklovással” – megütköztek.¹⁹ A sajtó a „csapataink előnyomulása” szókapcsolatot használja, ami valószínűleg megfelelehetett a valóságnak. Hisz csak előnyomulásról, nem pedig a hadsereg előrenyomulásáról lehetett szó. Arra utalást, hogy a Monarchia serege augusztus 8-án előrenyomult volna, a szakirodalomban nem találtam. Mivel – ahogy fentebb már említettem – a galíciai fronton a két fél között a harc augusztus 23-án kezdődött meg.²⁰ Ennek fényében helyes a sajtóban közölt ige „előnyomulás”, a szerkesztő bármennyire is egy előrenyomulás eseményét írta le.

A Monarchia a *Bereg* lapjain örömmel konstatálja a „nagyérdeműnek” a metzi győzelmet, a már megszokott, részigazságokat közlő módon. A tudósításban a nagyvezérkar augusztus 21-én azt közli az olvasókkal, hogy a német seregek a nyugati fronton Metz és a Vogézek közötti szakaszon vereséget mértek a francia seregekre és azok visszavonulnak.²¹ Az osztrák propagandisták azonban két jelentős tény is elhallgattak ezzel a győzelmükkel kapcsolatban. Az első és nagyon fontos az volt, hogy a francia támadás (augusztus 14.) hatására a németek visszavonultak Elzász északi részébe. Majd ellentámadást kezdtek (augusztus 20.) és ekkor üzték a franciákat vissza arra a vonalra, ahonnan augusztus 14-én azok a támadásukat indították. Egy másik fontos tényezőt is elfelejtett a nagyvezérkar közölni a tudósításban, mégpedig azt, hogy a franciák kiűzése csak nagy veszteségek árán sikerült, amellet nem ért el döntő sikert. Mert bár a franciák visszavonultak a kiindulópontig, azonban itt szilárd védelmet alakítottak ki.²²

Az eseményeknek nem lehetett gátat vetni. Augusztus folyamán egyre többször csaptak össze a háborúzó felek, megvívják első csatáikat a németek és az oroszok is. Tannenbergnél (aug. 28-30.) a 8. német hadsereg bekeríti és fölszámolja a 2. orosz hadsereget.²³ Erre a győzelemre a kárpátaljai sajtóban is találunk utalást, „Kiverték az oroszokat Poroszországból.”²⁴ címmel. A propagált cím azonban nem felelt meg a valóságnak. Hisz a 2. orosz hadsereg vereségével egyáltalán nem üzték ki az oroszokat az országból. Az 1. orosz hadsereg a Mazuri-tavakig betört Poroszországban, de kiűzni őket csak szeptember közepére sikerült.²⁵

¹⁶ Uo.

¹⁷ A. A. GUBER, 1965, 417. old.

¹⁸ Uo. 502. old.

¹⁹ UNG. 1914, 34. sz. 1. old.

²⁰ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 206. old.

²¹ BEREG. 1914, 34. sz. 2. old.

²² GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 190. old.

²³ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 197. old.

²⁴ BEREG. 1914, 35. sz. 3. old.

²⁵ A. A. GUBER, 1965, 502. old.

1914 szeptemberében a Monarchia haditudósításait kevésbé manipulálta a propaganda. Az általam megtalált, 1914 szeptemberében megjelent cikkek mintegy 27%-a vált a propaganda áldozatává. Ebben a hónapban is szerepeltek a propagandafogások között olyanok, mint a hazugság, a részgazságokra alapuló megállapítások közlése. Ezek mellett egy új jelenséget is alkalmazott a Monarchia: egyszerűen nem tudósított a hadi események alakulásáról, hisz mind Galíciában, mind pedig a szerb fronton vereségeket szenvedett el. A hadi jellegű cikkek helyett a szerkesztőségek filozófiai, gyakran ideológiai alapú jegyzeteket közölnek az újságok lapjain.

A hadi események ideig-óráig kedvezően alakultak a Monarchia és Németország számára. Erről a korabeli sajtó lapjairól is könnyen meggyőződhetünk: „*A német hadak diadalutjai.*”, „*Nagy diadalog az oroszok ellen.*”, „*Reims a németeké.*”²⁶, „*Németek előnyomulnak.*”²⁷, „*Párizs előtt.*”²⁸. Ezek a cikkek valósággalappal rendelkeznek.

Szeptember 11-én a Monarchia visszavonulóban volt a galíciai hadszíntéren.²⁹ Ennek elmentmond a *Munkács* című hetilap egyik tudósítása. Arról számol be, hogy Lemberg-nél a csata tovább folyik, és a Monarchia támadásai további területeket foglalnak el. Erről a lap tudósítóját a hivatalos hadisajtó által Budapestre összehívott tájékoztatóján értesítették.³⁰ A Monarchia ügyelhetett arra, hogy kellő tapintattal kezelje a sajtó az újabb vereséget. Ezért hívta össze a tekintélyesebb hetilapok tudósítóit egy tájékoztató jellegű „eszmecserére”.

Szembetűnő hazugságra bukkantam, miközben az alábbi rövid hivatalos jelentést olvastam a szerbiai hadműveletekről: „*A balkáni hadszíntéren a helyzet a legutóbbi kommüniké óta változatlanul kedvező maradt.*”³¹ Ha megvizsgáljuk az események történelmi hátterét, azonnal rájöhettünk a hazugságra. Szeptember 8-án Conrad megindította a második támadást a szerbek ellen. Ebben az 5. a 6. és a 2. hadsereg vett részt a Monarchia részéről. Miután a Monarchia seregei sikeresen átkeltek a Drinán és a Száván, a szerbek is megkezdték heves ellentámadásukat a behatolókkal szemben. Ezzel nem tudott az osztrák-magyar sereg megbirkózni és szeptember 16-án visszavonult. Igazi célját a támadás nem érte el, hogy a szerbekre egyszer és mindenkoron megsemmisítő csapást mérjen.³² Tehát, miközben a Monarchia újabb vereségét könyvelte el (szept. 16.), a sajtó lapjain (szept. 27.) a hadi helyzetről kedvező hírt közölt az olvasó felé.

1914 októberében kevés hadi eseményt megörökítő cikket találtam a Kárpátaljai magyar sajtóban, mindössze kettő darabot. Az egyik ilyen jellegű tudósítás arról számol be, hogy a munkácsi katonai parancsnokság nem tud semmit arról, hogy az oroszok elfoglalták volna Máramarosszigetet.³³ Nézzük meg ennek a hírnek a történelmi hátterét! Miután az osztrák-magyar seregek az augusztus 23. és szeptember 10. közötti hadjáratot kudarccal zárták, szeptember 12. óta visszavonulóban voltak a galíciai front jobbszárnyán. A főerők megállás nélkül a Dunajec mögé vonultak vissza. Mivel az orosz fél csak a San folyóig tört előre és itt megállt, így az osztrák-magyar sereg feltölthette anyagszükségeit. Azonban a Kárpátok keleti pontján a Kárpátok gerincéig törtek be az orosz hadak. A velük szembenálló népfelkelő sereget elűzték, ez vezetett ahhoz, hogy néhány orosz hadosztály betört és néhány napig kedvére fosztogathatta Máramarost.³⁴ A cikk jól ábrázolja azt a szerkesztői magatartást, amellyel a fő

²⁶ BREG. 1914. 32. sz. 1. old.

²⁷ BREG. 1914. 39. sz. 2. old.

²⁸ MUNKÁCS. 1914. ?. 2. old.

²⁹ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 208. old.

³⁰ MUNKÁCS. 1914. ?. 2. old.

³¹ BREG. 1914, 39. sz. 2. old.

³² GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 210. old.

³³ BREG. 1914. 40. sz. 1. old.

³⁴ JULIER FERENC, 1933.

hangsúly a „fél hír” közlésére tevődik át. Hisz a fél hír is hír, különösen akkor, amikor nyíltan csak rossz hírt lehetne közölni. Annak a látszatnak a fenntartását szolgálja a cikk, hogy a betörés pusztán rémhír, amelynek – mivel a munkácsi parancsnokság nem tud róla – alapja nincs. A cikk a lakosság megnyugtatására született. Ezt a feltevést erősíti az a tény, hogy a hír forrásául a munkácsi parancsnokság szolgál, így a cikk azt a látszatot kelti, hogy a sajtó kimerítően és az igazat tudósítja.

1914 októberében a háború eseményeit a Monarchia a kárpátaljai magyar sajtó lapjain jelentéktelen mennyiségben közölte. Talán az állhatott ennek hátterében, hogy újabb vereségeket szenvedett el a Monarchia és Németország. Könnyen meglehet, hisz sikertelen volt a Monarchia támadása, amelynek az lett volna a legfőbb célja, hogy megsemmisítse az orosz jobbszárnyát a Varsó–Ivanogorod vonalon. A hónap során a központi hatalmak ereje kifűjt és vereségek sorát szenvedték el.³⁵ A másik oka talán az lehetett a gyér haditudósításnak, hogy a főbb frontokon szüneteltek a hadi események. Ez történt például a déli fronton, ahol erőgyűjtés miatt szeptember 16. és november 5-e között szinte semmilyen nagyobb hadi esemény nem történt. A nyugati hadszíntéren, bár a német hadsereg még el tudta foglalni Antwerpent (október 10), de hadi erejének gyengülése, ill. a rossz időjárás miatt további hadmozdulatokra már nem volt képes Falkenhayn 4. és 6. hadserege. Mindkét hadsereg teljesen kimerült a Nieuwportnál (október 29.) vívott ellentámadásban, amelyet a belga és francia seregek ellen vezettek.³⁶

Azt hiszem, érthető, hogy a Monarchia az októberi eseményeket miért nem publikálta. Publikálandó hír lett volna, hisz a rossz hír is hír. Ezeknek a közlését azonban nem engedhette meg magának. Hiszen a háborút az erély demonstrálása céljából hívta életre. Ebben az esetben pedig az októberi események publikálása nem erélyt demonstrált volna, hanem kifejezetten demoralizáló hatással lett volna a lakosságára. Ez életveszélyes volt a Monarchia számára, hisz a hamu alatt ott izzott még mindig a nemzeti ellentétek fellobbanásra váró parazsa.

Az októberi hónaptól eltérően novemberben a hadi jellegű cikkek nagyobb mennyiségben jelentek meg, bár számuk még így is nagyon csekély. Négy darab hadi jellegű tudósítást találtam. Egyik közülük részgazságot közölve azt állítja, hogy az északi harctéren november 13-ig nevezetesebb esemény nem történt, és közli, hogy „Tarnovot, Jaszlovot és Krosnot” elfoglalták az oroszok.³⁷ Utólag megvizsgálva azonban a valóságban más történt. November 11-én a 9. német hadsereg támadást indított az oroszok előretolt jobbszárnya ellen. A német támadás célja az volt, hogy a 2. orosz hadsereget bekerítsék. A támadás azonban hamar elakadt és a német seregek visszavonulásával végződött.³⁸ Novemberben a következő hamis cikk a „Német harctér”-ről érkezett. Eszerint a német seregek Nieuwportnál veszteségeket okoztak az ellenségnek. A valóságban azonban a belgák húzták át az ellensapásra készülő német hadsereg számítását azzal, hogy az említett városnál átrobbantották a zsilipeket, így 15 km hosszan és 3-5 km szélességben elárasztották a vidéket, megkeserítve a német sereg életét.³⁹

Az újságokban december végéig ismét nem találhatunk hadi jellegű tudósításokat. A hadi események csak a nyugati fronton szüneteltek, itt az ypresi csata volt az 1914-es esztendő utolsó jelentősebb harci cselekménye. A belga tengerparttól Észak-Franciaországon keresztül a svájci határig a nyugati hadszíntéren állóháború alakult ki, azonban a keleti- és a déli fronton november közepétől december közepéig új és jelentős hadmozdulatok kezdődtek. Ha a nyu-

---

³⁵ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 216. old.

³⁶ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 214-215. old.

³⁷ BREG. 1914. 46. sz. 3. old.

³⁸ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 216. old.

³⁹ Uo. 215. old.

gati harctér nem is, de a keleti- és a déli arcvonalt szolgálhattatott volna megfelelő mennyiségű hadi cselekménnyel a tudósításhoz.

Hogy miért nem tudósítottak mégsem ezekről a Monarchián belül? Ahhoz nézzük meg az összecsapások kimenetelét. A csaták nagy részéből a Monarchia vesztesen került ki. Ilyen például a lódzi csata. De az is az orosz csapatok magas színvonalú harcmodorát dicséri, hogy olyan nyomást gyakoroltak a galíciai front osztrák-magyar szakaszának balszárnyára, ami a Monarchiára nézve életveszélyes következményekkel járt. Az ellenség az állam határain belülre került. Ebben a kétségbeejtő helyzetben érte el a Monarchia az egyetlen decemberi „sikerét”, Limanowónál (december 4.) megverte és az ország határán kívülre tessékelt az ellenséget.⁴⁰ A déli harctér eseményei sem kedveztek a Monarchiának. A harmadik osztrák-magyar támadás Szerbia ellen ismét csak rövid életű kezdeti sikereket hozott Valjevo (nov. 15.) és Belgrád (nov. 29.) elfoglalásával. Azonban december 3-án a szerbek erős ellentámadást indítottak, amely a Monarchia terveire gyors csapást mért. December 15-ig az osztrák-magyar seregek kiürítették a megszállt területeket és a Drinán és Száván túlra vonultak vissza.⁴¹

Tehát a hadi események pontos és részletes ismeretében meg tudjuk érteni azt, hogy november és december hónapokban a Monarchia miért nem propagált hadi eseményeket. A harctéren elszenvedett vereségeiért a Monarchia ellenfelei ellen a sajtó lapjain indított lejárató, ideológiai alapokon nyugvó ellentámadást, ehhez nyújtott felületet a sajtó. A kellemetlen hadi események helyett inkább a lakosságnak szóló, az ellenség ellen uszító jegyzeteket közzölt a Monarchia a kárpátaljai magyar sajtóban a háború kritikus pillanataiban.

Felhasznált irodalom:

A.A GUBER, 1965: *Világtörténet*. 7. kötet. Kossuth könyvkiadó.

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN (főszerk.), 1996-2000:

Magyarország a XX. században. I. kötet. Babits Kiadó. Szekszárd.

GALÁNTAI JÓZSEF, 1988: *Az első világháború*. Gondolat Kiadó.

Budapest.

JULIER FERENC, 1933: *1914-1918: A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társulat. Budapest.

Folyóiratok:

Bereg: 1914.

Ung: 1914.

Ungvári Közlöny: 1914.

Munkács: 1914.

Baráth Sándor
faszobrász alkotása

⁴⁰ GALÁNTAI JÓZSEF, 1988, 217. old.

⁴¹ Uo. 222. old.

Szövetségi szerződés

Tisztelt Orbán Elnök Úr!

Elnök Urak!

Hölgyeim és Uraim!

Ennek a mai sajtótájékoztatónak a tárgya egy már létező és működő Szövetség megújítása és megerősítése.

Országgyűlési választásokra, majd nem sokkal utána önkormányzati választásokra készülünk és ez önmagában is elégséges ok lenne arra, hogy azok a szervezetek, amelyek eszmékben, politikai céljaikban, erkölcsi felfogásukban közel állnak egymáshoz és az ország jövőjéről hasonlóképpen vélekednek, ésszerűen és célratorően összefogjanak.

Most azonban ennél is többről van szó.

Ma már, az elmúlt nyolc év kormányzati országrombolása után szövetkezni arra kell, hogy ha van akarat, legyen erő is eltakarítani a romokat, melyeket az elmúlt nyolc év kormányai hátrahagynak.

Szövetkezni most arra kell, hogy országunknak és minden magyarnak megnyerjük a jövőt és hitet adjunk mindenkinek ahhoz, hogy ez a jövő megnyerhető legyen.

Igen, a magyarságnak a most következő években meg kell nyernie a jövőt és ezekben az években kell megnyernie. Csakhogy egy ország, egy nemzet sorsa nem nyereményjáték – bár kell a jó sors, a jó szerencse is –, de mindenekelőtt tudatos és szervezett munka kell, népben, nemzetben gondolkodó, cselekvő, életrevaló kormányzó képesség kell, összefogás kell és egymás iránti bizalom. Ezt a ma újra megújított Szövetséget ezeknek a követelményeknek a tudatában erősítjük meg.

E Szövetség társszervezetei rendelkeznek elég politikai tapasztalattal ahhoz, hogy tudják: ezerfelé szétszórt akarattal, felszeletelve, egymásnak ugrasztva lehetetlen közös nemzeti jövőt építeni.

Ha azt kérdezik tőlem, hogy ez a szövetségkötés ad-e garanciát a jövőre nézve, akkor Kölcseyvel válaszolhatok: „*egy pontra vonulás*” nélkül nincs garancia.

Az ma valóságos nemzeti sorskérdés, hogy akarunk-e önállóságában megerősödő magyar államiságot, nemzeti érdekeinket előtérbe helyező és azokat képviselni tudó erős kormányzatot, igazságosabb társadalmi elosztást, tisztességesebb népképviselést, tempómot és iskolát, teljesebb, igazabb jogállamiságot – és képesek vagyunk-e a közös cél érdekében közösen cselekedni és építkezni.

Annak idején Lakiteleken mi ebben a szellemben gyülekeztünk. Az elmúlt húsz év ezt a szellemiséget alaposan megtépázta, de volt négy esztendő az Orbán-kormány idején, amikor kedvező folyamatok indultak el, amikor születtek olyan intézkedések, amelyek megint okot adtak a bizakodásra. Most egy új Orbán-kormány van készülőben, súlyosabb helyzetben, de sok tapasztalattal, tudással, hazai és nemzetközi kapcsolatokkal gazdagabban.

Tisztában vagyunk vele, hogy ennek a szövetségnek a vezető ereje ma a FIDESZ, de tudjuk azt is, hogy az a bizonyos „*magyar polgári szövetség*” attól nyeri értelmét és ere-

jét, hogy ott vagyunk valamennyien, a KDNP, a kisgazdák, a MAGOSZ, a Lungo Drom, a vállalkozók, a Fidelitas és nem utolsó sorban a Nemzeti Fórum, Lakitelek szellemisé-
gével, az 1943-as Szárszói Konferencia és a két világháború között kibontakozott népi
mozgalom gazdag hagyatékával – és valamennyien a keresztény Magyarország elkötele-
zettjeként.

Új korszakot kell nyitni!

Véget kell vetni annak, hogy néhány ezer gátlástalan karrierlovag, seftelő, hivatásos
bandita és politikai bűnöző terrorizáljon tízmillió magyar állampolgárt és feleméssze or-
szágunk, népünk életerejét.

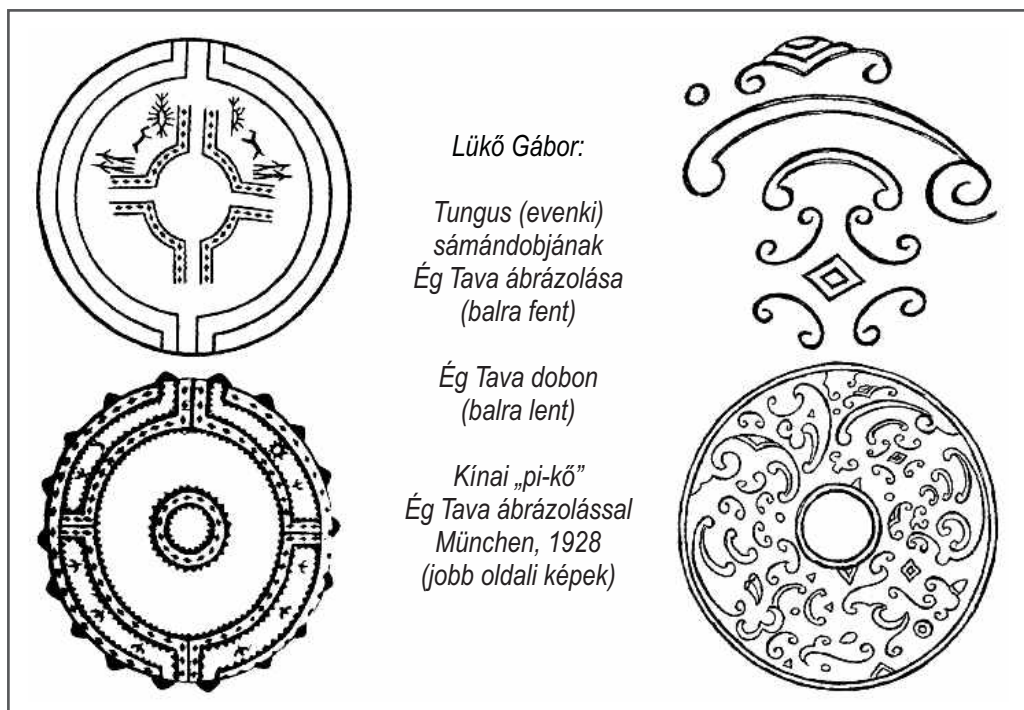
Alakulhatnak új pártok, másfajta szövetségek is nemzeti jelszavakkal, de meggyőző-
désünk, hogy kormányképes erőt, biztonságos politizálást, jövőt ígérő reális programot a
mi Szövetségünk kínál. Ezért vagyunk itt, ebben a Szövetségben, ezért hiszünk ebben az
összefogásban. Megbízható, stabil kormányzást, igényesebb és fegyelmezett parlamenti
munkát a jövőben ennek a Szövetségnek az alapjairól ígérhetünk.

A nemzeti összefogás jegyében legyünk erősek a Parlamentben, az önkormányza-
tokban.

Küzdelmes jövő elé nézünk, de nincs kétségünk, hogy az erőteljes, egészséges és biz-
tonságos Magyarországot meg lehet, meg tudjuk teremteni.

Budapest, 2010. március 10.

*Lezsák Sándor
a Nemzeti Fórum elnöke*

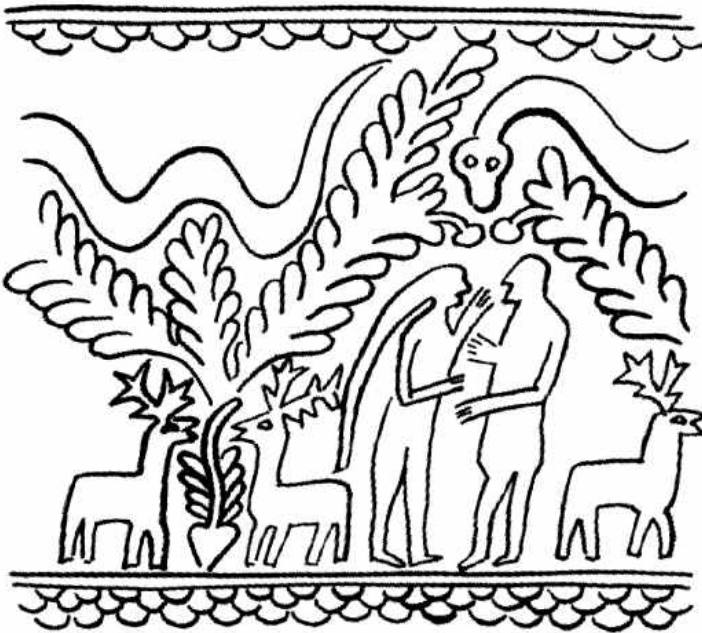
Ahonnán csillár, égbolt

Ahonnán csillár, égbolt

Várj csak! Hogy is volt? Remeg a testem.
Lányt akartam tőled! Vagy egy fiút?
Ültünk egy padon, ősz volt. Kettesben.
Beteg voltál, úgy mondták: „van kiút”.

Hogy is? Azt hiszem, mégsem így volt!
Tévét néztünk ágyból, nagy zivatart.
Utókezelték. Nem féltünk a ráktól.
A sok esővíz, míg élünk, kitart.

Keveset beszéltünk, néztük egymást.
Az a kád víz, mint vödörnyi földszag,
s e szag váza létezésnek, elmúlásnak.
Ezen kívül minden kacatlagos.

Lükő Gábor: Dunántúli sétabot díszé
a Paradicsomi jelenettel

Az erdélyi universitas történeti gyökerei

Ha az erdélyi magyar felsőoktatásra gondolunk, rendszerint a kolozsvári egyetem képe jelenik meg előttünk, amelynek alapítása a kiegyezés koráig nyúlik vissza. Az intézmény 1872-ben nyílt meg, négy karán (jog- és államtudományi; orvostudományi; bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi; matematikai és természettudományi) negyven tanzsékkal. Az uralkodó 1881-ben engedélyezte a Ferencz József Tudományegyetem név felvételét. Pálfi József *Református felsőoktatás Erdélyben* című, most ismertett kötete azokat a tényezőket törekvéseket veszi sorra, amelyek eredőjeként a 19. század második felében sor kerülhetett az akkori Magyarország második egyetemének létrehozására.

A szerző erdélyi születésű református lelkész, közel húsz éve szolgál és oktat Nagyváradon. E művét doktori értekezésésként védte meg 2009-ben, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. Témavezetője Gaál Botond, bírálói Hörcsik Richárd és Kozma Tamás voltak. A könyv hátlapján olvasható ajánló szavaikban mindketten nagyra értékelik az a szerzői szándékot, amely az intézménytörténeti áttekintés mellett azonos hangsúllyal jeleníti meg a református művelődés ügyének problematikáját, a kálvinista küldetés megvalósulását, az egyes személyek és szervezetek szerepét. Nemcsak szimpla történeti elemzésről van tehát szó. Mindez együtt a mai romániai magyar kisebbségi felsőoktatás gyökereit is jelenti, így nyugodtan állítható, hogy Pálfi monográfiája úttörő jelentőségű.

A neveléstörténetben járatosak számára közzismert, hogy a kontinens legrégebbi egyetemét, 1088-ban, Bolognában alapították. A párizsi intézmény 1231-ben nyert pápai jóváhagyást. A nyugat-európai alapítási hullám fokozatosan terjedt Közép- és Kelet-Európa felé, így 1348-ban Prágában, 1364-ben Krakkóban, egy évre rá Bécsben nyílt universitas. Magyarországon a Nagy Lajos-kori pécsi (1367), valamint Zsigmond-kori óbudai (1395) intézményalapításokat jegyezték fel a krónikák. Összességében a 14. század végére már közel félszáz tudományközpont várta a hallgatókat Európában. Ilyen általános áttekintéssel kezdődik Pálfi munkája, amely a kialakulás kronológiája és tipológiája mellett az universitasok differenciálódását is bemutatja. A 16. századtól erőteljesen érvényesült a reformáció hatása: a legjelentősebb képviselőik (Luther, Trotzendorf, Melancton, Sturm, Kálvin) mind megfogalmazták a protestáns iskolarendszerre vonatkozó elképzeléseiket. Ez az európai modell alapozta meg az erdélyi fejlődést, ám az első egyetemalapítási kísérlethez a vallásszabadság és a tudományos gondolatszabadság nélkülözhetetlen jelenléte mellett szükség volt nagy formátumú uralkodóra is. János Zsigmond 1570 táján a korát meghaladó tudóst, Petrus Ramust kívánta megnyerni a létrehozandó gyulafehérvári universitashoz, de a neves párizsi professzor végül nem fogadta el a meghívást. Az első egyetem megvalósítása így Báthori Istvánhoz kötődik, a két kolozsvári fakultást, 1581-1603 között, a jezsuita rend működtette. Az alig több mint két évtizedet megélt intézmény azonban nem tartozik Pálfi könyvének tárgyához, erről csak a történeti teljesség kedvéért szól.

A döntő lépések megtétele, a tartósan fennmaradó iskolák létrehozása református fejedelmek nevéhez kötődik. Közülük is elsőként Bethlen Gáboréhoz, akinek tudományszervező és -támogató tevékenysége vezetett a Gyulafehérvári Collegium Academicum 1622. évi felállításához. Az intézmény gazdasági alapjait, közvetlenül halála előtt, négy oklevélbe foglalva, hosszú távon biztosította. Az uralkodó nagy figyelmet fordított a peregrinu-

sokra, tudva, hogy az európai értékek és ismeretek meghonosítása létkérdés. S gondoskodott nemzetközi rangú professzorok meghívásáról is: elsőként Martinus Opitzius, utóbb a „herborni triász”, Alsted, Bisterfeld és Piscator neve fémjelezte a fehérvári főiskolát. Pálfi nagy teret szentel a gyulafehérvári akadémia tudományos és hitvallásos didaxisának. Bethlen ugyanis hitvallásos egyetemet kívánt alapítani, így a szervezeti és a tudományos dimenziók harmonizációja humanista alapokon, protestáns szellemiséggel valósult meg. A Rákócziak iskolapolitikája már némileg más nyomvonalon járt, de külföldi professzort, Isaac Basire személyében, II. Rákóczi György is hívott, s a peregrinusok száma éppen a Rákócziak alatt, a 17. század közepén tetőzött. Az iskolát aztán Apafi Mihály 1662-ben áttelepítette Nagyenyedre.

A váradi Schola Illustris, Pálfi szerint, szintén református felsőoktatási kezdeményezésnek tekinthető. 16. századi létrehozásának konkrét dátuma nincs, a szerző is csak az iskola legmagasabb szintű tudományművelési korszakára, a 17. századra összpontosít. Külön figyelmet fordít a puritanizmus és a presbiterianizmus örökségének megjelenésére, eszmei és személyi vonatkozásokban egyaránt.

A 18-19. századi Erdély a tudományosság számára már egészen más viszonyokat jelentett. A szerző sorra veszi ennek legjellemzőbb összetevőit, így a Habsburg-uralom nyomán kialakult új politikai rendszert, a római katolikus restaurációt megvalósító Főkonzisztóriumot, s az egyes nagy múltú városokban működő, de főiskolai rangra nem emelt református kollégiumokat (Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Szászváros, Zilah stb.). Végül a peregrinusokról szól, akik „a teljes erdélyi élet formálói voltak”, mert „koruk igényének és parancsának tettek eleget tudományos és gyakorlati értékek közvetítésével, az értelmiségi elit folytonosságának fenntartásával”. Az 1872-ben alapított Kolozsvári Tudományegyetemhez vezető út állomásaiként eszmetörténeti áttekintést is olvashatunk. Ebben a kollégiumok szellemisége, a tudományágak differenciálódása, a felvilágosult abszolutista uralkodókat jellemző oktatásszervezési reformok és a magyar tanítási nyelv ügye egyaránt jelen van.

Két jelentős, mai szóval kultúrpolitikusnak is nevezhető személy kapott önálló fejezetet a könyvben. Apáczai Csere János korát meghaladó, s emiatt kevésbé méltányolt tudományos és iskolaszervező munkássága, elsősorban az 1658-ban Barcsay Ákos fejedelemhez betérjesztett Akadémia-terve miatt; Bod Péter, a 18. század első felének enciklopédikus műveltségű polihisztorja pedig 1756-os, egy Magyar Tudós Társaság létrehozására irányuló tervezete kapcsán.

A mű utolsó része a kálvinista művelődési program megvalósítására vonatkozó „isteni mandátumról” szól. Ezt a jelleget Pálfi elsősorban az önálló erdélyi egyetemhez vezető út biblikus és hitvallásos voltában, másodsorban az individuális és kollektivisták jellegében, harmadsorban az iskolák szervezeti rendjében, s végül a mindenkori konzisztoriális egyház domináns szerepében látja. Ezek együttes hatása mutatkozott meg a teljes közösségért érzett felelősségben, a tudomány és az oktatás fejlesztéséért tett erőfeszítésekben.

Nem hagyhatjuk dicsérő szavak nélkül a könyv 15 oldalas irodalomjegyzékét. A több mint négyszáz művet felsoroló összeállítás nemcsak a kilencszáz (!) lábjegyzet feloldásához ad segítséget, de a tárgyalt témához bibliográfiai szempontból is ritkaságszámba menő kitekintést nyújt. A kötet használhatóságát névmutató segíti. Pálfi József munkája tartalmi és módszertani szempontból egyaránt jelentős tudományos teljesítmény.

(Pálfi József: Református felsőoktatás Erdélyben. Universitassors a reformációtól a Kolozsvári Tudományegyetemig. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2009. 331.o.)

FARKAS TIBOR

Emlékező beszéd Dandos Gyula jelfa állítására

Tisztelt emlékezők!

Jelentős nap a mai, amikor Nyíregyháza Város és a Cigány Kisebbségi Önkormányzat közösen felavatják és mementóként jelfát állítanak Dandos Gyula 1956-os mártír diákvezér emlékére a Cigány Holokauszt áldozatainak emlékműve mellett.

Azért is jelentős a mai nap, mert egybeesik a kommunizmus áldozatainak emléknapjával. Dandos Gyulának a cigány származású diákvezérnek a Kahler-féle Bizottság és Dr. Fazekas Árpád úr kutatásai szerint nincs sírhelye, hivatalosan nem temették el.

Most a művészien elkészített és felállított jelfa – legalább ha jelképesen is – végső nyughelye lesz.

A magyar iskoláknak, alma matereknek szép hagyománya, hogy hősi halott diákjairól és tanáraitól nem feledkeznek el, neveiket megörökítik, kőbe vésik. Ezért állítottak emléktáblát még 1993. október 23-án a mai Luther Márton Kollégium falán Dandos Gyula tiszteletére.

Ki is volt Dandos Gyula?

Utoljára a nyíregyházi Állami Kossuth Gimnázium IV/b osztály tanulója.

Az 1956-57-es tanévben csak néhány hétig járt iskolába, mert egyrészt az iskolai oktatás átmenetileg szünetelt, másrészt a forradalom vérbe fojtása után a megtorlás egyik legkorábbi vértanúja lett. Már nem tudott leérettségizni! Rövid 18 év 7 hónap és 8 napra szabott életében így is több emberöltőre elegendő esemény, forradalmi tett és végül kínszenvedés volt az osztályrésze. Az ilyen fiatalokat a rendszer ellenforradalmi banditáknak vagy huligánoknak nevezte.

A nyíregyházi Gyermekek és Ifjúságvédő Intézetben maradt dokumentumok szerint az erdélyi Torockó községben, Torda-Aranyos vármegyében 1938. július 2-án született. A keresztségben az unitárius vallást kapta. Édesapja Dandos Gyula kőműves és asztalos, édesanyja Lakatos Katalin, akit már 4 éves korában elvesztett.

Édesapja 1944-ben a Budapesten élő apai nagybácsi, Dandos Sándor gondviselésére bízta, mert neki be kellett vonulnia a honvédséghez. Az édesapja nyugati fogságba került és 1946-ban betegségben halt meg.

Az elemi iskola 1-2. osztályait Budapesten járta az 1945-46-os években, majd mint teljesen árva a Nemzetközi Vöröskereszt útján Svájcban élt és járt iskolába az 1947-49. években. Ezután állami gondozottként a debreceni repülőtéri Gyermekváros, majd 1950-51-ben a karcagi Gyermekváros, és végül 1951-53 években már a balkányi Gyermekotthon lakója volt. Az általános iskola tanulmányait is itt fejezte be 1953-június 17-én.

Ezek után Nyíregyházán tanult és a Béla utcai 1. szám alatti Petőfi Diákotthonban lakott, és innen járt a szemközti Állami Kossuth Lajos Gimnáziumba. A III. osztályt már az újonnan létrehozott Vasvári Pál Gimnáziumban járta, és átmenetileg a Bessenyei Kollégiumban lakott.

Közepes tanuló volt, betegségek miatt igazoltan sokat mulasztott. Származása M, vagyis munkás volt az anyakönyvi bejegyzés szerint.

Bátor fiatal volt. Járt vitorlázó repülő-képzésre és ejtőernyős ugrásokat is végzett. Tagja volt a DISZ-nek, a Demokratikus Ifjúsági Szövetségnek.

A teljes árvaságra jutott, állami gondozásba került cigány fiatalember hátrányos helyzetűnek, mellőzöttnek érezte magát, tele volt tenni akarással, és ekkor jött a forradalom, melynek szele Őt is megcsapta.

Kiderült, hogy kitűnő szervező; sikerült összefognia a Kossuth, a Vasvári, a Zrínyi Gimnázium, sőt még a Tanítóképző Intézet és több kollégium diákjait is, és így csatlakoztak Szilágyi Lászlóék felvonulásához. Irányítása mellett fogalmazták meg az ifjúság 21 pontos Kiáltványát, melyet a zsarnokságot szimbolizáló Malinovszkij-szobor ledöntése után Ő ismertetett, egy teherautó tetején állva. Erről az eseményről a 2008. október 22-én megjelent Nyíregyházi Napló fényképet is közölt.

Ő hívta fel a hallgatóság soraiból szeretett tanárát, Rácz Istvánt a forradalom helyi vezetői közé a városháza erkélyére, akit két nap múlva a Városi Munkástanács elnökének választottak. Együtt vonultak 1956. október 26-án a Damjanich laktanyához is.

Dandos Gyula és Rácz István – aki szintén erdélyi származású volt –, kapcsolata túl nőtt a tanár-diák kapcsolaton, már kezdetben atya-fiú, majd a forradalom alatt és a megtorlásokkor is egyenrangú bajtársi viszony alakult ki közöttük.

A szűkebb vezetéshez tartozott! Tagja volt a Városi és a Megyei Munkástanácsnak, és megválasztották a Városi és a Megyei Forradalmi Bizottságba is.

Észbeli tehetségét jól tükrözi a Megyei Forradalmi Bizottság 1956. november 3-án tartott ülésén elhangzott felszólalása.

Idézem:

Nekünk a szovjettel szemben egyetlen fegyverünk van: a felvilágosítás! Az oroszokat félrevezették, fel kell őket világosítanunk, hogy itt nem ellenforradalmárok vannak, és azok nem az államhatalom megdöntésére törekednek.

Az egykori Megyei Nemzeti Bizottság titkára mondta el Dr. Fazekas Árpád Úrnak, hogy rendkívüli éles eszű diák volt, akivel bármiről lehetett beszélgetni. Alaptermészete komoly volt és ritkán látták mosolyogni.

1956. november 6-án letartoztatták, és a forradalom többi vezetőivel együtt a szovjet titkosszolgálat börtönébe, Ungvárra hurcolták.

A nyíregyházi üzemi munkástanácsok elemi erejű tiltakozására egyenként 1956. december 10-20. között hazaszállítják az ávo nyíregyházi börtönébe.

Néhány nap után kiengedik, de figyelik, a kapcsolataik felderítésére. 1993. október 11-én tartott megemlékezés kapcsán Dr. Drégely Lászlóné elmondta, hogy 1956 közepén találkozott a Petőfi Kollégium bejáratánál a járdaszegélyen magába roskadva Dandos Gyulával, aki „kezait csókolom Tanárnő! Ne tessék haragudni, hogy nem felállva köszönök, de fáj, nehezemre esik minden mozdulat. Összetörtek!!” Megkérdezte a Tanárnő, hogy hol történt mindez. A válasz: „nem szabad elmondani!!”

Megőrizték a Megyei Gyermekek és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) iratai, hogy 1957. január 14-én Szentgotthárdra, az Iskolaszanatóriumába került beutalásra saját kérésére, melyet Dr. Dévényi Zoltán hörgőtágulat betegsége miatt intézett.

Egykori svájci ismerőseihez akart kijutni Ausztrián keresztül, de a második sikertelen kísérlete közben a fejlővést kapott, és 1957. február 10-én meghalt.

Dr. Fazekas Árpád kutatásaiból tudjuk, hogy meghamisították a Kossuth Gimnázium anyakönyvi bejegyzését is. Azt jegyezték be, hogy 1957. június 14-én szülei kívánságára kimaradt. Más gimnáziumba felvehető. Történt mindez a 10 éve teljesen árva agyonlövése után 5 hónappal.

Érthető hogy senki sem kereste. Hiszen kinek is hiányzott a megtorlásokor egy teljesen árva, messziről érkezett, állami gondozott, cigány és ráadásul még ellenforradalmár fiatalember!!

Így mai napig nem ismerjük a sírhelyét, és nincs meg a holtteste sem.

Valóban kimaradt nemcsak a Gimnáziumból, hanem az életből, közülünk is. Pedig különösen ma hiányoznak Magyarországon az ilyen tiszta és önzetlen hazafiak, példaképek.

Ma csupán az biztató, hogy 1993. október 23-án emléktáblát kapott a Városi Történelmi Igazságtétel Bizottsága, valamint a POFOSZ szervezetektől. A Vásárosnaményi Unitárius Cigány Egylet 1994-ben az ő szellemében alakította meg a Dandos Gyula Cigány Egyletet. 2009. június 17-én a beregi unitárius búcsún Dr. Fazekas Árpád 56-os munkástanácsi elnök, Nyíregyháza díszpolgára, helytörténész mondott ünnepi beszédet, és ekkor Dömötör Zoltán vezérezredes, a vásárosnaményi búcsúban posztumusz hadnaggyá léptette elő a cigány forradalmárt, a Magyar Nemzetország megbízásából.

Ma, amikor a Schmidt Sándor iparművész által alkotott jelfát állítunk és emlékezünk a forradalom cigány származású mártír diákvezér életére, eleget teszünk kötelességünknek.

Szerencsére Dandos Gyula esetében az idő már diadalmaskodott a zsarnokságon. Nem üldözői, megkínzóí, ádáz ellenségei, hanem tényszerű kutatások alapján mondhatjuk meg, hogy ki volt Dandos Gyula, a diákvezér.

Dandos Gyulát 1956 egyik mártírként tiszteljük. Cigány származású és állami gondozott volt. Mindezen hátrányok ellenére sikerült a nagy példaképek közé kerülnie! Nem azt nézte, hogy mit kaphat, hanem önzetlenül szolgálta a forradalmat és feláldozta hazájáért a fiatal életét.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Nyíregyháza, 2010. február 24.

Baráth Sándor: Gyászoló

A kereszt és az üres sír üzenete

A húsvéti ünnepkörnek két kiemelkedő eseménye a nagypéntek és húsvét első napjának hajnala. Nagypénteken feszítették meg Jézus krisztust a Jeruzsálem melletti kivégzőhelyen, a Golgotán. Húsvét hajnalán pedig üresen találták Jézus sírját a végtisztesség céljából odament asszonyok. Angyal jelentette ki az asszonyoknak, hogy Krisztus feltámadott. Krisztus elvégezte a váltság munkáját a kereszten. A Mennyei Atya azzal nyilatkozta ki a váltság elfogadását, hogy Fiát feltámasztotta. A megváltás örömeit Krisztus tanítványaira bízta.

A keresztyének feladata, hogy hírnökei legyenek a Krisztus által végzett kegyelmi tettnek. Az egyháznak minden néphez és minden nemzedékhez el kell juttatnia a nagy üzenetet: Krisztus karácsonykor emberré született, nagypénteken és húsvétkor megváltotta a világot. Ez a keresztyén szolgálat látszólag egyszerű és veszélytelen. A valóságban azonban korántsem így van.

Krisztus sorsában osztozik a megváltást hirdető keresztyénség. Krisztust gyűlölte a világ. A kortárs zsidók másfajta messiást vártak. Nemzeti hős után áhítoztak, aki felszabadítja őket az idegen uralom alól, sőt a világ népei fölé emeli őket. Jézus nem olyanak jött. Ő olyan volt, amilyenek az Ószövetség lapjain olvasható, amilyenek Isten a próféták által megígérte. Nem e világból való volt. Idegen volt e világban. Nem kellett a korabeli zsidóknak, de nem kellett a korabeli pogányoknak sem. Karácsonykor ugyan még a zsidó pásztorok hódoltak népük nevében a betlehemi jászolnál, aztán a napkeleti bölcsek a világ pogány népei képviselőiben.

Nagypénteken viszont minden az ellenkezőjére fordult. Akkor előbb a zsidó főtanács, aztán Heródes, végül Pilátus ítélte halálra Jézust. A kivégzést a pogány római katonák hajtották végre.

Mennyi meg nem értéssel, félremagyarázással, gyűlölettel találkozott Jézus Krisztus az alatt a néhány év alatt, ami alatt megváltói szolgálatát végezte. A kereszthalál lett a gyűlölet eredménye. Isten azonban jóra fordította azt, amit az emberek gonoszul gondoltak ellene. Krisztus kereszthalála egyszeri és tökéletes áldozat volt a világ megváltásáért.

Krisztus felkészítette övéit, hogy sorsában osztozzanak. Ez az osztozás legtöbb esetben nem jelenti a mártírhalált. A keresztyénség azonban idegen test a világban és ezért a világ gyűlölte. Szeretné magába olvasztani, asszimilálni a világ a keresztyénséget.

Sokszor maguk a keresztyének is megkísérlik, hogy hasonuljanak a világhoz. Ez csábítónak tűnik, hiszen azt remélik, hogy akkor nem fogja bántani őket többé a világ és missziójuk is nyer általa. A világ egy alkalmazkodó keresztyénség üzenetét talán könnyebben elfogadja.

Tényleg keresnie kell a keresztyéneknek a világhoz való kapcsolódási pontokat, de önfeladás nélkül. Ha a keresztyének önfeladás nélkül hirdetik a nagypéntek és a húsvét, a kereszt és az üres sír üzenetét, akkor használnak igazán a világnak. A kereszt és az üres sír üzenete örömteli. Az evangélium görög szava is azt jelenti, hogy örömhír. A keresztyénség örvendező vallás. A megváltottság örömeinek a hite és mindennapi megélése, a perspektíva és a remény vallása.

A világ sóvárogva várja ezt az örömhírt. A megváltás az Isten szeretetéből történt, „mert úgy szerette Isten a világot, hogy megszületett fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” (Jn 3,16)

A kommunista diktatúra bukása után elmaradt igazságtétel és ennek súlyos következményei

Engedjék meg, hogy e témakör „gazdájaként” mindenekelőtt megköszönjem, hogy a konferencia védnökségével megtiszteltek, továbbá hogy őszinte elismerésemet fejezzem ki nem csupán a fontos politikai eseménynek számító tanácskozás iránt, hanem még inkább azért a kimagasló szerepért, melyet **Prága** – a Cseh Köztársaság parlamentje és kormánya, a csehországi civil társadalom, a Totalitárius Rezsimeket Kutató Intézet (Institute for the Study of Totalitarian Regimes), személy szerint pedig maga **Václav Havel** volt államelnök, valamint **Pavel Zacek** intézeti elnök vagy volt európai képviselőtársam, **Jana Hybásková** és a demokratikus rendszerváltozásban élen járó társaik – játszanak a kommunista múlt feltárásának, a diktatúra által elkövetett bűnök leleplezésének, valamint a társadalmi, jogi és erkölcsi igazság- és jóvátételnek a szolgálatában.

A prágai intézet és a volt kommunista országokban működő testvérintézmények programja és célkitűzései eleve világossá teszik előttünk, hogy a totalitárius rezsimek megítélése tekintetében nem lehet és nem szabad **kettős mércét** alkalmazni. Amiképpen **Tunne Kelam**, az észtországi rendszerváltozás jeles személyisége rámutatott: „*A nácizmus és a kommunizmus ikertestvéreként, kéz a kézben robbantották ki a második világháborút*”. Az előbbihez hasonlóan, „*a kommunizmus ipari szintre emelte a gyilkolást, példának okáért Ukrajnában*” – állapította meg **Schöpflin György** professzor, európai parlamenti képviselő. **Stéphane Courtois**, *A kommunizmus fekete könyvének* neves szerzője az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények, valamint a háborús bűntettek vonatkoztatásában joggal teszi fel a kérdést: „*Miért használjuk ezeket a kifejezéseket csupán a nácizmus áldozatai, illetve a különböző etnikai indítékú mészárlások kapcsán?*” miért van az – tegyük hozzá –, hogy a hét elején elfogadott, magyarországi jogszabály kizárólag a holokauszt tagadását minősíti büntetendő cselekménynek, a Magyar Országgyűlés szocialista többsége viszont felmentést ad a kommunista terror bűncselekményei és annak tettesei számára?!

A mostani konferencia egyik alapkérdése ekképpen hangzik: „*A posztkommunista társadalmak miért mulasztják el azt, hogy polgáraiknak igazságot szolgáltatassanak?*” Húsz évvel a szovjet birodalom összeomlása és a Berlini Fal lebontása után egyre világosabban látjuk, hogy **igazságtétel** nélkül lehetetlen a **megbékélés**. Két évtized után egyre nyomasztóbbak számunkra az elmaradt vagy késlekedő igazságtétel – a kommunizmus visszahúzó örökségének – súlyos következményei, melyek egyébként **Európa tényleges egységesülésének** is az útjában állanak.

Tadeusz Mazowiecki lengyel exminiszterelnök egykori szavait sokan félreértették, vagy szándékosan félremagyarázzák. Múlt és jelen közé ugyanis nem lehet „**vastag választóvonalat**” („gruba kreska”) húzni.

A volt bűnösök és cinkosaik nem egyszer előttem – egyházi ember előtt – is a „**keresztény megbocsátással**” példálózhatnak, melynek hamis felfogásától indítatva nyugati testvéregyházaink és egyes nemzetközi ökumenikus szervezetek is hajlamosak a kommuniz-

mus rémtetteiről, illetve sok millió áldozatuk szenvedéseiről megfélekedezni. Ugyanakkor – a hit tanításairól is megfélekedezve –, figyelmen kívül hagyják, hogy bűnbocsánat és bűnbánat szigorúan feltételezik egymást. Márpedig egy olyan társadalomban – példának okáért –, melyben **Ceaușescu** brutális kommunizmusát **Iliescu** lopakodó neokommunizmusa váltotta fel, igazi demokráciáról, társadalmi igazságosságról, európai értékekről és az emberi jogok érvényesüléséről, megbocsátásról és valóságos megbékélésről, megbocsátásról és valóságos megbékélésről aligha lehet beszélni.

Egy közkeletű népi mondás szerint: Romániában „**ellopták a forradalmat**”. Maguk, a hatalomba visszatérő, csontjuk velejéig korrupt kommunisták lopták el. Erről szól az elmúlt húsz év – a posztkommunista áldemokraták országglása. Az igazság- és jóvátétel elmaradása, az isten- és embertelen titkosszolgálati múlt átvilágításának, a gonosztevők felelősségre vonásának az elszabotálása. Ennek következtében országunkban a „**forradalom**” csak fele részben valósult meg. Az egypárti rezsim ugyan politikailag plurális rendszerré alakult át – és ennek csak örvendhetünk –, ezzel szemben viszont a hatalmi elit nem cserélődött ki; az új rendszer haszonélvezői és a hatalom birtokosai egészében véve továbbra is a régi rezsim képviselői, vagy – jobbik esetben – ezeknek a „leszármazottai” és örökösei. Más szóval: a kommunizmus nem tűnt el, nem halt ki, hanem csak átalakult, és opportunista módon hozzáigazodott a demokráciához, és „eurokonform” mezt öltött. –

Ez egyébként a **posztkommunista áldemokrácia** legfőbb sajátossága és lényege.

Csehország ezen a téren talán valamennyi volt kommunista országnál jobban áll – a tényleges rendszerváltoztatás tekintetében. Követnünk kell a példáját.

Romániában is érvényt kell szerezni az éppen húsz évvel ezelőtt született – híres – **Temesvári Kiáltvány** 8. pontjának, mely egyértelműen kimondja, hogy a volt diktatúra minősített képviselőinek a demokratikus jogállam berendezkedésében nincsen keresnivalójuk.

Az **Európai Közösség** közös ügye és felelőssége, hogy ne engedje „ellopni” a forradalmat és a demokráciát; hogy a Vasfüggöny túloldalán lévő tagországainak és a szabadságra vágyó nemzeteknek hathatós támogatást és gyakorlati segítséget nyújtson az elkezdett rendszerváltozás folytatásához, a diktatúra terhes örökségének a leküzdéséhez, az emberi és közösségi jogok kivívásához, a társadalmi, erkölcsi és jogi igazságtétel megvalósításához.

Prága, 2010. február 25.

Baráth Sándor faszobrász alkotása

Az Evangélium oltókése

Cigánymisszió a beregi unitárius szórványban (1975-2010)*

Társadalmunk egyik égető problémájáról szólok a kedves hallgatóságnak. A cigányság felzárkózásának, beilleszkedésének kérdését fogjuk megvizsgálni a beregi unitárius szórvány cigánymissziója tükrében. Igyekszem mozaikszerűen bemutatni mondandómat, hogy legyen idő a felvetődő kérdések megvitatására.

Megtisztelőnek tartom a felkérést a protestáns szabadegyetem részéről, mivel eddig nem sokan érdeklődtek a cigánymissziós tevékenységünk iránt, noha az eddigi 30 év munkájáról beszámoltam az Unitárius Élet hasábjain. Személyes élményeimmel kezdem a beszámolót.

Nyomasztó kihívás a cigánymisszió. Átszövi az egész életem. Végül is belátom, hogy sajátos lelki adottság kell hozzá. A megértéséhez először is fontos tényezők, hogy miért lettem unitárius? A legegyszerűbb válasz, mert itt lettem meg lelki nyugalmam. Ez áll hozzám a legközelebb a hitvallások közül. Ám ha mélyebben bogyogatom a szálakat, előbukkan a tolerancia, a szabadelvűség és az elesettek iránti jézusi odafigyelés.

Másrészt tanári munkám során is észrevettem, hogy a kitalált, renitens tanulók jobban foglalkoztattak, mert én is szabadelvű voltam, nem álltam be a fegyelmezett, merev keretek közé. Magyarán szólva nyitott, befogadó lelkiség és végtelen tolerancia szükséges egy ilyen misszió végzéséhez.

Két fotóalbumot osztottam szét, hogy győződjenek meg arról, milyen légkört teremtettünk a rendezvényeken, foglalkozásokon. Arra törekedtünk (a szórvány presbitériuma), hogy érezzék otthonosan magukat, a termék berendezése tükrözze az ízlésvilágukat a színekben, tárgyakkban, a szeretetvendégség elengedhetetlen része volt az összejöveteleknek. Végül is a fő cél az volt, hogy segítsük elő a társadalomba való beilleszkedésüket az ökumenia és a közéletiség területén (közös istentiszteletek látogatása, bekapcsolódás szavalattal, énekléssel, állandóan vegyenek részt a közösség, a város rendezvényein szavalattal, énekléssel, tánccal és koszorúzással). Hamar rájöttem, hogy a szeretet nagy befektetés, mert a legfontosabb jézusi parancs: „szeresd az Istent és Felebarátodat”.

Elsősorban a fiatalok nevelésére fektettünk hangsúlyt. Irányt, értéket, példaképeket állítottunk eléjük: Balázs Ferenc mészki lelkész és kultúrmisszionárius, Dandos Gyula '56-os diákforradalmár személyét, akik unitáriusként és cigányként egyformán bizonyítottak. Lehetőséget adtunk a kibontakozáshoz (farsang, betlehemes játék, gitár kísérettel énektanulás, biciklitúra, ünnepségeken való fellépés, részvétel, parkrendezés, takarítás). A jelszó: Isten segedelmével minden lehetséges! A lényeg az, hogy hasznosan tudjuk lefoglalni, lekötöni őket. A Biblia megismerésével alakuljon ki az istenképük. A lélek segítségével találjanak önmagukra és leljék meg helyük a közösségükben. Fontos a harmónia és a világkép fokozatos kialakítása.

Az unitárius identitás: egyszerűség (Jézus hite), családiasság és öntudat. Persze hozzátartozik a külső és belső támadások leküzdése is: a rokonág irigysége nem elhanyagolható, a történelmi és kisebbség azzal riogatnak, hogy az unitárius nem keresztény gyülekezet. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a szórványgyülekezetet érő vallási hatásokat sem: a karizmatikus pünkösdi közösségek igen vonzóak, a Jehova tanúi pedig megalapozzák az unitárius hitvallást, csak a dogmákat kell elhagyni.

* Elhangzott az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Egyesület szabadegyetemi esték sorozatában a budapesti unitárius könyvesboltban 2010. 03.25

Az identitás kialakításában fontos a személyes példamutatás. Velük együtt kell járni a jézusi utat, ehhez nagyon fontos a bizalom és a szeretet. A keleti régió unitárius istentiszteleteit Kocsord, Nyíregyháza, Debrecen gyülekezeteiben közösen látogatjuk. Figyelni kell rájuk, nagy igényük van a figyelemre. Meg kell találni a közös hangot, sajátos érzésvilágukat meg kell ismerni, ebben segít a szertartások karizmatikus jellege, a játékosság, az énekek ritmusa, gitárkíséréte. A család – iskola – hitélet keresztútjében így formálódik az identitásuk a kettős kisebbségben.

Pár szóban kitérek a beregi unitárius szórvány kialakulására és formálódására. A szórvány Vásárosnaményban a gimnáziumi tanulókból, a tanítványokból alakult ki. Ám a tanítványok elhelyezkedtek, állásba kerültek, sokan messzire kerültek az alma matertől. Visszakerültek a családi közegbe, házasság révén visszazökkentek az eredeti vallásukba. A szórványból kifejlődött a szabadelvű protestáns kör, melynek rendezvényei sok embert vonzottak. Egy alkalommal egy festegető cigányfiatal, Lakatos László csapódott hozzánk. Érdekelte a kör élete, tevékenysége. Közben megismerkedett a szórvány vallási életével, s így fokozatosan (a rokonság révén) bővült a cigányság létszáma a szórványban.

Érdemes a termék alakulására is odafigyelni. 1975 után indult a szórvány élete, eleinte a Szabadelvű protestáns kör terme, az időközben kibontakozó Balázs Ferenc Beregi népfőiskola terme, a Dandos Gyula Cigányegylet terme szolgált gyülekezőhelyül a közösségnek, de a városi önkormányzattól megkaptuk az Eötvös kúria két helyiségét a szabadelvű protestáns kör és a szórvány részére, valamint az aranyosapáti bázisnak is volt egy imaterme.

A zömében cigány tagságú szórvány magáénak érezte a kúria termét és odaadó munkával rendbe rakták, elvégezték a vakolás, festés, meszelés munkáját. Az előző termeket nem érezték a sajátjuknak, csak azt, amit közvetlenül ők alakíthattak ki.

Pár szót ejtenék a példaképekről is. Balázs Ferenc unitárius lelkészt örökölték, ő a beregi népfőiskolában kapott méltó helyet. Dandos Gyula unitárius cigány diákforradalmár a cigányság sajátja lett, amit bizonyít a Dandos Gyula Cigányegylet létezése, az emléktábla egykori kollégiumának falán, az emlékoszlop a nyíregyházi köztemetőben.

Kiemelkedő esemény volt a konfirmáció, amelyet hitoktatás előzött meg. A hitoktatásba bevontuk az értelmesebb, bibliai ismeretekkel bíró cigányfiatlokat is. A helyi református lelkész a mai napig emlegeti, hogy örömmel hallgatta a kertje végében a töltésen hazafelé menő unitárius hittanosokat, amint pünkösdi énekeket harsogtak. Több fiatal a konfirmáció után házasságot kötött, a hittanórákon ismerkedtek össze.

Rám milyen hatással volt a misszionárius munka? Inspirált. Istentől mindig új lelki erőt, lökést kaptam, mihelyst mélypontra került a dolog. Úgy érzem, ha nem lenne, már hiányozna – ki kellene találni. Természetesen nagy öröm, amikor megváltozik a tekintetük, az isteni erő sugárzik róluk. Érezhető a változás a mindennapi életükben is kevesebb a hazugság, az italozás, a verekedés, a lopás. Kialakul egy bizonyos közösségi erő, épül a szociális háló, anyagi segítség is érkezik ehhez a pályázatok révén. Érződik, hogy nemcsak hallgatói, hanem cselekvői Isten igéjének.

Külön eredménynek tartom, hogy megjelennek a polgárosodás jelei a lakásukban. Bekapcsolódnak a helyi közéletbe, továbbképzéseken vesznek részt, jegyzetelnek, dossziézna, s az ünnepeken is aktívan részt vesznek. Szobáikban kikerül a falra az unitárius falinaptár, esküvői, keresztelői, konfirmációs képek, családi Biblia van a háznál. Büszkék a médiában, a helyi, egyházi sajtóban, rádióban, unitárius tv-magazinban való szereplésre.

30 éves missziói tevékenység után kijelenthetem, hogy igyekeztünk kapcsolódni az ökumenikus mozgalomba, hisz a cigányság minden felekezetben jelen van, s a helyi közéletből is kivették részüket. Nagyon nehéz, küzdelmes munka volt és még ma is küzdeni kell az elismertségért és a beilleszkedésért. Ehhez az elismertséghez és befogadáshoz nagy szellemi és lelki váltásra van szükség a többségi magyar társadalom részéről is. Egyrészt a toleránsnak és nyitottnak mondott unitárius egyházunk is másodrangú atyánkfíának tekinti a cigányokat. Nem al-

kothatnak egyházközösséget, mert nem stabil egyházfenntartók. A munkanélküliség, a hátrányos helyzet csak alkalmi egyházfenntartást enged meg nekik.

Másrészt a falusi egyházi szokás nem alkalmas a befogadásra, a falu egyházi életében nincs helye az idegennek. A közösség ítéli meg, hogy befogadja vagy sem az idegent, legyen az más falubéli, bekerült, vagy cigány. Így alakulhatott ki ebben a hierarchiában a templomi szék, az ülésrend is.

A küzdelem folyik tovább, míg alaposabban megismerjük egymást és együtt munkálkodhatunk Isten országa építésében Balázs Ferenc szelleméhez méltón.

Mellékelem Jónás László ifjúsági vezető beszédét, amely elhangzott 2009. beregi pünkösdi búcsúján Dandos Gyula posztumusz nemzetőr hadnaggyá léptetése alkalmából.

Ünnepi beszéd a beregi cigányfiatalok nevében

Mi, beregi cigányfiatalok is emlékezni és tisztelni jöttünk olyan cigányforradalmár előtt, akit méltán választott példaképül a vásárosnaményi Dandos Gyula Cigányegylet. Ő is kettős kisebbségben élt, mint mi. Unitárius volt és cigány, a suhanc forradalmár. Nagy öröm számunkra, hogy elkövetkezett ez a nap is, amikor posztumusz hadnaggyá léptetik elő Dandos Gyulát. Mi még kisgyermekek voltunk, amikor 1995-ben, úgy 15 éve elindult egy egyesület az ő nyomdokain.

Mit jelent számunkra Dandos Gyula emléke? Színes rendezvényekre, ünnepekre emlékszünk vissza. Most érezzük, hogy szükség van a maihoz hasonló rendezvényekre, ahol tudatosodik az itt élő cigányokban is, hogy voltak nagy elődeik, példaképeik, akikre büszkék lehetnek. Dandos Gyula kiemelkedő egyénisége volt a megyei 56-os forradalmi eseményeknek. Harcos kiállása a magyarság és a cigányság közös ügye mellett – hazánk szabadsága és függetlensége mellett – mindannyiunknak példaadó magatartás.

Az itt hallható előadásokból és a kiállítás anyagából jobban megismerhetjük nagy példaképünk hősiességét a haza ügye mellett. Vegyünk példát és merítsünk erőt a további küzdelemhez, hogy a magunk körülményei közt mi, beregi cigányfiatalok is folytathassuk azt a tevékenységet, amit nagy elődünk elkezdett.

Látogassunk el szülőfalujába, a szép erdélyi Torockóra, koszorúzzuk meg emléktábláit Nyíregyházán és itt Vásárosnaményban. Tartsunk rendezvényeket az ő szellemében és alakítsunk egy Dandos Gyula Ifjúsági Kör a beregi fiatalokból. Építsünk kapcsolatokat a jól működő országos roma ifjúsági egyesületekkel. Ide álmodunk egy ifjúsági termet, ebbe a 200 éves kúriába. Ehhez merítsünk erőt és akaratot e mai ünnepségből Isten és testvéreim segítségével!

Forrásmunkák:

Unitárius Élet:

56. évfolyam 5. szám(2002. szeptember), Felhős Szabolcs: Hároméves hitoktatási tapasztalataim...

57. évfolyam 1. szám (2003. január), Felhős Szabolcs: Családi körök kialakítása...

57. évfolyam 4. szám (2003. július), Felhős Szabolcs: Unitárius jövendő

59. évfolyam 6. szám (2005. november), Felhős Szabolcs: A cigányság felemelkedéséért

60. évfolyam 4.szám (2006. július), Felhős Szabolcs: velünk az Isten a közös úton

Partium:

1997. tavaszi szám, Jóni Jenő: Dandos Gyula cigány mártír, diakvezér a vásárosnaményi cigányegylet névadója

2005. tavaszi szám, Felhős Szabolcs: Unitárius jövendőkép

2005. őszi szám, Felhős Szabolcs: A beregi unitárius szórvány története

2006. őszi szám, Felhős Szabolcs: '56-os mártírjaink (Dandos Gyula)

2007. nyári szám, Felhős Szabolcs: Tudósítás a beregi pünkösdlésről

Beszélgetés a budapesti unitárius könyvtárban a cigány kérdésről

(Felhős Szabolcs unitárius szórványgondnok beszámolója a vásárosnaményi cigánymissziós tevékenységről)

Felhős Szabolcs beszámolója után olyan beszélgetés indult el, amely kiszélesítette a témát a hazai cigányságot érintő teljes problémakört felölelő irányba. Hogyan tovább legnagyobb lélekszámú kisebbségünk? Hogyan tovább cigány – nem cigány együttélés?

Gergely Dezső az Amari Sunto Marija (Miasszonyunk) katolikus cigánymissziós alapítvány elnöke kijelentette, hogy a roma nép már történetében ökumenikus természetű. Indiából való elvándorlásuk óta végig azt tapasztalhatjuk, hogy a cigányság a befogadó népek hitét követte. Örményországban az időszámítás utáni első évezredben katolikussá lettek, majd Görögországban ortodox-pravoszlávok, az ikonok ábrázolása is mutatja, hogy az Istenanyát imádták. Vannak – főként a Balkánon – muzulmán cigányok.

És lám a modern időkben sem zavarják őket doktrinér, dogmatikus tényezők, pl. az, hogy az egy Isten egy, vagy három személy-e, de fokozottan érzékenyek a lélekre. Ezért találjuk meg őket nagy számban a pünkösdistá – a Szentlélek kiáradását átélő – vallási csoportokban, akár a különböző szektákban. Ahol a cél a jobb, igazabb emberré válás, a megtérés, megváltozás, ott minden irányzatban fontos partnerek.

Dr. Bíró András, alternatív Nobel-díjas, aki 1956 után Amerikában néger, mexikói csoportokkal dolgozott, 1984-ben hazatért és létrehozta az Autonómia Alapítványt, hozzászólásában kifejtette. Illúzióval érkezett – mondja: Hozzuk elő a cigányságból a szunnyadó parasztot! Tevékenysége részleges eredményekkel járt. A kapott termelési kölcsönöket 70 %-ban visszafizették, a vetőmagot, malacot fele arányban termesztésre, tenyésztésre használták fel. Ahol viszont nagy az éhség, ott kegyetlenül győz az „itt és most” törvénye, a kapott javakat elfogyasztják. Lát jó jelenségeket is, így Uszkan a jövedelmező uborkatermesztést stb.

A következő hozzászóló: Scharle Péter a Pax Romana elnöke bizonyos erőszaktól sem riadna vissza, pl. a segélyezés vagy munkabér dilemmájában. Radikális az oktatás kérdésében is. A gyermekek utáni juttatásokat hozzá kell kötni az iskolába járáshoz.

Mindehhez Gergely Dezső hozzátette, hogy lám a cigányokhoz is elérkezett Nursiai Szent Benedek – Európa atyja – programja: Imádkozz! = erősítsd a cigányság spirituális alapjait, dolgozz! – teremts a zömében munkanélküli népcsoport számára munkalehetőségeket, tanulj! = kiművelt roma emberfőkkel lehet csupán tovább jutni. Ezekre két jó példát említett katolikus vonalon, a hodászi Solya Miklós görög- és az alsószentmártoni Lankó József római katolikus plébánosok komoly eredményeit.

Teljes konszenzus alakult ki a résztvevők között abban, hogy a közelgő választások révén hatalomra kerülő új kormány nem halaszthatja tovább az egész hazánk jövőjét jelentő intézkedések sorozatát.

A beszélgetést Bibó István, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Egyesület elnöke moderálta a szabadegyetemi esték keretében.

Az estén jelen voltak még: Dr. Frenkl Szilvia pszichológus (a korábbi elnök, Dr. Frenkl Róbert özvegye), Zakariás Éva pszichológus és az est lebonyolításához a helyet biztosító Gergely Felicián az unitárius könyvesbolt vezetője.

HÍREK

Partium szegedi hírek 2010 tavasz

2010. február 10-én, Szegeden Tarnai László költő, a Szegedi Írók Társasága tagja tartotta kötetbemutatóját a Somogyi-Könyvtárban. Az est házigazdája Polner Zoltán költő volt.

Február 26-án, a Somogyi-Könyvtárban Oláh István László íróval beszélgetett regényeiről Veszelka Attila, a Szegedi Írók Társaságának elnöke.

Március 3-án tartotta idei évadnyitó felolvasóestjét a Szegedi Szilánkok alkotócsoport. A meghívott vendégekként Árpás Károly író és Bene Zoltán író olvasott fel legújabb írásaiból. Házigazdák Rusz Sándor költő és Szabó Pál költő, a Szegedi Írók Társasága alelnöke voltak. Március 6-án a Szegedi Nemzeti Színházban rendezték meg a Szegedért Alapítvány hagyományos díjátadó gálaműsorát. Az Alapítvány idei fődíját Vajda Júlia operaénekes kapta. A tudományos kuratórium díjazottja Prof. Dr. Szabó Gábor akadémikus, fizikus; az állampolgári díjazott pedig Dr. Szirtesi Zoltán háziorvos volt. A művészeti kuratórium díját idén Dr. Olasz Sándor irodalomtörténész professzor, a Németh László Társaság elnöke kapta. A hódmezővásárhelyi születésű professzor március 15-én szülővárosa Pro Urbe-díját is átvehette. Március 17-én Árpás Károly író, költő, műfordító a szegedi Somogyi-Könyvtárban tartotta könyvbemutatóját „Történelmi lecke nem a fióknak” címmel. Beszélgetőtársa Kiss Éva és Dr. Majzik István voltak. A szegedi Suncity Poets Society a slam poetry műfajának kíván helyet adni. Március 10-én és 15-én performance-szal egybekötött előadást tartottak az openSZTEage színpadán.

Április 10-én, Szegeden a Költészet Napja alkalmából tartja legújabb kötetének bemutatóját Hetényi György költő, akivel Szabó Pál költő beszélget. A Szegedi Vers Ünnepe április 12-én, a szegedi Somogyi-Könyvtárban rendezi meg a Szegedi Írók Társasága. Az esten Szegedhez kötődő klasszikus és kortárs költők versei szólalnak meg Sándor János rendezésében. A Szegedi Szilánkok alkotócsoport felolvasóestje április 14-én lesz a Bibliotéka Könyvtárban. A meghívott vendégek Pintér Tibor író és Szent Ferenc költő lesznek.

Szabó Pál

* * *

Száz éve, 1910. március 14-én született László Gyula régész professzor az erdélyi Köhalmon. 1933-ban szerzett Budapesten tanári oklevelet. 1934-től a Nemzeti Múzeumban gyakornok. 1944-től a kolozsvári egyetemen tanított, 1969-től tanszékvezető egyetemi tanár Budapesten.

Tanulmányúton Londonban, Rómában, Párizsban és Firenzében járt. Mintegy fél évig volt lehetősége Görögországban a görög és a bizánci művészeteket tanulmányozni. Székelyföldön népdalokat tanult, fejfákat, bútorokat rajzolt, festett, kortársairól pedig 600 portrét rajzolt és festett. Megtanulta a bronz-, kő- és faszobrászatot, valamint a terrakotta- és éremkészítést is.

1991-ben Széchenyi-díjjal, 1995-ben a Magyar Köztársaság középkeresztje a csillagokkal kitüntetését kapta.

Könyveiben (*Árpád népe, Számadás népünkről, A honfoglaló magyar nép élete, A kettős honfoglalás, 50 rajz a honfoglalókról*) a kettős honfoglalással foglalkozott, tőle származik az eredetelmélet.

Többször jártam professzor úrnál és a Partium folyóirat kapcsán sokat beszélgettünk művészeti tevékenységéről, rajzairól, szobraitól. Örömmel beszélt a Partium folyóiratunkról és büszkén emlegette, hogy unitárius szellemisségű, hisz sokat meséltem az alapító költők, Ószabó István, Dusa Lajos és Magyar József unitárius szemléletéről. Ő is közölt írásokat és közreadott rajzaiból a lapunkban.

* * *

Hosszas betegség után Svájcban elhunyt Miklósi-Vári Katalin unitárius lelkész, aki Debrecenben szolgált, de a beregi unitárius szórványban is tevékenykedett.

Vérbeli unitárius prédikátor volt. Nyugodjon békében!

A 2005-ben megtartott beregi tavaszi közgyűlésen Felhős Szabolcsot kinevezték tiszteletbeli szórványgondnoknak, addigi misszionáriusmunkája elismeréséül.

* * *

75 éves Kalász Márton, aki sváb környezetből indult, de szellemi anyanyelve a magyar. A szülőföldjén, Baranyában letelepített bukovinai székelyektől tanult meg magyarul, „a népek együttélésének békeszigetén” (szerb, zsidó, cigány, sváb, magyar) megvalósult az igazi tolerancia. Fontosnak tartja az irodalom szerepét a mai világban is, hisz kultúra nélkül nincs élet. Ugyanakkor érzékeli és helyteleníti az irodalmi élet megosztottságát is: „*Gondolkodjunk együtt, a széthúzás fejeződjék be!*”

Összes művének kiadásával kedveskedtek barátai 75. születésnapjára.

Isten éltesse mindannyiunk örömére a Partium folyóiratunk egyik pártfogóját.

* * *

A Magyar Pax Romana (MPR) és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Egyesület (EPMSZE) közös rendezvénye, a Szabadegyetemi Esték keretében március 25-én este az unitárius könyvesboltban Budapesten Felhős Szabolcs nyugalmazott középiskolai tanár, a Partium felelős szerkesztője tartott ismertetést a beregi unitárius szórvány cigánymissziójáról (1975-2010). A moderátor Bibó István nyugalmazott gimnáziumi igazgató, az EPMSZE elnöke volt.

* * *

Kárpátaljai napok Budapesten címmel a Magyarok Házában tartottak rendezvényt a Kárpátaljai Szövetség és a Kárpátaljai írók, költők, képzőművészek magyarországi alkotóközössége március 19-20-án. A közművelődési fórum és képzőművészeti tárlat megnyitóját Kátóna Tamás, a szövetség elnöke tartotta. Czébely Gabriella, Lengyel János és Zsigmond Zsuzsa kötetit Pomogáts Béla irodalomtörténész és Dupka György, az Intermix Kiadó igazgatója mutatta be. Réti János és Magurszky Norbert alkotásait Fuchs Andrea képzőművész és Füzesi Magda költő, újságíró mutatták be.

* * *

Rákóczi-napok a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

Március 22-23-24-én tudományos konferencia zajlott Beregszászban. A téma Trianon, az 1920-as békerendszer és Európa átalakulása volt. Az előadók:

Dr. Romsics Ignác az egi Eszterházy Károly Főiskoláról *Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés* címmel tartott előadást.

Dr. Zeidler Miklós az ELTE történelmi tanszékéről a magyar revíziós külpolitikáról beszélt a két világháború között.

Dr. Mandrik Iván az Ungvári Nemzeti Egyetemről a szláv népek Trianon előtti nemzeti-ségi törekvéseiről szólt.

Dr. Brenzovics László a beregszászi magyar főiskoláról a Saint-Germain-i szerződés és Kárpátalja Csehszlovákiához való csatolásáról tartott előadást.

A legizgalmasabb előadást Raffay Ernő, a Károli Gáspár Református Egyetem docense tartotta *Trianon okai és következményei* címmel.

A jubileumi emlékkiállítás Veres Péter festőművész alkotásaiból nyílt a Gross Arnold teremben.

* * *

A Tökés László Alapítvány 2010. március 21-én emlékezett meg Tökés László 20 évvel ezelőtti kisvárdai látogatásáról, valamint ez alkalommal adták át az ezévi egyéni Tökés-díjat.

A kettős ünnep alkalmából arról is meg kell emlékeznünk, hogy az alapítvány elindítója Szűcs M. Sándor MDF-es országgyűlési képviselő volt, aki a beregi végekről indult, a beregi unitárius szórvány támogatásával.

Március 21-én felemelő ünnepség keretében adták át az idei Tökés László-díjat Makovecz Imre építésznek. Az istentiszteleten ígét hirdetett Tökés László püspök, európai parlamenti képviselő. Visszatekintést tartott Lengyel Szabolcs, a Tökés László Alapítvány kuratóriumának elnöke. A laudációt Kulcsár Attila Ybl-díjas építész, a szabad művészetek doktora mondta el. Az alkalomhoz illő zenés műsorral szolgált a kisvárdai református ifjúság.

* * *

Tavaszi Tárlat nyílt Kisvárdán, a Várszínház és Művészetek Házában április 1-én, az Első Kisvárdai Képzőművészeti Műhely és a Rétközi Múzeum és Baráti Köre rendezésében. A kiállítást megnyitotta Borus Sándor, a városi önkormányzat oktatási és kulturális bizottságának elnöke. A megnyitón közreműködött a Weiner Leó Alapfokú Zene- és Művészeti Iskola.

* * *

Szoborba faragott beregi népelet címmel Baráth Sándor vásárosnaményi faszobrász munkáiból rendezett kiállítást a Beregi Múzeum április 8-án a Tomcsányi-kastély időszakos kiállítótermében. A kiállítást Dr. V. Szathmári Ibolya etnográfus, a Déri Múzeum nyugalmazott igazgatója nyitotta meg.

* * *

83 éves korában elhunyt Kass János grafikusművész, könyvillusztrátor, Kossuth-díjas művész. 1946-ban kapott mesterlevelet, majd az Iparművészeti Főiskolán tanult (1946-49). Megszámlálhatatlan könyvet illusztrált, 1973 óta postabélyegeket is tervezett.

Szomorú szívvel emlékezünk a nagy mesterre.

* * *

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár a Magyar Költészet Napja alkalmából a Múltrol mindenkinek rendezvénysorozat keretében április 12-én a levéltár kutatózermében Ratkó József életéről és életművéről előadást tart Babosi László könyvtáros.

* * *

Május 20-21-22-én InterNet Vers Fesztivál lesz Mátészalkán.

A Győrben élő Sipos Bea és Faggyas László, a Hangraforgó együttes tagjai, mint főszervezők és fesztiváltulajdonosok most „hazahozzák” ezt a kítűnő rendezvényt.

Három irodalmi évforduló is emeli a rendezvény rangját: Remenyik Sándor 120, Faludy György 100 és Csoóri Sándor 80 éve született, így munkásságukhoz kapcsolódó programok is lesznek.

A Partium folyóirat megvásárolható:

Heltai Gáspár Unitárius Könyvesbolt Budapest, Alkotmány utca 12.

Írók Boltja – Parnasszus Kiadó Kft. Budapest, Andrásy út 45.

Litea Könyvesbolt és Teázó Budapest, Hess András tér 4.

Magyarok Háza Budapest, Semmelweis út 1-3.

Bereg Könyvesbolt Beregszász, Ivano Franko út 19.

Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma

Hajni Könyvesboltja Beregszász, Bocskay út 120.

„Némi Segítség” Főiskolai Könyvesbolt Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.

Sziget Könyvesbolt, Debrecen, Egyetem tér 1.

Esze Tamás Gimnázium Mátészalka, Kazinczy utca 7.

Képes Géza Városi Könyvtár Mátészalka Bajcs-Zsilinszky utca 22.

Illyés Gyula Református Könyvesbolt Nagyvárad, Jan Calvin 2.

Szent István Könyvesbolt Nyíregyháza, Szent István út 4.

Városi Könyvtár Fehérgyarmat, Kossuth tér 38.

Városi Könyvtár Kisvárd, Flórián tér 19.

Balázs József Városi Könyvtár Vásárosnamény, Szabadság tér 5.

„Ibolya” Könyvesbolt Nagykálló, Szabadság tér 15.

Ratkó József Városi Könyvtár Nagykálló, Bátor ú 1.

*Ennek a számnak a megjelenését támogatta:
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat*

Beregi Unitárius Szórvány címere